

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

**НАУКА, ТЕХНОЛОГІЇ, ІННОВАЦІЇ:
СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ**

МАТЕРІАЛИ

III Міжнародної науково-практичної конференції

*25–26 вересня 2020 р.
м. Одеса*

Одеса
Інститут інноваційної освіти
2020

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
Н34

До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті), надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

Н34   **Наука, технології, інновації: світові тенденції та регіональний :** Матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 25–26 вересня 2020 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. 2-е вид., випр. і доп. – Одеса : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2020. – 144 с.

Матеріали конференції рекомендуються освітянам, науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів тощо¹.

Відповідальний редактор: С.К. Бурма
Коректор: П.А. Немкова

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2020
© Інститут інноваційної освіти, 2020
© Друк ФОП Москвін А.А., 2020

Підписано до друку 30.09.2020. Формат 60x84/16.
Віддруковано з готового оригінал-макету.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Charter. Ум. друк. арк. 8,14. 2-е вид., випр. і доп.
Зам. № 3009/20-12. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., англ., пол.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Цифрова друкарня «Copy Art».
69095, Запоріжжя, просп. Соборний, 109. Тел.: (061) 708-08-80
Інститут інноваційної освіти: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.**

¹ Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів Затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567; п. 28 Постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності»; п. 13 Постанови Кабінету Міністрів України від 12 липня 2004 р. № 882 «Про питання стипендіального забезпечення»

ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

С.М. Базиль,

аспірант Глухівського національного педагогічного університету імені О. Довженка

науковий керівник: *В.С. Толмачов,*

кандидат технічних наук, старший викладач

кафедри професійної освіти та комп'ютерних технологій

Глухівського національного педагогічного університету імені О. Довженка

ВИКОРИСТАННЯ ОФІСНИХ ПРОГРАМ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

Динамічний розвиток цифрових технологій вимагає від сучасного спеціаліста знань, умінь та навичок роботи на високотехнологічному комп'ютерному обладнанні, що використовується у різних сферах діяльності людини. У наш час фахівець повинен оперувати теоретичними знаннями роботи з програмним забезпеченням загального та спеціального призначення, а також мати розвинуті уміння та навички роботи з комп'ютерним обладнанням та цифровими технологіями

Перед системою освіти, зокрема перед педагогами закладів вищої освіти, постає завдання розробити й впровадити такі інноваційні форми та методи навчання, які сприятимуть удосконаленню знань, умінь і навичок майбутніх спеціалістів, зокрема педагогів професійного навчання. Таким чином, проблема підготовки інформаційно грамотних педагогів професійного навчання для системи професійно-технічної та вищої освіти залишається досить актуальною.

Одним з інструментів освітнього процесу є використання на заняттях офісних пакетів програмного забезпечення (ПЗ), що потрібно майбутнім спеціалістам, зокрема педагогам професійного навчання, для вирішення поставлених завдань. До таких пакетів офісних програм можна віднести велику кількість програмного забезпечення: Microsoft Office, Libre Office, Open Office тощо.

Офісні пакети – це набір прикладних програм, що призначені для обробки електронної документації на персональному комп'ютері. Вони мають схожий інтерфейс і добре розвинену структуру взаємодії один з одним. Як правило, офісний пакет містить такі прикладні програми:

текстовий редактор, табличний процесор, програму для створення презентацій, систему управління базами даних, редактор формул тощо [1].

У сучасному інформаційному середовищі існує велика кількість офісних пакетів, але найбільшу увагу приділяють роботі з комерційним пакетом прикладних офісних програм Microsoft Office, хоча більшість безкоштовних офісних пакетів нічим не відрізняються від Microsoft Office. За даними аналізу Techradar, до популярних не комерційних офісних програм можна віднести:

1. *LibreOffice* – це безкоштовний офісний пакет прикладних програм, який сумісний з усіма форматами документів пакету Microsoft Office і має всі його функції [3].

2. *Google Docs* – безкоштовний кросплатформний онлайн пакет офісних програм з можливістю одночасної сумісної роботи з документами з розширеним функціоналом.

3. *Microsoft Office Online* виглядає і працює так само, як його еквівалент на локальному комп'ютері. Існує версія Office Online для Chrome, iOS і Android.

4. *WPS Office Free* – це зменшена копія офісного пакету Microsoft Office. Підтримує велику кількість форматів файлів, зокрема формати Microsoft. WPS Office Free має підтримку для операційних систем Windows, Linux, Android.

5. *Polaris Office* – це кросплатформне програмне забезпечення для офісу доступне для Windows, MacOS, Android та iOS. Щоб почати роботу з програмами пакету, потрібно створити обліковий запис Facebook або Google і увійти в нього.

6. *SoftMaker FreeOffice* – безкоштовна версія містить майже всі преміальні інструменти, підтримує формати Microsoft, включає в себе PDF reader. Пакет підтримує формати Microsoft і пропонує легке перетворення у формати PDF і Epub.

7. *Open365* – це повнофункціональний хмарний сервіс, що включає в себе ключові компоненти набору LibreOffice, редактор зображень, пакет електронної пошти Kontact Linux і хмарне сховище Seafile.

8. *Zoho Workplace* – пакет офісних програм, що включає в себе потужні інструменти побудови сайтів, інструменти управління файлами тощо [2].

З огляду на вище зазначений матеріал можна зробити висновки, що для підготовки майбутніх спеціалістів інженерного напрямку, зокрема педагогів професійного навчання, а також підвищення їх рівня інформатичної компетентності, можна використовувати не тільки комерційну версію пакету офісних програм Microsoft Office, але й некомерційні – Libre Office, Polaris Office, WPS Office free та інші. Отже, на нашу думку, використання некомерційних версій офісних пакетів в освітньому процесі закладів вищої освіти буде більш доречним, оскільки, по-перше некомерційні версії програм

є майже повними аналогами комерційних версій офісних програм, а по-друге, вони безкоштовні і їх можна знайти у вільному доступі глобальної мережі Інтернет без ліцензій на їх використання.

Список використаних джерел

1. Офісні пакети. URL: https://programy.com.ua/ua/office_suite/ (дата звернення: 19.09.20).
2. Восемь бесплатных офисных программ URL: <https://zza.delo.ua/know/8-besplatnyh-ofisnyh-programm-345172/> (дата звернення: 18.09.2020).
3. Бесплатные аналоги для бизнеса. URL: <https://freeanalogs.ru/Mac%20OS%20X/Business> (дата звернення: 18.09.2020).

В.В. Воронецька,

здобувач кафедри педагогіки і професійної освіти,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
науковий керівник: ***В.А. Фрицюк,***
професор кафедри педагогіки і професійної освіти,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

ОВОЛОДІННЯ ШКОЛЯРАМИ ДОСВІДОМ САМОСТІЙНОЇ КРЕАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ЇХНЬОГО ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Проведений нами теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми розвитку творчого потенціалу школярів у сучасній школі, аналіз результатів констатувального етапу експерименту довели, що бажаного рівня сформованості творчих здібностей гімназистів можна досягти у процесі систематичної реалізації певної сукупності педагогічних умов. Ці умови, сформульовані нами у гіпотезі дослідження, потребують теоретичного обґрунтування з метою подальшої перевірки під час організації дослідно-експериментальної роботи.

У гіпотезі дослідження педагогічними умовами розвитку творчого потенціалу учнів гуманітарної гімназії у процесі позакласної роботи заявлені: включення школярів в організовану на основі гуманістичних цінностей життєдіяльність співтовариств дітей і дорослих; створення ситуацій соціального вибору, творчого самовизначення, успіху з метою побудови кожним учнем індивідуальної траєкторії життєтворчості; забезпечення можливості оволодіння школярами досвідом самостійної різнобічної соціально значущої діяльності, що має креативну основу.

З метою обґрунтування третьої педагогічної умови розвитку творчого потенціалу учнів гуманітарної гімназії – забезпечення можливості оволодіння школярами досвідом самостійної різнобічної соціально значущої діяльності, що має креативну основу, – ми звертаємося до антропологічного

підходу як методологічної основи дослідження процесу розвитку творчого потенціалу суб'єктів освіти [4], аналізу психолого-педагогічних досліджень, побудованих на ідеї спіральної повторюваності в педагогічному процесі стадій, фаз [2], а також досліджень про колективну життєдіяльність, про творчу діяльність. Зокрема, для обґрунтування спіральної моделі розвитку творчого потенціалу учнів гуманітарної гімназії нами було взято до уваги наступне.

З позиції антропологічного підходу проблема набуття учнями досвіду самостійної різнобічної соціально значущої діяльності, що має креативну основу, є складним тривалим і суперечливим процесом, в якому повною мірою реалізуються загальні закони розвитку (закон єдності і боротьби протилежностей, закон переходу кількісних змін в якісні, закон заперечення заперечення). З погляду діалектичної логіки цілісний процес розвитку відбувається по спіралі, в єдності поступальності і спадкоємності, відносної повторюваності старого на кожному витку розвитку і виникнення нового.

Вагомим аргументом на користь вибору нами спіральної моделі розвитку творчого потенціалу учнів як моделі формування творчої індивідуальності є те, що ідея спіралі, стадій, фаз, їх повторюваності не нова в педагогіці і психології. Зокрема, ця ідея лежить в основі таких концепцій, як орієнтація школярів на соціально значущі цінності (М. Красовицький), взаємозв'язок процесу розвитку колективу і морального формування особистості (А. Макаренко), творча співдружність поколінь як основа педагогіки загальної турботи (І. Іванов), педагогіка творчості – формування творчої особистості в навчально-виховному процесі і поза ним (В. Шубінський), суб'єкт-суб'єктні відносини в педагогічному процесі (І. Бех), відображена суб'єктність (А. Петровський), різнорівневий соціальний розвиток особистості в онтогенезі, теорія діяльності, що соціально визнається і соціально схвалюється, як особливий за своїм психологічним змістом тип діяльності (Д. Фельдштейн) та ін.

Аналіз названих концепцій свідчить про те, що за своєю проблематикою вони так чи інакше пов'язані зі збагаченням досвіду самостійної різнобічної соціально значущої діяльності. Це дає нам підстави вважати, що побудова педагогічного процесу по «спіралі» створить умови для розвитку творчого потенціалу особистості школяра.

Ще одним аргументом на користь вибору нами «спіралі розвитку творчого потенціалу школяра» як моделі освоєння і побудови учнем досвіду самостійної різнобічної соціально значущої діяльності, яка має креативну основу, є те, що людина як творча індивідуальність розвивається в творчій діяльності. Творчість учені розглядають як універсальний механізм розвитку особистості, що забезпечує її входження у світ сучасної культури і формування способу існування у цьому світі [1, с. 71]. Творчий процес також має свої стадії, що повторюються, які ми враховували при розробці «спіралі

розвитку творчого потенціалу школяра». Ми згодні з В. Шубінським [3] у тому, що з метою реалізації педагогічних завдань варто враховувати основні ланки творчого процесу. Науковець доводить, що ці ланки лежать в основі розвитку творчої особистості під час вивчення навчальних предметів, в позаурочній роботі і в соціальній діяльності. На наш погляд, є цінним те, що цей висновок зроблений автором у результаті аналізу досліджень з психології творчості, узагальнення педагогічного досвіду. Підхід дослідника до творчості як поетапного процесу, що потребує для свого успішного перебігу певних «поетапних» якостей, виникнення і розвиток яких відбувається в цьому процесі, до певної міри продуктивний для виконання нашого дослідження. Зауважимо, що на кожному витку «спіралі» відбувається освоєння і побудова учнем тих компонентів досвіду самостійної різнобічної соціально значущої діяльності, що, з одного боку, забезпечують життєдіяльність дитини на цьому витку, з іншого, – при його проходженні школярем збагачуються.

Охарактеризуємо в контексті виконуваного нами дослідження модельне уявлення про освоєння і побудову школярем досвіду самостійної різнобічної соціально значущої діяльності, що має креативну основу, – «спіраль розвитку творчого потенціалу учня». Спочатку визначимо її «витки» і розкриємо зміст кожного з них.

Нагадаємо, що найважливішою умовою розвитку творчого потенціалу школяра ми вважаємо включення суб'єкта освіти в педагогічно організовану на основі гуманістичних цінностей громадянського суспільства життєдіяльність співтовариства дітей і дорослих. Організація цих співтовариств заснована на тих ідеях педагогічних досліджень про можливість колективної життєдіяльності, що забезпечують реалізацію актуальних виховних функцій сучасної освіти. Відомо, що така життєдіяльність має певні стадії колективної організаторської діяльності (І. Іванов, О. Газман, В. Караковський, М. Красовицький, С. Поляков, Л. Сохань та ін.). Більшість дослідників виокремлюють такі стадії, як попередня робота вихователів, колективне планування, колективна реалізація, колективний аналіз і оцінка, післядія. Ці стадії в модифікованому, відповідно до завдань нашого дослідження, варіанті будуть включені в зміст витків «спіралі».

Варто зауважити, що витки «спіралі» – це водночас і організаційні «кроки», їх змістове наповнення має потенціал для збагачення досвіду творчого життя суб'єктів освіти, перш за все, учнів.

Отже, можемо зробити висновок, що учень разом з дорослим, за його сприяння в педагогічно організованій життєдіяльності (на уроці, на позаурочному занятті, в установі додаткової освіти) обирає ціннісну основу для освоєння і побудови досвіду творчого життя, ставить цілі на майбутній період життя, визначає засоби їх досягнення, планує свою індивідуальну і

колективну життєдіяльність, творчо реалізовує заплановане і аналітично, критично оцінює себе й інших у конкретних видах діяльності, приймає відповідно до цього рішення. Здійснення післядії передбачає саморух дитини в освоєнні і побудові нею досвіду самостійної різнобічної соціально значущої діяльності за межами спеціально педагогічно організованого процесу її життєдіяльності.

Список використаних джерел

1. Болотов В.А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе. Педагогика. 2003. №10. С. 8–14.
2. Заика Е. В. Как воспитать талантливого ребенка. Практична психологія та соціальна робота. 2002. №7. С. 29–44.
3. Шубинский В. Педагогика творчества учащихся. Москва: Просвещение. 1999. 80 с.
4. Юрченко З.В. Самостійна художньо-словесна творчість учнів як засіб розвитку літературних здібностей: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07. Івано-Франківськ: Прикарпатський університеті імені Василя Стефаника, 2001. 19 с.

UDC 33

A. Choma,

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Finansów

Doktorantka Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu na Wydziale Nauk Ekonomicznych

D. Kowalczyk,

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Zarządzania Produkcją i Pracą

Doktorant Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu na Wydziale Zarządzania,
Informatyki i Finansów

E. Sielicka,

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Zarządzania Marketingowego

Doktorantka Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu na Wydziale Nauk Ekonomicznych

WYMAGANIA DOTYCZĄCE PROCEDURY OKRESOWEGO SZKOLENIA PRACOWNIKÓW

Abstrakt. Pomimo malejącej liczby ofiar śmiertelnych w budownictwie, liczba rannych w wypadkach przy pracy stale rośnie. Aby zmniejszyć ogólną liczbę wypadków, pracodawcy i pracownicy muszą przestrzegać przepisów prawa pracy dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy. Jedną z ustawowych wytycznych dla pracodawców są okresowe szkolenia pracowników. Artykuł ma na celu przedstawienie trzech najbardziej krytycznych i istotnych elementów regularnego szkolenia okresowego w firmie budowlanej: obowiązki pracodawcy, obowiązki trenera oraz sam program szkoleniowy. Ze względu na praktyczne doświadczenie autorów w tej dziedzinie artykuł został przygotowany w oparciu o polskie akty prawne.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo i higiena pracy, szkolenie pracowników w budownictwie, procedura szkoleń okresowych.

W Polsce każdy pracownik zatrudniany w przedsiębiorstwie ma obowiązek przejść szkolenie BHP w czasie i miejscu pracy, na koszt pracodawcy. Szkolenie okresowe może zorganizować pracodawca lub zlecić firmie szkoleniowej. Wybór odpowiedniej jednostki szkoleniowej (lub pracownika, który ma przeprowadzić szkolenie oraz określenie warunków szkolenia przez pracodawcę to kluczowe kwestie decydujące o skuteczności i efektywności okresowego szkolenia BHP. To jeden z pierwszych i najprostszych środków zapobiegawczych, zmniejszający prawdopodobieństwo wypadku, który mógłby spowodować wypadek przy pracy. Poniżej autor przedstawia trzy najważniejsze i najistotniejsze elementy szkolenia okresowego w firmie budowlanej, zaczynając od omówienia wymagań, które powinna spełnić firma budowlana, prowadząca samodzielnie szkolenie lub firma szkoleniowa, której zlecono szkolenie okresowe [Laurowski 2007].

1. Firma budowlana jako pracodawca

Pierwszym, choć nieformalnym, etapem szkolenia jest jego planowanie przez pracodawcę. Szkolenie musi spełniać indywidualne wymagania prawne. Podczas szkolenia należy omówić konkretne kwestie dotyczące zdrowia i bezpieczeństwa. Samo szkolenie powinien przeprowadzić instruktor, który przekaze wiedzę pracownikom. Aby lepiej zdefiniować wymagania dotyczące szkoleń okresowych i stworzyć ich, autor przyjął kilka hipotetycznych założeń (ujętych w porządku teoretycznym pracodawcy, określonym poniżej):

1) Za miesiąc przyjmuje się, że od szkolenia miną 3 latandla 25 pracowników na stanowiskach robotniczych w firmie budowlanej, która buduje budynki mieszkalne, produkcyjne i komercyjne.

2) Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 27 lipca 2004 r. W sprawie szkoleń z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy dyrektor spółki jest zobowiązany do prowadzenia okresowych szkoleń dla tych pracowników. Decyduje się na zlecenie przedsięwzięcia dla doświadczonego podmiotu szkoleniowego (gdyby firma budowlana miała przeprowadzić szkolenie samodzielnie, cała specyfikacja byłaby identyczna) [rozporządzenie 2004].

3) Dyrektor przedsiębiorstwa w imieniu jednostki szkolącej przedstawia następujące dane:

A. Należy przeprowadzić okresowe szkolenia dla 25 pracowników budowlanych na stanowiskach robotniczych w następujących zawodach:

- operator koparko-ładowarki i dźwigu budowlanego – 1 osoba,
- operator zagęszczarki, pomp do betonu i betonomieszarek, wózków budowlanych i wind – 2 osoby,
- pracownicy pomocniczy przy robotach ziemnych, drogowych, transporcie wewnętrznym i magazynach – 2 osoby,
- Stolarz – dekarz – 2 osoby,
- Murarz – tynkarz – 3 osoby,
- betonomieszarki – zbrojarze – 2 osoby,
- pomocnicy murarza – tynkarza – 3 osoby,

- elektrycy – spawacze dwie osoby,
- monterów instalacji i urządzeń sanitarnych (wewnętrznych i zewnętrznych) – dwie osoby,
- technologzy prac wykończeniowych – 4 osoby,
- pracownicy pomocniczy – 2 osoby.

Zawody są wymienne w procesie budowlanym. Wyżej wymienieni pracownicy pracują w firmie od 1 do 10 lat;

B. Szkolenie miało odbyć się 14.04.2014 r. – do 18.04.2014 r.; Dokładną datę szkolenia należy podać w programie szkolenia.

C. Szkolenie powinno odbywać się w ośrodku firmy szkoleniowej;

D. Podczas szkolenia należy omówić następujące kwestie:

- jak pracownik na budowie powinien chronić życie swoje i innych,
- zachowanie pracowników w przypadku zauważenia wypadku na budowie, pierwsza pomoc (do wykonania praktycznie w wybranych przypadkach),
- koordynacja bezpieczeństwa w pracy kilku firm na budowie,
- przykłady wypadków na budowie, najczęstsze przypadki w kraju i statystyki,
- praca na wysokości, upadki z wysokości (rusztowania, dachy, drabiny),
- porażenie prądem na budowie,
- bezpieczeństwo eksploatacji maszyn, urządzeń technicznych oraz magazynowania i transportu materiałów,
- bezpieczeństwo podczas robót ziemnych.

E. Program szkolenia oparty na Rozporządzeniu Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 27 lipca 2004 r. Uwzględniający zadania zawodowe zawodów oraz ww. Wytyczne należy przedstawić pracodawcy do 01.04.2014 r.

F. Zajęcia mają być prowadzone z wykorzystaniem najnowszej wiedzy z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy oraz metodami demonstracyjnymi na zajęciach.

G. Szkolenie musi kończyć się egzaminem. Egzamin należy przygotować w formie testu, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień z pkt. 3d.

2. Firma szkoleniowa jako trener

Specyfikacja doświadczonej firmy szkoleniowej, której zlecono przeprowadzenie szkolenia:

1) Firma szkoleniowa wyznacza do prowadzenia zajęć doświadczonego wykładowcę z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy w budownictwie.

2) Wykładowca zapoznaje się z zamówieniem firmy, w szczególności z:

A. Zakres i warunki wykonanych robót budowlanych.

B. Zakres zadań zawodowych pracowników wymienionych w zamówieniu, zwracając uwagę na to, że pracownicy wykonują swoje zadania zawodowe zamiennie w trakcie robót budowlanych.

C. Kwestie podkreślone przez firmę.

Nr	Tematy zajęć z zagadnieniami:	Czas*
1.	<p>Regulacje prawne z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy, z uwzględnieniem przepisów związanych z wykonywaną pracą na budowie.</p> <p>a. Podstawowe regulacje prawne z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy dotyczące pracownika zatrudnionego na budowie.</p> <p>b. Organy nadzoru nad warunkami pracy.</p> <p>c. Prawa i obowiązki w dziedzinie bhp osób pracujących w budownictwie.</p> <p>d. Prawo pracy – przypomnienie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stosunek pracy, • Umowa o pracę, • Zmiana warunków umowy o pracę, • Rozwiązanie umowy, • Wynagrodzenie, • Czas pracy, • Urlop wypoczynkowy. <p>e. Podstawowe środki ochrony pracownika:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Profilaktyczna ochrona zdrowia pracowników, badania lekarskie, • Odzież i obuwie robocze. Środki higieny osobistej, • Środki ochrony indywidualnej, • Napoje i posiłki profilaktyczne, • Szkolenia bhp. 	1 h
2.	<p>Zagrożenia czynnikami występującymi w procesach pracy oraz zasady i metody likwidacji lub ograniczenia oddziaływania tych czynników na pracowników – z uwzględnieniem zmian w technologii, organizacji pracy i stanowisk pracy, stosowania środków ochrony zbiorowej i indywidualnej, wprowadzenia nowych urządzeń, sprzętu i narzędzi pracy:</p> <p>a. Plan Bezpieczeństwa i Ochrony Zdrowia (BIOZ) na budowie.</p> <p>b. Zasady ochrony przed zagrożeniami na budowie.</p> <p>c. Roboty ziemne na budowie.</p> <p>d. Wykonywana praca na wysokości, dobór środków technicznych zabezpieczających przed upadkiem z wysokości.</p> <p>e. Instalacje i urządzenia elektroenergetyczne.</p> <p>f. Maszyny i urządzenia na budowie.</p> <p>g. Substancje i preparaty niebezpieczne na budowie.</p> <p>h. Ryzyko zawodowe.</p> <p>i. Podsumowanie.</p>	3 h

3.	Zasady postępowania w razie wypadku w czasie pracy i w sytuacjach zagrożeń (np. pożaru, awarii) w tym zasady udzielania pierwszej pomocy w razie wystąpienia wypadku:	2 h
	a. Organizacja pierwszej pomocy na budowie.	
	b. Łańcuch działań ratowniczych (trzy pierwsze ogniwa).	
	c. Ogólne zasady udzielania pierwszej pomocy.	
	d. Ćwiczenia z zakresu udzielania pierwszej pomocy.	
	e. Podstawowe zasady ochrony przeciwpożarowej oraz postępowanie w razie pożaru.	
4.	Okoliczności i przyczyny charakterystycznych dla wykonywanej pracy wypadków przy pracy oraz związana z nimi profilaktyka:	1 h
	Przyczyny wypadków według systematyki TOL:	
	a. Przyczyny wypadków – czynniki materialno-techniczne.	
	b. Przyczyny wypadków przy pracy w ramach czynników organizacyjnych.	
	c. Przyczyny wypadków przy pracy w ramach czynników ludzkich.	
	d. Istotne działania w celu zapewnienia bezpieczeństwa na budowie.	
	e. Najczęstsze wypadki na budowach.	
	f. Statystyki wypadków.	
	g. Skutki prawne łamania przepisów bhp.	
h. Podsumowanie.		
5.	Egzamin.	30 min

* W godzinach lekcyjnych trwających 45 minut.

Tabela 1. Szczegółowy plan szkoleń wraz z tematami i zagadnieniami do omówienia [Rączkowski 2011] i [Prawo pracy]

Szkolenie będzie realizowane w następujących formach: wykład połączony z rozmową z publicznością, prezentacja połączona z oglądaniem filmów, omówienie okoliczności i przyczyn wypadków przy pracy charakterystycznych dla pracy wykonywanej przez uczestników szkolenia, wnioski profilaktyczne. Sposoby sprawdzania wiedzy uczniów – egzamin na podstawie zatwierdzonego testu.

Wykorzystane pomoce dydaktyczne: projektor multimedialny, laptop, filmy, prezentacje multimedialne.

Literatura: Podczas szkolenia wykorzystane zostaną publikacje Państwowej Inspekcji Pracy oraz wskazana w zarysie literatura [Prawo pracy].

Powyższy przykład przedstawia zarówno procedurę, jak i program potencjalnych szkoleń z zakresu bezpieczeństwa pracy i bezpieczeństwa na budowach. Na tym przykładzie trener może przygotować swoje szkolenie,

dostosowane do innych wymagań prawnych (w innych krajach) lub do specyfiki branży (lub samej firmy).

Podsumowując, problem wypadków przy pracy stanowi niezwykle istotną kwestię i zarówno pracodawcy, jak i pracownicy muszą zaangażować się w przestrzeganie przepisów prawa pracy dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy. Wszystkie osoby zaangażowane w pracę w przedsiębiorstwie powinny poważnie podchodzić do kwestii szkoleń BHP i stosować procedury ze szkolenia w praktyce.

Bibliografia

1. [Laurowski 2007] Laurowski T.; BHP na budowie; Wydawnictwo KaBe Krosno; 2007; Krosno;
2. [Rączkowski 2011] Rączkowski B.; Wypadki przy pracy; oddk.pl; 2011; Gdańsk;
3. [Rozporządzenie 2004] Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 27 lipca 2004 r. w sprawie szkolenia i higieny pracy; <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20041801860> [dostęp: 11-09-2020];
4. [Prawo pracy] https://www.paih.gov.pl/prawo/prawo_pracy#1 [dostęp: 11-09-2020].

Г.М. Лучик,

викладач облікових дисциплін

Чернівецького фахового коледжу технологій та дизайну

НЕТРАДИЦІЙНІ СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ І КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ

Педагогічна діяльність – це складний багатогранний процес, що функціонує в умовах науково-технічного прогресу та високої ролі інформатизації всіх складових суспільного життя. В умовах реформ вітчизняної освіти, дедалі більшої популяризації набувають нетрадиційні методи навчання, підвищується ролі інформаційних засобів та технологій. При цьому, головною метою контролю є визначення рівня якості знань та засвоєння навчального матеріалу студентом чи учнем, відповідності набути практичних навичок і вмінь – теоретичному матеріалу і завданням навчального предмета.

Вищі навчальні заклади України в умовах Болонського процесу перейшли на кредитно-модульну систему оцінювання та контролю знань, яка повністю витіснила та замінила традиційну систему. У середній та фаховій освіті ж традиційна система оцінювання і контролю знань використовуються в більшості навчальних закладів.

Однак, традиційна система не задовольняє потреби сучасного навчального процесу, який носить особистісно-орієнтовний характер.

На сучасному етапі розвитку педагогіки в навчальних закладах в Україні при викладанні використовують такі нетрадиційні системи оцінювання і

контролю знань, зокрема:

1. Блочне навчання – за яким навчальна дисципліна поділяється на блоки, за лекційно-семінарською комбінованою системою навчання М.П. Гузика.

2. Модульно-розвивальна система навчання – основоположниками, якої в Україні вважають вчених А. Фурмана та П. Юцявічене. Навчальний предмет розбивається на модулі, що структурують навчальний зміст з використанням динамічних та діяльнісних підходів вчителем чи викладача.

3. Модульно-рейтингова технологія навчання – яка виникла у результаті поєднання Модульної технології навчання з рейтинговою системою оцінювання.

4. Блочно-модульне технологія навчання – передбачає структурування навчального матеріалу, що підвищує рівень ефективності засвоєння знань учнем та студентом.

5. Блочно-рейтингова технологія навчання – що передбачає структурування навчального матеріалу за темами в блоки та використання бально-рейтингової системи оцінювання знань учнів та студентів.

Блочне навчання, авторами, якого вважають В. Шаталова та М. Гузика передбачає поділ всього навчального матеріалу на блоки. Блоком вважається логічно завершений дидактично обґрунтований теоретичний або практичний навчальний матеріал за окремою відповідною темою. Тобто, блоками вважаються незначні обсяги навчального матеріалу, які можна подати, в основному за один урок. Закріплення поданого матеріалу за блоком відбувається у формі фронтального опитування, індивідуальної роботи, письмових робіт, тестових завдань, творчих групових робіт.

Модульна технологія навчання виникла ще у 60-х роках минулого століття у США, яка передбачала об'єднання блочного подання матеріалу в модулі. Модульна технологія навчання стала альтернативою проблемного та володіла такими особливостями, як: подача матеріалу блоками, різноманітність та нестандартність завдань, можливість учнем чи студентом здійснювати самоконтроль.

Щоб досягнути в університеті позитивних результатів навчання, треба поєднати Модульну технологію навчання з рейтинговою системою оцінки знань, коли студент набирає бали на кожному етапі засвоєння навчальної програми, її називають модульно-рейтинговою технологією навчання у структурі лекційно-семінарської системи навчання.

Максимович О. вважає, що «модульне навчання – це процес засвоєння навчальних модулів в умовах повного дидактичного циклу» [20, с. 265]. Фурман А.В. вважає, що «модульне навчання – це пакет науково-адаптованих програм для індивідуального навчання, що оптимізує на практиці академічні й особистісні досягнення учнів із певним рівнем попередньої підготовки. Воно здійснюється за окремими функціонально-автономними вузлами,

відображеними в змісті, організаційних формах і методах, тобто за модулями, призначення, яких – розв'язати конкретне коло психолого-педагогічних завдань» [34, с. 127].

На думку, П. Юцявичеве «сутність модульно-розвивального навчання полягає у тому, що учень більш самостійно або зовсім самостійно може працювати із запропонованою йому індивідуальною навчальною програмою, яка включає цільовий план дій, банк інформації та методичне керівництво щодо досягнення поставлених дидактичних цілей» [17, с. 360].

Модульно-розвивальне навчання спрямоване на інтенсифікацію навчально-виховного процесу за рахунок ефективнішого використання розумового потенціалу учня та студента.

Однією із сучасних технологій навчання, що використовується у вищій освіті є модульно-рейтингова технологія, що поєднує в собі модульне навчання та рейтингову систему оцінювання. Однак, у вітчизняній педагогіці модульно-рейтингова технологія навчання використовуються і у середній освіті.

Поторацька В.В. вважає, що «альтернативною традиційній системі навчання і оцінювання успішності студентів стала модульно-рейтингова. Рейтингова система оцінювання знань, умінь і навичок студентів оснований на таких принципах: кожна навчальна дисципліна і робота студента з її опанування оцінюється у залікових одиницях, сумою яких визначається рейтинг; обов'язково ведеться облік поточної роботи студента, який відображається у підсумковій оцінці (у залікових одиницях); враховуються особливості викладання різних предметів (складність, значення дисципліни в навчальному плані), тобто коефіцієнт складності (значущості); наявність різних видів контролю (вихідний, поточний, проміжний, підсумковий); навчальний рейтинг студента за семестр або рік визначається як середньоарифметичний від рейтингу з кожної навчальної дисципліни» [26].

Модульно-рейтингова технологія навчання ставить вимоги, як до викладача та і до студента, зокрема високий рівень організованості, динамічності, диференційованості, удосконалення методичного забезпечення, готовність студента до самостійної та науково-дослідницької роботи, бальна система оцінювання рівня знань та проведення модульного контролю. Саме, система оцінювання рівня знань та вмінь студента стає особливим елементом реалізації модульно-рейтингової технології навчання. Викладач зобов'язаний розробити систему бального оцінювання за кожним поточним модулем та підсумкового контролю.

За блочно-модульною технологією навчання кожен модуль включає в себе лекційні, практичні та семінарські заняття. А також за кожним модулем виділено самостійну роботу, домашнє завдання, написання доповідей та рефератів. Особливостями блочно-модульного навчання є високий рівень структурованості навчального матеріалу, формування аналітичного

мислення через призму проблемного навчання та науково-дослідницької роботи. В Україні блочно-модульна технологія навчання використовується у вищих навчальних закладах, зокрема при викладанні студентам, що здобувають вищу освіту у сфері педагогіки.

Наступним об'єктом дослідження стає Блочно-рейтингова технологія навчання, яка використовується у вітчизняній педагогіці на рівні середньої освіти, не апробована у ВНЗ. Вперше в Україні її почали використовувати саме для викладання природничих наук.

Блочно-рейтингова система – це вдалий поділ навчального матеріалу на блоки за своїм логічним змістом при використанні рейтингової системи контролю знань та їх оцінювання. Блочно-рейтингова система – це нетрадиційна система оцінювання та викладання, яка носить системний та раціональний характер. Таким чином, дана система передбачає оцінювання у вигляді балів за кожен вид заняття чи виконання певних видів робіт учнем чи студентом.

Отже, проаналізувавши дослідження сучасних науковців та педагогічних працівників можна стверджувати, що в системі освіти існують такі сучасні, відмінні від традиційної, системи оцінювання та контролю знань, як: блочне навчання; модульно-розвивальна система навчання; модульно-рейтингова технологія навчання; блочно-модульна технологія навчання; блочно-рейтингова технологія навчання.

Список використаних джерел

1. Братюк О.Г. Елементи модульно-розвиваючого навчання і рейтингової оцінки знань при вивченні хімії в середній школі / О.Г. Братюк // Міжнародна Соросівська програма підтримки освіти в галузі точних наук. III Конференція Соросівських Учителів. – Київ, 1998. – С. 525–535.
2. Лукашова Н.І. Модульне навчання в розвитку вітчизняної методики хімії / Н.І. Лукашова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2013. – № 6 (32). – С. 359–368.
3. Максимович О. Модульно-рейтингова технологія навчання у вищій школі / О. Максимович // Вісник Львівського національного університету. – Серія: Педагогіка, 2005. – Випуск 19, Частина 2. – С. 263–270.
4. Полторацька В.В. Контроль і оцінювання навчальних досягнень студентів в умовах модульно-рейтингової системи навчання / В.В. Полторацька, О.В. Каданер // [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http:// goruha.biogspot.com](http://goruha.biogspot.com)
5. Фурман А.В. Модульно-розвивальна система: два рівні експериментування / А.В. Фурман // Освіта і управління – 1997. – Т.1., №1. – С. 125–130.

Т.В. Орлова,

доктор історичних наук, професор історичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ СУЧАСНОСТІ

Останніми десятиліттями світ стрімко ускладнюється. Головний виклик сучасності – це виклик модернізації. Сенс полягає у тому, як країна, інституція, особа відповідають на цей виклик. Які проблеми постали перед університетами світу, України у зв'язку з цим?

Пріоритет розвитку освіти як найважливішої складової людського потенціалу незаперечний. Розвинений освітній потенціал стає найважливішою перевагою у глобальній конкуренції. Призначення освіти полягає у забезпеченні людей знаннями і навичками, необхідними для досягнення власних цілей, а також для того, аби взяти участь у житті суспільства в якості самостійних громадян. Важливу роль у цьому відіграють університети, які мають сприяти розвиткові особистості студента. Сучасний студент – це складна людина у складному світі, яка має оперативно реагувати на багатоманітність перспектив.

У всьому світі визнана необхідність змін у сфері освіти. Офіційно в Україні проголошено курс на реформування. Але чи розуміють університети самі себе у сучасних умовах? Досвід показує, що чимало професорів вважають, що університети існували завжди або історично склалися для того, аби давати їм роботу. Їхня самосвідомість заважає розумінню необхідності серйозних трансформацій в університетах, вищій освіті і виробництві знань і не дає зосередити увагу на суспільних завданнях університетів, які у майбутньому можуть стати легітимними академічними цінностями. Натомість «мрії про минуле» затьмарюють реалії теперішнього стану: економічні, соціальні, демографічні, технологічні показники, позиції у світових рейтингах є свідченням неблагополуччя. Небажання передбачати майбутнє негативно відбивається на теперішньому. Разом із тим, аби дати знання і навички студентам, треба розуміти, що саме знадобиться через п'ять – десять – п'ятнадцять років. Тобто освіта має виходити не тільки з реалій сьогодення, але і з ймовірностей майбутнього.

У 2018 р. міжнародна організація Global Education Futures оприлюднила доповідь про майбутнє освіти у складному суспільстві XXI ст. Головні тренди: зміна парадигми; перехід до освіти, орієнтованої на того, хто навчається; нові горизонти освітньої екосистеми; освіта для керованої еволюції та процвітання [1]. Дискусії стосовно того, як розбудувувати сферу освіти у майбутньому, виявили, умовно кажучи, два табори: «консерватори» асоціюють освіту в першу чергу з фундаментальністю, тоді як «реформатори» – з ефективністю. В глибині – протиріччя між «гуманістичним ідеалізмом» та

економікоцентризмом. На поверхні – з'ясування університетських проблем за умов ринкових відносин.

Один з провідних західних соціологів З. Бауман концептуалізував ситуацію таким чином: «Все, що зробили університети за останні дев'ятсот років, мало сенс або при орієнтації на вічність, або в рамках доктрини прогресу; модерніті ж звільнила від першої, тоді як постмодерніті знецінила другу... На практиці це означає підпорядкування суворим вимогам ринку і вимірювання «суспільної корисності» створюваного університетами продукту наявністю стабільного попиту, розгляд університетів, що створюють «ноу-хау», в якості постачальників певного товару, котрому доводиться боротися за місце на переповнених полицях супермаркетів, товару, який губиться серед інших, якість яких перевіряється обсягами продажів» [2].

У сучасному світі відбувається сервісізація економіки. Відповідно віддзеркаленням культури ринкового суспільства стала формула «Освіта як послуга». Освіта, зокрема університетська, має орієнтуватися на панівні цінності такого суспільства. Це – максимізація корисності, ефективність і конкурентоспроможність, свобода і плюралізм самовизначення.

В усьому світі відбувається трансформація університетів, які все більше нагадують заклади підприємницького типу, що надають освітні і наукові послуги, котрі орієнтуються на прикладні дослідження і комерціалізацію їх результатів, розширюють коло джерел позабюджетного фінансування. Разом із тим завдання університетів на сучасному етапі – розвиток нового виробництва, що випускає інтелектуальну продукцію, необхідну суспільству, а також фахівців, які будуть її випускати за межами університету. Таким чином відбувається творення соціально-культурного капіталу тієї чи іншої країни. Це відповідає одній з провідних тенденцій сучасності – перетворення знання у продукт і, відповідно, університету (як місця відтворення знання) в інституцію у його просуванні на ринку. Актуальним є «академічне підприємництво»: нові продукти і сервіси мають належати спін-офф компаніям, які виникають на кампусі, та з якими університет зберігає «кровний зв'язок» через систему еквітіс, тобто отримує частину прибутку [3]. Це – один з прикладів трансляції управлінської культури бізнесу у сферу вищої освіти. Це – питання практичної ефективності освіти. Університет, який прагне бути актуальним на ринку освітніх послуг, має завжди відстежувати запити та пропонувати свій якісний актуальний освітній продукт. Інакше споживач – студент – поїде туди, де зможе одержати бажане.

Сучасні студенти є більш прагматичними, ніж попередні покоління. На них здійснюється колосальний тиск зовнішнього середовища. Вони вважають, що мають бути успішними, відразу заробляти гроші, причому великі гроші. Вони весь час думають над питаннями потреби на ринку, майбутньої роботи. Відповідно з перших курсів молодь турбує питання: «А

чи тому мене вчать?». Слід мати на увазі, що в багатьох випадках університетський диплом перестав бути показником цінності людини для роботодавця. Взагалі, у теперішнього покоління Z немає пієтету стосовно університетської освіти, особливо вітчизняної.

В Україні часом ігнорується невід’ємна логіка ринкової економіки, де освіта трансформується у сферу освітніх послуг. Логіка ця проста: споживач має бути задоволений. Якщо споживач незадоволений, він придбає послугу в іншому місці. Кожного року все більше українських молодих людей їдуть за кордон для навчання з метою майбутнього працевлаштування. Насамперед, це зменшує можливості роботи українських університетів. Але найголовніше – це буквально знекровлює націю, що піднімає проблему до рівня загрози національній безпеці України. Висновок: модернізація університетів і університетської освіти є нагальною потребою подальшого розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Global Education Futures Report. Образование для сложного общества [Електронний ресурс]. – Режим доступу: future.org/educationfutures_ru
2. Бауман З. (2002). Индивидуализированное общество /Пер. с англ. Под ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Логос.
3. Скиба М. «Підйомна сила» для українських університетів [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://nv.ua/ukr/opinion/vstupna-kampaniya-shcho-potribno-ukrajinskim-universitetam-ostanni-novini-50085470.html?utm_source=set_lang

С.О. Федоренко,

аспірантка кафедри початкової освіти

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

(м. Черкаси, Україна)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ СИНТЕЗУ В ХУДОЖНІЙ ТВОРЧОСТІ

Проблема синтезу мистецтв пов’язана з об’єднанням різноманітних видів творчості під час створення мистецького образу, тому метою роботи є визначення окремих аспектів розуміння синтезу в художній творчості. Художник синтезує живопис з іншими видами мистецтва, урізноманітнюючи форми мистецького характеру, а саме поняття синтезу є різнобічним і всеохоплюючим.

Окреслюючи контури розуміння синтезу в художній творчості, можна визначити лише окремі напрями, що мають місце під час створення й реалізації суті художнього твору, яка може мати складний характер поєднання різних видів мистецтв шляхом їх комбінації.

Основа синтезу – універсалізм. Згадаймо, що М. Врубель, крім живопису, займався сценографією і скульптурою, П. Гоген, крім живопису, займався

скульптурою й керамікою, В. Кандинський був живописцем, музикантом, поетом, В. Лембрук – скульптором, живописцем, графіком і поетом [1, с. 42].

В основі синтезу художнього твору завжди є певна архітектурно-змістова будова, що в процесі реалізації творчого задуму приймає образотворчу форму. Синтез досягається завдяки спільному стилю різних видів мистецтва, які зберігають своє відносне значення у виконаній роботі.

Відмова від спрощеного розуміння синтезу в художній творчості, розуміння його як сполучення, з'єднання компонентів вимагає осмислення вже давно усвідомленої нерівнозначності типів художнього синтезу, що можуть проявитися у перекладі однієї художньої мови іншою, виникненням складних форм творчості, що мають постійний характер, а також багатоманітних засобів наближення видів мистецтв, різних їхніх комбінацій (О.А. Хадинська [2], І.Г. Хангельдієва [3]).

У цьому напрямку синтез розуміється відносно впорядкування взаємодії й відносин. Це може призводити до ототожнення цих понять або їх розмежування.

Міркуючи над природою синтезу в конструкції специфіки розуміння сучасного мистецтва, співвідносимо частини і ціле, конструкцію і форму, внутрішній зміст і зовнішню естетику. З погляду об'єднувального, цілого змісту, відносно методології теоретичного розмежування підходів до визначення особливостей синтетичного твору, необхідно наголосити на важливості виділення основної, найвагомішої теми, що рівнозначно пронизує всі частини твору. Функції кожного окремого елемента визначають сутність їх взаємовираження.

Щодо дефініції синтезу мистецтв у художній енциклопедії під загальною редакцією В. Полевого знаходимо: «Поняття синтезу мистецтв має на увазі створення якісно нового художнього явища, не зведеного до простої суми компонентів, що його складають. Їх ідейно-світоглядна, образна й композиційна єдність, загальна участь у художній організації простору і часу, узгодженість масштабів, пропорцій, ритму породжують у мистецтві якості, здатні активізувати його сприйняття, надавати багатоплановості, багатогранності розвитку художньої ідеї, справляти на людину різносторонню емоційну дію [4, с. 243–244]».

Синтез мистецтв у сучасному художньому культурному просторі відіграє окрему роль, особливістю якої є естетично-виразна гармонізація художнього об'єкту. Це поєднує в собі суб'єктні й об'єктні аспекти, що є різними інтерпретаціями реалій культурного простору кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. Виникають різні жанрові спрямованості синтезуючих напрямів мистецтв, які взаємодіють між собою й інтерпретуються один відносно одного [5, с. 9].

Отже, до окремих аспектів розуміння синтезу в художній творчості можливо віднести наступні:

- виділення основної, найвагомішої теми, що рівнозначно пронизує всі частини твору;
- створення певної архітектурно-змістової будови завдяки спільному стилю різних видів мистецтв, які зберігають своє відносне значення у виконаній роботі;
- об'єднання різноманітних видів творчості, видів мистецтв під час створення мистецького образу в їхній комбінації;
- відмова від спрощеного розуміння синтезу в художній творчості, розуміння його як сполучення, з'єднання компонентів;
- створення конструкції якісно нового художнього явища, здатного справляти на людину різносторонню емоційну дію;
- гармонійність художнього об'єкту з інтерпретацією синтезуючих напрямів мистецтв.

Сучасне образотворче мистецтво поєднує в собі різноманітні художні ідеї. Водночас відбувається образна реалізація художніх пластичних прийомів у різних видах матеріалів: кераміці, склі, метали, текстилі, дереві тощо. У сучасній практиці художники активно використовують образну мову в поєднанні прийомів і технік живопису, скульптури, графіки.

Форми синтезу образотворчого мистецтва забезпечують здатність до самовираження й відкривають перспективу появи нових стилів живопису.

Список використаних джерел

1. Чібалашвілі А. Моделі існування художнього синтезу в дискурсі міжвидової мистецької практики ХХ століття / А. Чібалашвілі // Культурологічна думка. – 2012. – № 5. – С. 42–48. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kultdum_2012_5_7.
2. Хадынская А.А. Экфразис как способ выражения пасторальности в ранней лирике Г. Иванова: автореферат дисс. на соискание уч. ст. к. филол. наук: спец. 10.01.01 «русская литература» / А.А. Хадынская. – Тюмень, 2004. – 20 с. 14.
3. Хангельдиева И. Г. Взаимодействие и синтез искусств / И.Г. Хангельдиева. – М.: «Знание», 1982. – 64 с.
4. Популярная художественная энциклопедия: Архитектура. Живопись. Скульптура. Графика. Декоративное искусство / Гл. ред. В.М. Полевой. – М.: Сов. энциклопедия. Кн. II. М-Я., 1986. – 432 с.
5. Абі Аббуд Галина Джозефівна. Синтез мистецтв у розвитку світового культурного простору ХХІ ст. на прикладі реконструкцій промислових будівель. Мистецтво на зламі: кризові моменти поступу: зб. тез доповідей Міжнародної наук. конф., Київ, 19 квітня 2019 р. – К., 2019. – 91 с.

А.О. Філатов,

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
Київського національного лінгвістичного університету

науковий керівник: **О.С. Волярська,**

доктор педагогічних наук, професор кафедри психології, педагогіки і туризму
Київського національного лінгвістичного університету

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «КОРПОРАТИВНА ОСВІТА»

Сьогодні бізнес і технології настільки швидко розвиваються, що всередині компанії потрібен інструментарій, який дозволяє адаптувати знання, компетенції і навички працівників до викликів, які постають перед економікою.

Передумовою виникнення корпоративної освіти був перехід від індустріальної економіки до інформаційної епохи, що базується на постійно оновлених знаннях. До факторів, які зумовили зародження корпоративної освіти як педагогічного феномену, за твердженням зарубіжних науковців [4; 5] варто віднести невідповідність рівня та якості професійного навчання у традиційних закладах освіти вимогам виробництва, зближення процесів навчання й виробництва, економічну вигоду для підприємств, організацій та установ від навчання своїх працівників, необхідність надання можливості постійного поновлення знань працівників в умовах інформаційного суспільства й забезпечення їх конкурентоспроможності в умовах ринку праці.

Як зазначає І. Литовченко, у 80-х рр. ХХ століття «відбувається переосмислення підходів до розвитку персоналу. Якщо раніше навчання в основному надавалось управлінському персоналу та спрямовувалося на вирішення конкретних проблем, що виникали на робочому місці, то тепер освіту почали розглядати в контексті загального розвитку корпорації й надавати ширшим категоріям працівників за умови збільшення продуктивності та конкурентоспроможності підприємства» [2, с. 45].

Акцентуємо увагу на тому, що дослідження корпоративної освіти невідривно пов'язане з навчанням дорослих та неперервною професійною освітою, а також з управлінням та розвитком персоналу підприємств, організацій та установ.

В енциклопедичному словнику з освіти дорослих поняття «корпоративна освіта» визначено як «комплекс заходів щодо підвищення кваліфікації та розширення професійних знань і вмінь спеціалістів у рамках однієї організації» [1, с. 280].

Г. Носуліч зазначає, що потрібно розрізняти поняття «корпоративна освіта» і «розвиток персоналу», які на думку дослідниці, не тотожні [3]. Ми погоджуємося з таким підходом до визначення поняття «корпоративна

освіта». Вважаємо, що розвиток персоналу більш ширше поняття, оскільки охоплює цілу низку процесів, пов'язаних із навчанням персоналу, підвищенням кваліфікації, плануванням подальшої кар'єри тощо.

Також потрібно розуміти, що корпоративна освіта відрізняється і від професійної освіти, зважаючи на їхню мету і функції у підготовці фахівців. Професійна освіта спрямована на забезпечення кваліфікованими працівниками потреб ринку праці, а мета корпоративної освіти – розвиток управлінських і виробничих кадрів певного підприємства, організації чи установи.

Проведений теоретичний аналіз наукових джерел дав змогу розглядати поняття «корпоративна освіта» як систему, яка є важливою складовою освіти дорослих, зокрема неперервної професійної освіти, націленої на задоволення потреб підприємств, організацій та установ в навчанні персоналу, розвитку корпоративних компетентностей з метою підвищення ефективності професійної діяльності працівників.

До перспективних напрямів подальших досліджень належить вивчення особливостей функціонування системи корпоративної освіти у Польщі і впровадження польського досвіду в українські реалії.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія освіти, (2008). Київ: Юрінком Інтер, 1040 с.
2. Литовченко, І. (2016). Генеза корпоративного університету у США. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, № 4, С. 42–48. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2016_4_8
3. Носуліч, Г. (2018). Корпоративна освіта – підходи до визначення терміну. Молодь і ринок, № 6, С. 154–159. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2018_6_32
4. Blass, E. (2005). The rise and rise of the corporate university. Journal of European Industrial Training. V. 29, № 1, P. 58–74.
5. Noe, R. A. (2010). Employee training and development. New York : McGraw-Hill. XVII, 589 p.

Т.Г. Якутіна,

старший викладач кафедри мовної підготовки
Запорізького державного медичного університету

ВІДЕОМАТЕРІАЛИ НА ОНЛАЙН-ЗАНЯТТЯХ ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ АУДІЮВАННЮ З ФАХОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ– ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН

У зв'язку з викликами сьогоденних світових реалій виникає нагальна необхідність всебічної якісної підготовки студентів – іноземних громадян, що на часі в умовах карантину змушені вивчати всі дисципліни онлайн.

Навчання студентів–іноземних громадян на кафедрі мовної підготовки ЗДМУ з метою опанування ними української мови як іноземної здійснюється постійно та в усіх видах мовленнєвої діяльності, створюючи основу для якісного рівня комунікативної компетенції. Такий підхід уможливорює вільне спілкування українською мовою в соціально-культурній сфері, ефективно засвоєння фахових дисциплін, наукової інформації.

Переведення навчального процесу в українських університетах в онлайн-площину, необхідність засвоєння студентами–іноземними громадянами великого обсягу навчального матеріалу з фахових дисциплін на онлайн-лекціях робить очевидним необхідність більш уважного підходу до навчання аудіюванню на заняттях з української як іноземної мови.

Тому мета даної статті – проаналізувати принципи і критерії відбору відеоматеріалів, що призначені для навчання української мови як іноземної студентів другого – третього курсів з метою формування навичок аудіювання навчально-фахових текстів.

Питання навчання аудіюванню при вивченні іноземної мови висвітлюють у своїх працях відомі методисти С.Ф. Шатілов, А.Н. Щукін, Н.Д. Гальскова, Н.І. Гез та інші.

Аудіюванням, – на думку дослідників лінгводидактики і методики, – називається рецептивний вид мовленнєвої діяльності, який включає складний аналітико-синтетичний процес сприйняття і розуміння змісту усного повідомлення завдяки звучанню мови, активній переробці осмисленню інформації, що повідомляється. Головною метою навчального аудіювання є відбір важливої навчально – наукової і фахової інформації з її подальшим використанням у майбутній професійній діяльності [1, с. 24].

Беручи до уваги досвід викладачів-практиків, висловлювання студентів, можна стверджувати, що аудіювання вважається одним із наважачих видів мовленнєвої діяльності. Це має своє пояснення: в реальному спілкуванні важливо зрозуміти текст з першого пред'явлення, бо повторення іноді

неможливе або відсутнє. Існує низка інших об'єктивних труднощів, які заважають розумінню висловлювання з першого разу. З одного боку це можуть бути індивідуальні особливості того, хто говорить: темп мовлення, вимова і розбірливість, а з іншого – навчально-фахове аудіювання ускладняється специфічним контекстом. Наприклад, це чисельні терміни, синтаксис тексту, достатня кількість віддієслівних іменників, числівників. Тому є сенс більш ґрунтовно підготувати завдання для аудіювання, щоб уникнути або зменшити вищезгадані складнощі [2]. Варто відзначити, що навчання аудіюванню здійснюється в комплексі з формуванням умінь та навичок в інших видах мовленнєвої діяльності. Під час роботи з відеоматеріалом одночасно відпрацьовується лексико-граматичний, комунікативний і фонетичний матеріал. Під час виконання відеозавдань у студентів – іноземних громадян розвивається слухова пам'ять, аудіо – та візуальне сприйняття. Як стверджує Азімов Е.Г., аудітивні вміння сприяють цілісному сприйняттю інформації, це так звані «...аналітико-синтетичні операції з розпізнавання мовної структури і добування даних» [1].

Як Азімов Е.Г. так і Щукін О.Н вказують на те, що розвиваються аудітивні вміння для цілісного сприйняття інформації, так звані «...аналітико-синтетичні операції з розпізнавання мовної форми і добування даних» [1, с. 8].

Згідно класифікації за Е.Г. Азімовим, аудіо- та відео засоби навчання можуть бути: а) навчальними, тобто розробленими з навчальною метою використання на даних заняттях; б) створеними для занять з інших дисциплін; в) взятими із повсякденних засобів масової комунікації і інформації [1]. Впровадження у навчальний процес відеоматеріалів дає свої переваги – відбувається одночасне стимулювання декількох каналів сприйняття у слухачів завдяки наочності, обсягу, експресивності, динамічності подачі інформації. Таким чином, сам процес навчання української мови як іноземної відбувається з урахуванням індивідуальних особливостей тих, хто навчається. А для досягнення головної мети – формування комунікативної компетенції у студентів – іноземних громадян під час проведення занять з української як іноземної, важливо також спиратися на критерії добору та підготовки відеоматеріалів: комунікативна спрямованість, урахування основної спеціальності, що має на увазі добірку таких матеріалів, які сприятимуть формуванню фахової комунікативної компетенції майбутніх медиків, автентичність, науковість, новизна, доступність.

Велику організаційну і практичну роботу в цьому контексті сьогодні проводять викладачі кафедри мовної підготовки ЗДМУ. Навчальний процес проходить онлайн в Office365 з використанням TEAMS, Forms та інших додатків. На допомогу приходять навчальні або документальні фільми в інтернет-просторі, розробка до них комплексу завдань.

Дана стаття знайомить з комплексом вправ і тестів, що розробляються для формування вмінь і навичок з аудіювання.

Відомо, що аудіювання, як рецептивний вид діяльності, являє собою сукупність аналітико-синтетичних операцій. Отже повне розуміння мовлення можливо лише на етапі автоматизації всіх операцій: сприйняття, розпізнавання звукової форми і синтезу змісту [3]. Для автоматизації цих операцій і формування навичок слуху та вимови готуються для кожного курсу навчання методичні розробки, де завдання з аудіювання поєднуються з вправами для інших видів мовленнєвої діяльності. Весь комплекс завдань можна умовно розділити на підготовчі (передтекстові), рецептивні, репродуктивні, продуктивні (притекстові, післятекстові).

Основною метою підготовчих вправ є зняття мовних труднощів при подальшому сприйнятті повідомлення, створення комфортного психологічного оточення, коли студенти завчасно мають позитивний настрій на успіх. Тому на даному етапі варто виконувати вправи на «...тренування прогнозування» [4].

Наприклад, при проходженні лексичної теми «Значення зубощелепної системи» на II курсі спеціальності «Стоматологія» зі студентами – іноземними громадянами україномовної форми навчання, до відеофільму про зубощелепну систему було підготовлено наступні завдання.

Завдання перед початком перегляду фільму:

1. Прочитайте подані нижче твердження і згадайтеся, які з них відповідають або не відповідають уяві про будову зубощелепної системи.

2. Прочитайте коротку інформацію про функції зубощелепної системи, заповніть пропуски відповідними словосполученнями, а після перегляду фільму співставте ваші дані з побаченими.

3. Перегляньте список слів, фраз, термінів, які ви почуєте. Якщо є невідомі, знайдіть у словнику.

4. Прочитайте подані речення та поставте їх у логічній послідовності.

Під час перегляду окремих частин відео варто виконати завдання, зорієнтовані на тренування вміння розвивати, сприймати мову на слух, утримувати у пам'яті інформацію, розуміти її в цілому. Тому на даному етапі вважається доцільним ввести такі вправи:

1. Знайти конкретну інформацію або розпізнати певну комунікативну інтенцію.

2. Переглянути матеріал та заповнити пропуски (медичні терміни, числівники, керування дієслів, прийменники).

3. Завдання на повтор речень та запис з пам'яті.

4. Завершення або початок речення.

На етапі після перегляду відеоматеріалів важливо формувати і розвивати вміння та навички компресії отриманої інформації, знаходження інформаційних центрів, основної проблеми, тестові завдання з кількома

правильними відповідями, складання короткого повідомлення, висловлювання своєї думки, згоди-незгоди з подальшою аргументацією, написання висновку.

На жаль, в умовах карантину і при проведенні онлайн-аудіювання існують технічні об'єктивні складнощі, які не завжди дозволяють виконувати всі тренувальні вправи на занятті. Тому деякі завдання з аудіювання можна залишити для подальшого індивідуального перегляду та самостійного виконання. Це може бути написання тез, плану, висновку, на третьому курсі – анотація. Звичайно, вимогою до такої роботи є обов'язковий контроль виконання.

В результаті можна зробити висновок, що критеріями ефективного застосування відеоматеріалів на онлайн-заняттях в Office365, додатку TEAMS, що призначені для формування навичок аудіювання у студентів-іноземних громадян з українською мовою навчання, є функціональність, доцільність, послідовність і системність застосування, поєднання даного виду з іншими формами і методами навчання, стимулювання студентів до активної розумової, пізнавальної діяльності і самостійної роботи, розподіл завдань в залежності від етапу навчання, комунікативної мети, упевненість в тому, що використання відеоматеріалів забезпечить стійкість і міцність засвоєння знань, їх прикладне значення [9].

Отже, виходячи з вищенаведеної інформації, можна дійти висновку, що відеоматеріали мають відповідати комунікативній меті навчального процесу, а повинні бути підготовлені з урахуванням міжпредметних зв'язків та інтегруватися в загальний навчальний процес. Формування умінь і навичок аудіювання для формування комунікативної компетенції в сфері навчально-професійного спілкування студентів-іноземних громадян є важливим завданням, вирішення якого забезпечить ефективну і результативну підготовку майбутніх лікарів-професіоналів.

Список використаних джерел

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. А35 Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). – М.: Издательство ИКАР, 2009. – 448 с.
2. Алексеева И.Н. Про складнощі аудіювання і вправи, що навчають сприймати мовлення на слух : Проблеми, шляхи і засоби інтенсифікації навчального процесу з іноземних мов в немовному виші. ЯГУ, 1980. — С. 20.
3. Васьков Ю. В Сучасні освітні інноваційні концепції. Педагогічні теорії, технології, досвід / Ю. В. Васьков.–Харків, 2000. – 120 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти. – К., 2002. – 16 с.
5. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика: учеб. пособ. для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. завед. М.: Издательский центр «Академия», 2004. 336 с.
6. Гальскова Н. Д. Образование в области иностранных языков: новые вызовы и приоритеты // Иностранные языки в школе. – 2008. – № 5.

7. Свиридюк В. П. Методика навчання німецького писемного мовлення студентів-заочників вищих мовних навчальних закладів на основі використання дистанційного курсу: дис. ... канд. пед наук: 13.00.02 / Київський національний лінгвістичний ун-т. Київ, 2007. 345 с.
8. Укладачі: Добко Т., Золотарьова І., Калашнікова С., Ковтунець В., Курбатов С., Линьова І., Луговий В., Прохор І., Рашкевич Ю., Сікорська І., Таланова Ж., Фініков Т., Шаров О.; за заг. ред. С. Калашнікової та В. Лугового Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2015. – 84 с.
9. Шатилов С. Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе: учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов. Изд 2-е. Москва: Просвещение, 1986. 223 с.
10. Шукин А. Н. Методика обучения речевому общению на иностранном языке: учебное пособие для преподавателей и студентов языковых вузов. М.: Издательство Икар, 2011. 454 с.
11. Складановська М.Г. Інноваційне навчання : активізація пізнавальної діяльності студентів : навч. посібник. – Д., 2007. – С. 38.
12. Фішман І.С. Ключові компетентності як результат освіти [Електронний ресурс] / І.С. Фішман. – Режим доступу: http://www.conf.univers.krasu.ru/conf_9/docl_s.h

---

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

В.В. Голомеєва,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

науковий керівник: ***І.С. Коваль,***

викладач кафедри дизайну

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ВПЛИВ АНТИЧНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ВИДОВИЩНОЇ ЗАЧІСКИ

В умовах розвитку сучасної індустрії моди істотного значення набуває видовищна зачіска яка вважається важливою частина сучасного іміджу, об'єктом дизайнерських практик та, водночас, витвором мистецтва.

До історії виникнення та формування видовищної зачіски зверталися Б. Кокс, К.С. Джонс, Д. Стаффорд, К. Стаффорд, Ш. Філл, Р. Раугул, І. Сиромятнікова, які наголосили на важливості історичних обставин, умов, середовища для формування зачіски, що мала ознаки видовищної.

Видовищні зачіски – це яскраві, святкові, підкреслено химерні зачіски, призначені для загального огляду. Їх виконують напоказ, вони мають яскраво виражену цільову направленість, підкреслено – характерні і індивідуальні, ці зачіски повинні давати найбільш повне уявлення про художній образ, бути неординарними, незвичайними, прикрашеними, необмежними ні в кольорі, ні в формі, нестандартними, не традиційними. У видовищних зачісках, перебільшуються деякі риси художнього образу. Для багатьох з цих зачісок характерне найширше, порівняно з іншими зачісками, застосування каркасів, пострижених виробів і доповнень. Саме такий вигляд може мати сучасна видовищна зачіска. Призначення видовищних зачісок виступи у театрі, на естраді, карнавалі, спектаклях, арені цирку тощо.

Історія зачіски складна й різноманітна, вона відображає прагнення людини до краси й досконалості. Мистецтво зачіски, яка може змінювати силует та форму людського тіла – реалізована у формі своєї культурної концепції, складовими якої є прояв індивідуальності, особистісна самоідентифікація, визначення світоглядних орієнтирів [9, с. 7].

Суспільне значення зачіски для жінки відзначали ще у добу античності. Давньоримський письменник і поет, філософ-платонік, оратор Апулей, зокрема, писав, що зачіска важливіше золотої сукні з коштовностями, адже без прибраного в порядок волосся, жінка «прибраною називатися не може», і як «прикрасою для тіла служить одяг з веселим візерунком», так і «волосся для обличчя є його природною прикрасою» [3, с. 16].

У кожен історичну епоху зачіска разом із елементами одягу визначала приналежність людини до певного стану, професії, нації, віку, поглядів [3, с. 4; 6, с. 62].

Однією із найбільш показових була видовищна зачіска, яка пройшла еволюцію разом із перукарським мистецтвом. Її історія є, вірогідно, найдовшою серед інших видів зачісок. Вже за доби первісності, коли людина здійснювала прості перукарські процедури, довге волосся загортали у вигляді плетінки – прообразу кіс і водночас однією із перших зачісок. В той час, як волосся підрізали ножом або укорочували над полум'ям, знайдені археологами гребені з орнаментами та магічними знаками [3, с. 4], свідчать, що існували також особливі зачіски, які несли певну соціальну функцію.

Понад п'ять тисяч років потому у Стародавньому Єгипті створювали зачіски-перуки, які були головним убором жерців, а пізніше – представників панівних класів. Їх взірці зберегли твори мистецтва. Однією з найпопулярніших форм зачісок, які виконуються єгипетськими перукарями, була трапеція, коли заплетене в дрібні і часті косички волосся стригли трохи нижче лінії вуха. Термін «геометрична» зачіска прийшов з Давнього Єгипту. Таку зачіску демонструють численні зображення, які збереглися у храмах і гробницях [10, с. 4].

Пишні перуки згодом стали носити і аристократки, і жінки бідних станів. Різниця полягала в тому, що представники знаті носили перуки з натурального, природного волосся, а прості жінки - з штучних волокон. Для створення зачіски пасма волосся, попередньо змазані глиною, намотували на тонкі пруті і висушували під сонцем [10, с. 4]. Перуки виготовляли з волосся і вовни тварин, ниток, волокон рослинного походження. Матеріали фарбували в чорний і темно-коричневий колір, для отримання яких застосовували хну, жир чорних змії, яйця птахів [10, с. 4–5]. Волосся поділяли на невеликі, рівні за величиною пасма і заплітали в косички, які щільно прилягали одна до одної. У кожного стану була своя довжина кісок і витримана чіткість ліній [10, с. 4]. Найбільші за розміром перуки були у фараона і представників вищої касті жерців. Чим менш знатний був єгиптянин, тим меншого розміру була його перука, отож найменші перуки носили прості хлібороби і ремісники. Спочатку перуки у чоловіків відрізнялися більшою розмаїтістю, ніж у жінок. Але у період Нового царства декоративні жіночі перуки стали значно різноманітнішими за формою і кольором [10, с. 5].

В Ассирії та Вавилоні, де догляд за волоссям також обумовлювали релігійні культури, народні звичаї й обряди, асирійські воїни завивали бороди у вигадливі колечка, що, за віруванням, мало принести успіх в битвах [3, с. 5].

За доби античності зачіски із гребенями та шпильками робили у Греції [1, с. 3]. Існували правила і методи виконання зачісок, стрижок і гоління [10, с. 5]. Причісування, фарбування волосся, завивку робили спеціально навчені раби, кожен з яких виконував одну конкретну операцію. Перукарі, які вмівали накручувати волосся, за назвою щипців для накрутки «кала міс» отримали назву каламістри. Раби-каламістри цінувалися значно дорожче звичайних рабів. Вони мали привілеї та вільності, яких були позбавлені інші. Продавали їх рідко [5, с. 251–254; 8, с. 2]. Наймоднішим у Греції вважалося волосся попелястого і золотистого відтінків. Його висвітлювали рослинними барвниками. З V ст. до н. е. чоловіки віддавали перевагу короткому волоссю. До арсеналу засобів для волосся входили і такі, що скоріше можуть відноситися до рецептів псевдо лікувального характеру. Так, щоб волосся завивалося, його мазали кров'ю молодої сови; для посилення росту волосся брали попіл шкіри гіпопотама, здертої з лівого боку його чола; появу сивини «віддаляли» притираннями з масла і попелу земляного черв'яка. Чорнили волосся дикою лободою, сочевицею, кипарисовими листям, шкіркою волоських горіхів – все це в суміші з отруйними речовинами. Знаменитий поет Овідій писав з цього приводу, що волосся від цих барвників випадало, а жінки хворіли [7, с. 13–16].

Для укорочення волосся користувалися вогнем і кремнієм. Бороду голили спеціальним інструментом з каменю або бронзи. Як і у древніх єгиптян, зачіски греків були символом соціального стану. З V ст. до н. е. використовували перуки з великих кучерявих пасом волосся. Жіночі зачіски мали чіткі обриси у вигляді вузлів і пучків. Одна з таких зачісок пізніше стала зватися «грецький вузол». При створенні зачісок грецькі перукарі прагнули підкреслити гармонію рис обличчя і фігури [10, с. 6]. Зачіски прикрашали діадемами, квітами, стрічками. Для збереження зачіски вживали сітки для волосся і віск [1, с. 3].

Римські патриції також багато часу проводили за виконанням зачіски. Спеціальні раби – тонсорес і кіпасіс, створювали зачіски способами гарячої завивки, «мокрої» холодної укладки тощо [8, с. 48]. Остання робилася пальцями або за допомогою бігуді. Римляни робили складні зачіски із застосуванням каркасу [4, с. 14]. Багатоярусну зачіску робили способом гарячої завивки [7, с. 18]. Довгий час римляни наслідували грецьку моду, однак римські майстри виробили свій власний стиль, який перевершив грецькі канони. У період імперії перукарська майстерність досягла розквіту. Про римські зачіски писали вірші та епіграми [10, с. 7].

І чоловічі зачіски – стрижки, і жіночі набули значної різноманітності [10, с. 7] Стрижки виконували серповидними бритвами [8, с. 48]. Освітлювали волосся за допомогою лужного мила [4, с. 14]. Завоювання Німеччини підштовхнуло римських перукарів до винаходу спеціальної фарби, адже чорняві римлянки бажали наслідувати білявим німкеням [1, с. 3–4]. Зважаючи, що світле волосся вважалося найкрасивішим, носили перуки з світлого волосся. Пліній Старший, який жив в 23–79 рр. н. е., у праці «Природна історія» описав спосіб фарбування волосся в рудий колір, а лікар Гален (130–200 рр. н.е.) згадував про барвники хну і басму [10, 7]. Для догляду за волоссям і для створення складних зачісок застосовувати працю спеціальних рабинь (орнатрікс), в обов'язки яких, окрім формування зачісок, входили і різні косметичні процедури: фарбування волосся, створення перук, шиньйонів [11, с. 25–26]. Римські перукарі застосовували також косметичні масажі, внаслідок чого отримали назву «космети». В подальшому ця назва стала основою слова «косметика» [1, с. 3–4].

Видовищна зачіска, яка формувалася та панувала у суспільстві впродовж тисячоліть, була обумовлена історичними та політичними умовами, релігійними вимогами, естетичними ідеалами часу. На неї впливали уклад, традиції, мода, особисті смаки. Зачіска є атрибутом класової і станової приналежності, внаслідок чого вона має широкий спектр функцій.

Період античності внесло свої особливості в розвиток світового мистецтва і залишив в історії перукарської справи свої відбиток, свої творчі знахідки, знання які можуть знадобитися для пошуку власного стилю, створити собі ім'я, свій бренд у світі індустрії краси. Для цього треба знати найпрогресивніші етапи в історії суспільного життя культури і мистецтва, уявлення людей про красу, художньо-естетичну національну культуру.

Таким чином перукарське мистецтво стародавнього світу має певний вплив на виникнення і розвиток: інноваційних технологій, розробки різних модифікацій інструментів, перукарське мистецтво, імідж людини, впровадження нових форм зачісок, істотну роль серед яких відводиться видовищною.

Список використаних джерел

1. Батурчик Н.П. Парикмахерские работы : учеб. пособие. Минск : Вышэйшая школа, 1977. 240 с.
2. Дихнич, Л.П. Феномен моди в соціокультурних процесах ХХ століття : дис. канд. іст. наук : 17.00.01 / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2002. 170 с.
3. Дятлова Н. Парикмахерское дело. Ростов-на-Дону : Феникс, 2002. 288 с.
4. Корнеев В.Д. Моделирование и художественное оформление прически : учеб. пособие. Москва : Легпромбытиздат, 1989. 192 с.
5. Міненко О.А. Антична зачіска в історико-художньому контексті еволюції моди. Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство» : зб. наук. пр. Київ : КНУКіМ, 2018. Вип. 38. С. 249–259. 76.

6. Перукарське мистецтво. У 3 кн. Кн. 1. Професійнотехнічна освіта. Історія перукарської справи / за заг. ред. В.Ф. Орлова. Київ : Грамота, 2005. 350 с.
7. Резанова Н.Ю. Локон жгучий, локон черный. История женских причесок. Москва : Зебря Е. 2013, 208 с.
8. Сыромятникова И.С. История прически / 3-е изд., перераб. и доп. Москва : РИПОЛ Классик, 2005. 288 с.
9. Филл Ш. Прически. От античности до наших дней : пер. з англ. Москва : КоЛибри, 2014. 256 с.
10. Ханников А.А. Парикмахер-стилист : учеб. пособие. Ростов-на-Дону : Феникс, 2005. 304 с.
11. Школьников С.П. Прически, головные уборы и украшения для сцены. Минск : Вышэйшая школа, 1975. 224 с.

О.О. Ференс,

аспірант Харківської державної академії дизайну і мистецтв

СИМВОЛ КОЛА В СЕРЕДОВИЩІ МІСТА

Знаки і символи займають значну роль в житті людини. Навіть не замислюючись людина надає певним предметам чи явищам значення, яке їх характеризує. В навколишньому світі людина може без свідомо надавати знакових чи емоційних характеристик предметам.

Архітектурний простір передає суспільству інформацію у вигляді штучних і природних об'єктів. Він показує певний процес культурного розвитку. Щоб розширити межі розуміння архітектури потрібно включити впізнавані елементи в будівлю чи середовище, тому тут нам допомагає семантика геометричних фігур. Вони наділені багатьма смисловими значеннями і мають сакральне значення.

Яскравим прикладом є будівля центрального годинника у місті Хмельницький, який зображений на рис. 1. Ця вежа є частиною кінотеатру «Планета», а раніше ця будівля була пожежним депо. Вона побудована в 1954 році, її автор подільський архітектор Гнат Чекірда. Власне, сам годинник з'явився на вежі приблизно у дев'яностих роках 20 століття, він є своєрідним символом, тому що вежа була побудована саме у рік, коли місто Проскурів було перейменовано на Хмельницький. Символ годинника, як механізму – вічний рух та зміни. У 2018 році годинник відреставрували (рис. 2).

Символ кола є одним з древніх простих геометричних орнаментів, він символізує Сонце, небо [1, с. 276]. Колу властива орієнтація на центр, тому виходячи з цього твердження – круг з крапкою всередині (у нашому випадку – годинник) є центром світобудови [3], а промені, що відходять від кола символізують силу та активну енергію.

Цей солярний знак символізує безкінечність та довершеність, ця геометрична фігура є відображенням безперервності розвитку світобудови,

часу всього життя, а також їх взаємозв'язку. Коло – це символ світла, циклічність життя [3].

Естетика відіграє важливу роль у сприйнятті середовища міста чи певної архітектурної форми, тому з часом роблять реставрацію архітектурних пам'яток (рис. 2).

Рис. 1. Центральний годинник у Хмельницькому

Архетип, як першооснова людського буття, дає можливість розглянути національну культуру в її широкому розумінні. Також він створює певні нові змісти, сенси, емоційні стани, які водночас створюють нове розуміння середовища.

Рис. 2. Центральний годинник у Хмельницькому відреставрований

Геометричні фігури грають важливу роль у формоутворенні будівель та навколишнього середовища міста. Основою архітектури є геометрія, вона бере участь у формуванні архітектурної мови середовища, що нас оточує.

Отже, символи в нашому оточенні - це частина життя людини, вони можуть бути як явними так і абстрактними, можуть бути зрозумілими, як конкретній особі, так і всім загалом.

Список використаних джерел

1. Керлот Х.Э. Словарь символов. – М.: «REFL-book», 1994. – 608 с.
2. Офіційний веб-сайт Оберіг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: oberig.jewelry/symbol?alias=blagopoluchchja (Дата звернення: 21.09.2020)
3. Офіційний веб-сайт Фолк Мода [Електронний ресурс]. – Режим доступу: folkmoda.net/articles/kody-predkiv (Дата звернення: 22.09.2020)

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

М.О. Вирвихвост,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ЗАПОЗИЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

Процес запозичення іншомовної лексики посідає важливе місце в лінгвістиці. Проблему запозичень досліджувало чимало науковців, серед яких І.К. Білодід, Л.А. Булаховський, М.А. Жовтобрюх, М.П. Кочерган, І.І. Огієнко, Л.С. Паламарчук, В.М. Русанівський та ін.

Запозичення – звук, морфема, слово або його окреме значення, фразеологізм, синтаксична конструкція, перенесені з однієї мови в іншу, а також сам процес подібного перенесення [3, с. 179]. Іншомовні слова підлягають семантичним, словотвірним і стилістичним змінам, будучи об'єктом дії всіх процесів, що відбуваються в сучасній українській літературній мові.

Запозичення здійснюється двома шляхами: усним – через безпосереднє спілкування, в умовах контакту з носіями іншої мови; та писемним – через книжки, офіційні документи тощо.

У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. процес запозичення іншомовної лексики став значно інтенсивнішим та динамічнішим. Перевага в ХХІ ст. належить англіцизмам, що швидко адаптуються в сучасній українській літературній мові та поповнюють її словниковий склад. Можна простежити значну кількість запозичень у різних сферах діяльності: у суспільно-політичній (*омбудсмен, спічрайтер*), у науковій, культурній, освітній (*едиція, уфологія, перформанс*). Багато англіцизмів зустрічається в сучасній спортивній термінології: *бодибілдінг, картинг, пушбол, скай-серфінг, ралі, фанбордінг, даргстер*.

Англiцизми в українській мові дiляться за сферами вживання на: 1) загальноновживанi – тi, що широко вживаються в рiзних соціальних i вiкових групах мовцiв; 2) англiцизми з обмеженою сферою вживання. У свою чергу загальноновживанi англiцизми подiляються на такi групи: 1) англiцизми, що давно прийшли в українську мову i асимiлювались нею: *лідер, бойкот, мітинг, старт та ін.*; 2) англiцизми, що донедавна вважались надбанням «захiдного, капіталістичного свiту», а тепер наповнюються українським змістом. Колись вони мали негативний вiдтiнок i використовувались з іронією: *бізнес, комікс, тинейджер, менеджер, шоу, джин та ін.*; 3) англійські лексеми, якi стали популярними завдяки появі в них нових значень на українському ґрунті: *кемпiнг, дансинг, мотель, рокер та ін.*; 4) Новітні англiцизми, якi сьогодні мають досить часте вживання, швидко засвоїлися українською мовою: *дилер, дистриб'ютор, саміт, роумiнг, ноу-хау, хіт* [1].

До англiцизмiв з обмеженою сферою вживання належать спеціальні англiцизми та сленгізми, жаргонізми.

Спеціальні англiцизми – це слова та вислови, що вживаються групами людей, пов'язаних між собою професійними ознаками, родом діяльності, тобто спеціальні слова, вiдомі невеликому колу людей. Наприклад, у галузі інформатики вживаються англiцизми: *вінчестер, байт, сервер, сайт та ін.* Під сленгізмами/жаргонізмами розуміємо англійські слова та вислови, якi колись були характерні тiльки для певних груп мовцiв (хіпі, рокери), а нині мають ширше вживання: *дрiнк, дабл, лейбл, скул, топ, бренд, шоп, драйв* [1].

У сучасному суспільстві володіння англійською мовою вважається престижним. Тому багато мовцiв вживають у своєму мовленні новітні англiцизми для того, щоб справити враження освiченої людини [2, с. 243].

Причиною запозичень може бути потреба уточнити, деталізувати поняття; розвиток семантичної системи мови-реципієнта; перевага однієї мови в певній галузі; поділ сфери семантичного впливу; потреба поповнити експресивні засоби.

Отже, процес запозичення іношомовної лексики належить до числа активних процесiв у сучасній українській літературній мові.

Список використаних джерел

1. Архипенко Л.М. Етапи i ступені адаптації іношомовних лексичних запозичень в українській мові (на матеріалі англiцизмiв у пресі кінця ХХ–початку ХХІ століття). – Харків: ХНЕУ, 2008. 167 с.
2. Стишов О.А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). – Київ: Вид. центр КНЛУ, 2003. 288 с.
3. Українська мова. Енциклопедія / ред.: В.М. Русанівський; НАН України. Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні. – Київ: «Укр. Енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2000. 750 с.

А.А. Гойденко,
здобувач вищої освіти ступеня магістра
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
науковий керівник: **І.Є Бойцун,**
кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Згідно з державною стратегією модернізації шкільної освіти важливим завданням сучасної школи є реалізація компетентнісного підходу в процесі навчання і виховання підростаючого покоління. Компетентнісний підхід – це підхід, який акцентував увагу на результаті освіти, у межах якого як результат розглядається здатність людини самостійно діяти в різних проблемних ситуаціях, застосовуючи наявні знання і породжуючи нові. Стратегія модернізації освіти в Україні також передбачає, що в основу оновленого змісту загальної освіти будуть покладені «ключові компетентності». Сам термін «ключові компетенції» (*key skills*) вказує на те, що вони є «ключем», підставою для інших, більш конкретних і предметно орієнтованих. У той же час володіння цими компетенціями дозволяє людині бути успішним у будь-якій сфері професійної та громадської діяльності, у тому числі й в особистому житті. Передбачається, що ключові компетентності носять надпрофесійний і надпредметний характер і потрібні в будь-якій області діяльності.

Мета дослідження полягає в проведенні комплексного аналізу засад формування компетентностей на уроках української літератури.

Наукова новизна та теоретичне значення статті полягає в тому, що:

- з опорою на науково-теоретичні джерела та чинні освітні програми виявлені базові компетентності учнів і закономірності їх формування;
- сформульовані засади запровадження компетентнісного підходу на уроках літератури;
- продемонстровано взаємозв'язок між уроками української літератури, а також іншими предметами в аспекті залучення компетентнісного підходу та розвитку ключових компетенцій учнів.

Визначаючи основні ідеї компетентнісного підходу, вчені-дослідники вказують на інтелектуальну і навичкову складові освіти, а також на когнітивну, культурологічну, мотиваційну, етичну і поведінкову складові компетентності [5]. За визначенням вченого А.В. Хуторського, у якості компетентностей можна розглядати «компоненти і види компетентностей», «новоутворення» (знання, уявлення, програми дій, системи цінностей і відносин) [7]. Зазначимо, що компетентність забезпечує здатність учнів

ефективно здійснювати певний вид діяльності, у тому числі й поза рамками навчального процесу. Іншими словами, у структурі культурологічної компетентності можуть бути представлені знання, вміння, навички, способи діяльності, освоєння в процесі пізнавальної діяльності учнів, включаючи роботу з книгою і самостійний пошук інформації в бібліотеці, мережі Інтернет; участь в культурно-дозвіллевих заходах, які духовно збагачують особистість.

Культурологічна компетентність учнів формується в процесі оволодіння знаннями, вміннями, досвідом і способами поведінки в конкретній діяльності при вивченні переважно української літератури та інших навчальних предметів гуманітарної спрямованості («Українська мова», «Всесвітня література», «Мистецтво (вітчизняна та світова художня культура)», «Історія»). Наприклад, при навчанні літературі як мистецтву слова літературні пам'ятники вивчаються не тільки в рамках літературного курсу, а й в аспекті історії культури. Це обумовлює формування в учнів цілісного сприйняття культури епохи, виділення архетипів літературних героїв як виразників сутнісних світоглядних характеристик [8].

Важливо відзначити, що художні твори і твори інших видів мистецтва знаходять свій сенс тільки в процесі їх інтерпретації, у зв'язку з чим трактування одного й того ж культурного феномена протягом різних епох може змінюватися. Наприклад, у пам'ятках давньої літератури, історичної та релігійної думки, оповіданнях мандрівників зберігаються знання про культуру різних народів і племен, накопичені протягом багатьох століть. Історія культури виступає в якості невичерпного запасу фактичного матеріалу для культурологічного пізнання.

Серед значимих обставин, що вплинули на переосмислення цілей і завдань шкільної літературної освіти, є чинники, пов'язані з характером розвитку інформаційного суспільства в нашій країні. Можна говорити, що в даний час формується перехідний стан розвитку культури. Інформація забезпечує зв'язок між різними рівнями існування і діяльності суспільства. Розвиток засобів масової комунікації сприяє наданню масовості рис соціокультурного феномену. Масова культура є обов'язковою складовою будь-якого культурно-історичного процесу й має свої закони розвитку.

На даний час вивчення предмета «Українська література» в закладах загальної середньої освіти здійснюється в наступних напрямках:

- 1) текстуальний аналіз художнього твору;
- 2) освоєння теоретико- і історико-літературних понять;
- 3) розвиток літературно-творчих здібностей учнів.

Будь-який сучасний урок, таким чином, повинен бути спрямований не тільки на розвиток предметних, а й на формування ключових компетенцій:

- 1) ціннісно-сміслових,
- 2) загальнокультурних,

- 3) навчально-пізнавальних,
- 4) інформаційних,
- 5) комунікативних,
- 6) соціально-трудових,
- 7) компетенцій особистісного самовдосконалення.

Саме література як навчальний предмет може й повинна сприяти формуванню та розвитку всіх ключових компетенцій.

Ціннісно-сміслові орієнтири починають визначатися на початку кожного уроку, коли вчитель спонукає учнів замислитися над потребою читання, аналізу епізоду або вчинків героїв художнього твору тощо. Протягом всього заняття педагог спрямовує дітей на усвідомлення прочитаного і проведення паралелі його з реальним життям: «Чия думка для вас ближче і чому? Вчинок якого героя заслуговує на повагу? Як би ви вчинили в подібній ситуації?». Під час роботи з художнім текстом вчитель водночас звертає увагу учнів на історичну епоху, коли був написаний твір або відбуваються описані в ньому події, знайомить з її культурою і традиціями. Завдяки цьому учні вже з 5-6 класів, аналізуючи твір, навчаються розуміти вчинки героїв, усвідомлювати неминущі цінності, намагаються прогнозувати подібну ситуацію в сучасному світі.

Одночасно з формуванням загальнокультурної і ціннісно-сміислової компетенцій розвивається лінгвістична (навчальний предмет «Література» тісно пов'язаний з предметом «Українська мова»): учні за допомогою тлумачного або етимологічного словників дізнаються значення застарілих і іншомовних слів, активно використовують їх під час бесіди або переказу, поповнюючи свій лексичний запас.

Стимулювати пізнавальну лінгвістичну активність можливо різними завданнями (індивідуальними або груповими, урочними або домашніми): відшукати в тексті художнього твору незнайомі слова, дошукатися їх значення, скласти тест або кросворд. Крім того, у підручниках або вчителем-предметником можуть бути запропоновані завдання на розвиток усного мовлення, наприклад: «Постарайтеся переказати текст статті, активно залучаючи лексику давньоруської літератури» або «Як би озвучили герої давньоруської літератури запропоновані далі висловлювання?» Приблизно вже з кінця I півріччя 5 класу учні, читаючи новий твір, вже автоматично акцентують увагу на незнайомих словах, самостійно відшукують їх значення в словнику. Це необхідно підліткам і для самоствердження: в цьому віці активно проявляється бажання продемонструвати свою компетентність перед однокласниками і вчителем, заслужити схвалення, похвалу [4].

У якості доповнення до програми підручника, учням доцільно запропонувати творчі міні-проекти: підготувати і провести в класі свято календарно-обрядових пісень, конкурс на кращого читця, конкурс на краще знання приказок та вірне їх тлумачення, вечір, присвячений байкам,

читацьку конференцію з інсценуванням епізодів прочитаних творів, виставку репродукцій. Учитель може запропонувати учням підготувати і свій навчальний проєкт. У будь-якому випадку, після закінчення проєкту потрібна рефлексія. Залежно від рівня підготовленості класу та навчальної мотивації учнів, вже з 5 класу можливо запропонувати дослідний проєкт.

Звичайно, для досягнення бажаних цілей на початковому етапі вчителю потрібно виконати велику роботу: пояснити принцип спільної роботи в групі, створити робочу карту проєкту в якості зразка планування діяльності, заохочувати різними способами творчі знахідки учнів. Саме групові форми роботи з предмету на уроці і в позаурочний час розвивають у підлітків комунікативну компетенцію [6]. Одна з вимог нашого часу, пропонованих людині, – вміння працювати в команді незалежно від власних симпатій, тому на уроках доцільно залучати роботу в «випадкових групах». Одночасно розвиваються комунікативна та інформаційна компетенції учнів під час захисту проєкту та результатів індивідуального або групового завдання: підлітки не тільки повинні знайти і відібрати потрібну інформацію в різних джерелах (підручниках, енциклопедіях, Інтернеті та ін.), уявити її у вигляді усного повідомлення або в супроводі презентації, а й вміти коректно відповісти на поставлені товаришами питання, вести, якщо буде потрібно, дискусію.

Виховання вдумливого читача на кожному уроці літератури формує одночасно кілька ключових компетенцій. Наприклад, при переході до вивчення оповідання того и іншого автора попередньо рекомендується дати учням наступне домашнє завдання: за допомогою декількох джерел, включаючи статтю підручника, підготувати невелике усне повідомлення про дитинство письменника (за бажанням в супроводі презентації). На початку уроку прослуховується повідомлення (за бажанням учнів), вони діляться цікавими фактами про дитинство письменника, обговорюють їх. Потім, якщо є можливість, учням можна запропонувати переглянути документальні фільми та передачі про письменника чи поета, попередньо озвучивши питання, відповіді на які очікуються після перегляду: «Що нового ви дізналися з побаченого? Які особистісні особливості письменника розкрила вам ця програма? Які риси характеру ви хотіли б розвинути в собі?». Отже, класична література, запропонована програмою для обов'язкового і позакласного вивчення, її аналіз, вирішення проблемних ситуацій, знайомство з фактами біографії письменників формують психологічну грамотність, культуру мислення і поведінки учнів, а значить, компетенцію особистісного вдосконалення [2, с. 40].

Формуванню комунікативної компетенції учнів на уроках української літератури сприяє запровадження особистісно-орієнтованого підходу. Лінгвістична компетенція – це не тільки і не стільки знання про українську мовою як суспільне і системне явище, але перш за все здатність до мовної

рефлексії, яка, природно, неможлива без знань про мову. Мовна компетенція це не тільки знання самої мови (тобто словника і граматики), володіння мовними нормами, а й розуміння меж цих норм. Комунікативна компетенція – здатність до мовного спілкування, здатність до здійснення комунікації в різних мовних сферах, здатність до активної взаємодії з іншими мовними суб'єктами (природно, сюди включається володіння різними видами мовленнєвої діяльності). Всі три компетенції тісно взаємопов'язані. Навчання на уроках української літератури має будуватися з урахуванням необхідності формування в учнів різних комунікативних умінь і навичок: умінь зрозуміти тему повідомлення, логіку розвитку думки, отримати потрібну інформацію (повно або частково), проникнути в сенс висловлювання – слухання; навичок вивчаючого читання; умінь ведення діалогу і побудови монологічного висловлювання – говоріння; умінь, осмислюючи тему і основну думку висловлювання, збирати і систематизувати матеріал, складати план, користуватися різними типами мовлення, будувати висловлювання в певному стилі, відбирати мовні засоби, удосконалювати висловлювання – письмова мова [3, с. 68].

При цьому здійснюється комплексне оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності як необхідна умова спілкування. Основні вимоги в розробці дидактичного забезпечення особистісно-орієнтованого процесу: навчальний матеріал повинен забезпечувати виявлення змісту суб'єктивного досвіду учня, включаючи досвід його попереднього навчання; виклад знань у підручнику (вчителем) спрямований не тільки на розширення їх обсягу, структурування, інтегрування, узагальнення предметного змісту, а й на перетворення особистого досвіду кожного учня; в ході навчання необхідне постійне узгодження досвіду учня з науковим змістом запропонованих знань; активне стимулювання учня до самоцінної освітньої діяльності має забезпечити йому можливість самоосвіти, саморозвитку, самовираження в ході оволодіння знаннями. Навчальний матеріал має зорганізуватися таким чином, щоб учень мав можливість вибору при виконанні завдань та рішень. Необхідно також стимулювати учнів до самостійного вибору і використання найбільш значущих для них способів опрацювання навчального матеріалу, при введенні знань про прийоми виконання навчальних дій необхідно виділяти логічні і специфічні предметні прийоми навчальної роботи з урахуванням їх функцій в особистісному розвитку.

Не менш важливою є потреба забезпечувати контроль і оцінку не тільки результату, але і процесу навчання, тобто тих трансформацій, які здійснює учень, засвоюючи навчальний матеріал. Освітній процес повинен забезпечувати побудову, реалізацію, рефлексію, оцінку навчання як суб'єктної діяльності [1]. Для цього потрібне виділення одиниць вчення, їх опис, використання учителем на уроці, в індивідуальній роботі (різні форми корекції). Технологія особистісно-орієнтованого освітнього процесу

передбачає спеціальне конструювання навчального тексту, дидактичного матеріалу, методичних рекомендацій до його використання, типів навчального діалогу, форм контролю за особистісним розвитком учня в ході оволодіння знаннями.

У зв'язку з тим, що інформація в своєму закінченому вигляді передається через оформлений текст, то центральне місце на уроці, природно, займає текст. Робота з текстом створює умови для функціонального підходу при вивченні лексики, морфології, синтаксису; формує уявлення про мовну систему, реалізує внутрішньопредметні і міжпредметні зв'язки (мова, література, риторика). Головне в роботі з текстом – це зосередження уваги учнів на змісті тексту як комунікативно-пізнавальної одиниці, тому переважним видом діяльності в даній технології є читання із подальшим аналізом художнього тексту.

У цілому досягнення високого рівня освоєння змісту навчального предмета «Українська література» обумовлюється активним розвитком літературних компетенцій і здібностей учнів в комплексі з формуванням культурологічних знань, які допомагають зрозуміти природу словесного мистецтва, для більш глибокого освоєння теоретико- та історико-літературних понять, явищ і подій.

А для їх формування необхідно вирішити цілий комплекс завдань, таких як відбір і структурування змісту літературної освіти, розробка науково-методичних, навчальних, навчально-методичних, дидактичних матеріалів і освітніх технологій.

Список використаних джерел

1. Ісаєва О.О. Про основні парадигми шкільної літературної освіти. – Всесвітня література в середніх навч. закл. України. – 2011. – № 1. – С. 2–4.
2. Ісаєва О.О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі навчання зарубіжної літератури: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня д-ра пед наук. наук : 13.00.02 / О.О. Ісаєва. – К., 2004.
3. Компетентнісний підхід до вивчення української літератури в основній школі : посібник / С.П. Паламар, Г.Л. Бійчук, В.О. Братко, Н.М. Логвіненко, А.М. Фасоля, В.М. Тименко, З.О. Шевченко. – К. : Видавничий дім «Сам», 2017. – 112 с.
4. Кравець Н.П. Аналіз художнього твору – важлива складова читацької діяльності розумово відсталих учнів / Н.П. Кравець: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського держ. ун-ту імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2009. – Вип. XII. – С. 202–206.
5. Филатова Л.О. Компетентностный подход к построению содержания обучения как фактор развития преемственности школьного и вузовского образования / Л.О. Филатова // Дополнительное образование. – 2005. – № 7. – С. 9–11.
6. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи у системі інтегративної мистецької освіти : посібник для вчителя / [Л. Масол, Н. Миропольська, В. Рагозіна та ін.]; за наук. ред. Л. Масол. – К. : Педагогічна думка, 2010. – С. 5–17.

7. Хуторской, А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Электронный ресурс] / А.В. Хуторской // Интернет-журнал «Эйдос». – Режим доступа : <http://eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.
8. Шишов С.Е. Понятие компетенции в контексте качества образования / С.Е. Шишов // Дайджест педагогических идей и технологий. Школа – парк. – 2002. – №3. – С. 20–21.

О.Д. Дмитрієва,

аспірантка Інституту проблем сучасного мистецтва
Національної академії мистецтв України

науковий керівник: **І.Б. Савчук,**

кандидат мистецтвознавства, заступник директора з наукових питань
Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИХОВАННЯ КОМПОЗИТОРА В НАУКОВІЙ АНАЛІТИЦІ

У другій половині ХХ століття дослідники зверталися до проблем виховання композитора та робили спроби аналізу професійних питань, які виникали в процесі навчання композиторської творчості. Скажімо на думку О. Євлахова, «... Питання виховання композитора включають найсерйозніші і найважчі проблеми і є, безперечно, найскладнішими в музичній освіті загалом» [1, с. 6]. Торкаючись проблеми професійного навчання автор наголошує на важливому факторі освіти — існування *школи*: «... Якщо говорити про приклади з минулого російської музики, то і тут достатньо згадати, скільки дала школа Чайковському хоча б у відношенні майстерності інструментування (відомо як наполегливо ... виконував Чайковський завдання з оркестрування сонат Бетховена, отримані ним від А. Рубінштейна в час його навчання в Петербурзькій консерваторії)» [1, с. 6]. Важливу роль у процесі виховання композитора відіграє особистість педагога, його авторитет та рівень професіоналізму. Передумови, що створюються у класі викладача формують світоглядні принципи, основи майстерності, соціальні орієнтири та духовний розвиток. Український музикознавець А. Муха теж досліджує процес функціонування композиторської творчості, що для нього є «... спеціальною науковою проблемою більш-менш строго окресленим колом завдань, є частиною загальної проблеми художньої творчості і, далі, частиною загальної проблеми людської творчості аж до абстрактного логіко-філософського тлумачення сутності творчості як такої» [2, с. 7].

З іншого боку, професіоналізм композитора можна розглядати як розвинену багатошарову систему, що включає, на думку С. Мірошніченко «... 1) професіональний — як визначення роду занять, основної діяльності, соціальної належності музиканта і 2) професіональний — як визначення

обсягу знань і навиків, художнього рівня і досконалості музичної діяльності (синонім поняття художньої майстерності) незалежно від соціальної належності людини» [3, с. 20]. Схожим чином А. Муха характеризує структуру особистості композитора, аналізуючи не тільки окремі її елементи, але й її «... зв'язок по відношенню до цілого і характер утворюваного ними цілого. Складнощі та розбіжності методологічного порядку пов'язані тут із визначенням кордонів дії (і складових характеру) двох взаємозв'язаних сфер цілісної особистості: біологічного чи соціального, успадкованого чи набутого» [2, с. 133].

Діяльність творчої особистості функціонує в умовах тісних зв'язків із зовнішнім світом. З одного боку, неподільною у даному випадку є система, що утворює світ композиторської творчості: «... зовнішній подієвий макросвіт (метасистему), світ потенційно значущий і вагомий для творчої особистості, частково перетворюваний в процесі різного роду діяльності і такий, що перетворює саму особистість, можна уявити собі перш за все у вигляді сукупності таких світів (систем, сфер): світу соціального життя, світу природи, світу мистецтва і культури (техніки, науки тощо) ... До цього ж ряду слід додати особливий світ ... світ людської душі» [2, с. 137]. З другого боку, композиторська діяльність відмежована від інших музичних спеціальностей індивідуальним характером творчого процесу, в результаті якого народжувалися нові музичні твори, відчужені від постаті автора. Завдяки цьому у мистецтві виникала особлива комунікативна ситуація на основі зв'язків композитора з виконавцями та слухачами. Наявність відповідного соціального статусу і особистісної ролі композитора, із закріпленими за ним обов'язками і привілеями, створювала можливість професійного навчання у консерваторіях, музичних інститутах тощо.

Українська композиторська школа має свою самобутню історію та проєкцію у майбутнє. В період становлення Київської консерваторії важливу роль відіграла постать Рейнгольда Глієра, яскравого представника російської композиторської школи. Учень С. Танєєва, людина широкої ерудиції та високих професійних знань, маючи великий авторитет, відкрив клас композиції в консерваторії. Першими його учнями стали Левко Ревуцький та Борис Лятошинський, який заклав основи високопрофесійної композиторської школи в Україні.

Борис Лятошинський починає викладати композицію вже на початку 1920-х років. За весь період його плідної роботи до кінця 60-х років з його класу вийшли понад 38 учнів. Серед знаних митців: Ігор Белза, Освальдас Балакаускас (Литва), Роман Верещагін, Валерій Польовий, Олександр Канерштейн, Микола Полоз, Леся Дичко Іван Карабиць, Ігор Шамо, Юрій Щуровський, Валентин Сильвестров, Леонід Грабовський, Віталій Годзяцький, Євген Станкович та ін. Левко Ревуцький також виховав цілу плеяду композиторів (понад 50): Микола Дремлюга, Вадим Гомоляка,

Оксана Андреева, Герман Жуковський, Олександр Зноско-Боровський, Віталій Кирейко, Анатолій Коломієць, Яків Лапинський, Георгій і Платон Майбороди, Аркадій Філіпенко, Анатолій Свечніков та ін. У подальші роки Київська композиторська школа поповнилася іменами митців: Андрія Штогаренка, Володимира Загорцева, Костянтина Віденського, Юрія Іщенка, Олександра Костіна, Євгена Мілки, Валерія Ронжина, Валерія Подвали, Ігора Поклада, Михайла Степаненка, Володимира Тилика, Віталія Філіпенка, Юрія Шамо, Левка Колодуба, Генадія Ляшенка, Мирослава Скорика, Олега Ківи, Ганни Гаврилець, Володимира Зубицького, Віктора Степурка, Олександра Козаренка та ін. Саме Б. Лятошинський своєю високопродуктивною творчою та педагогічною діяльністю заклав основи високопрофесійної композиторської школи в Україні.

Список використаних джерел

1. Евлахов О. А. Проблемы воспитания композитора [Текст]. Ленингр. ордена Ленина консерватория им. Н. Римского-Корсакова. Ленинград: Сов. композитор, 1963. 132 с.
2. Муха А. И. Процесс композиторского творчества. Проблемы и пути исследования. Киев: Муз. Україна. 271 с.
3. Мірошниченко С. В. Композиторський професіоналізм як категорія музикознавства // Українське музикознавство. Вип. 16. Київ: Музична Україна, 1981. С. 17–31.

УДК 94(477.41):069.424.7

А.В. Задорожня,

кандидат історичних наук, головний зберігач фондів
Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

Г.М. Наконечна,

старший науковий співробітник
Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

ОСОБЛИВОСТІ ПАКУВАННЯ ТА ТРАНСПОРТУВАННЯ МУЗЕЙНИХ ПРЕДМЕТІВ

Анотація. У статті висвітлюються основні вимоги до забезпечення збереження музейних предметів при транспортуванні та особливості їх пакування. Наведено приклад пакування творів станкового живопису.

Ключові слова: пакування музейних предметів, транспортування, експонати, тара, ящик.

Музейні предмети, які підлягають транспортуванню, мають ретельно оглядатися реставраційною радою або реставраційною комісією, що призначається наказом генерального директора, до складу якої входять

відповідальні співробітники музею (головний зберігач, заступник генерального директора з реставраційної роботи, завідувачі відповідних відділів, матеріально-відповідальні особи, реставратори).

Рада (комісія) складає письмовий висновок щодо можливості транспортування предметів та надає необхідні рекомендації щодо їх упакування [2, с. 193].

Особлива увага приділяється предметам, виготовленим з крихких матеріалів, паперу, тканин, шкіри, пір'я, хутра і предметам, що складаються з кількох різних або слабо скріплених між собою частин.

Транспортування предметів може бути дозволено тільки при виконанні всіх умов та рекомендацій реставраційної ради (комісії), що зафіксовані протоколом.

Перевезення зброї здійснюється з дозволу органів МВС із дотриманням правил, передбачених в інструкції про роботу цих органів з контролю за обігом вогнепальної і холодної зброї [5].

Пакування музейних предметів – важливий фактор забезпечення їх збереження при транспортуванні. Упаковка забезпечує зручність транспортування, безпеку і збереженість предметів.

Пакування предметів здійснюється відповідальними особи, з урахуванням рекомендацій реставратора та під наглядом головного зберігача.

Усі предмети, які підлягають транспортуванню, діляться на групи. Відповідно до цих груп, з урахуванням рекомендацій головного зберігача та реставратора виготовляється пакувальна тара. Пакувальний матеріал і тара для перевезення предметів зберігаються в сухому закритому приміщенні та використовується лише за призначенням [1].

Упаковка забезпечує ізолюваність предметів від зовнішніх атмосферних впливів і захищає їх від механічних пошкоджень. Предмет має бути міцно закріплений всередині упаковки, щоб унеможливити його пошкодження під час транспортування.

Для особливо цінних, унікальних предметів, а також предметів, які мають незначні ушкодження, але підлягають транспортуванню, виготовляється спеціальна пакувальна тара.

Предмети, що мають ентомологічні пошкодження пакуються в окремі ящики, які відповідають їх розмірам [4].

Ящики для пакування предметів слід виготовляти з подвійної фанери, між листами якої прокладається пергамент (конструктивно подібно термосу). Фанера має бути високої якості, бажано, виготовлену на синтетичних смолах. Великі ящики необхідно виготовляти з листів фанери, загальною товщиною не менше 10-12 мм. При виготовленні ящиків з подвійними-потрійними фанерними стінками необхідно враховувати перпендикулярність напрямку волокон у шарах фанери, щоб уникнути її

деформації. Бруси розміщуються на відстані не більше 50 см і кріпляться до фанери шурупами (відстань між шурупами має бути не більше 12-15см (кріплення толевими цвяхами допускається як виняток)).

З середини стінки ящика обклеюються водонепроникним та пилонепроникним матеріалом: клейонкою, дерматином, тканиною на основі ПВХ або технічним папером на полімерних клеях. До клею необхідно вводити антисептик (пентахлорфенолат натрію). Розмір пакувального матеріалу повинен перевищувати розміри кожної сторони ящика на 15см. Кришка ящика з внутрішньої сторони також обклеюється клейонкою (описано вище) і кріпиться на болтах (мебельні), для яких заздалегідь готуються гнізда. Краї кришки заздалегідь обклеюються смугами мікропористої гуми. Не рекомендується закріплювати кришку цвяхами.

За допомогою трафарету на ящиках наноситься номер тари та шифр музею, попереджувальне маркування про захист від вологи, фіксацію вантажу, вказується «верх», «не кантувати» тощо. Зовні ящики обов'язково фарбуються вологостійкими фарбами.

Як пакувальний матеріал використовується мікалентний папір, картон, пухирчатий целофан, цупкий пакувальний папір, фланель, байка.

Для заповнення порожнеч у ящиках використовують газетний, мікалентний папір або полістирольну крихту.

Категорично забороняється:

- пакування в один ящик предметів, різнотипних за матеріалом, вагою, розміром;
- пакування предметів у м'яку тару.

У кожен упакований ящик вкладається один примірник пакувального акту з переліком предметів, що знаходяться в ящику, підписаний зберігачем або науковим співробітником музею, реставратором і пакувальником.

Перевезення предметів автотранспортом проводиться тільки в закритих автофургонах, придатних для даного вантажу. При завантаженні ящики розміщуються по ходу руху і закріплюються нерухомо [2, с. 194].

Відкриття пакувальної тари можливе лише при дотриманні температурно-вологісного режиму близького до їх попереднього перебування або відкриття її на наступну добу після транспортування, для акліматизації експонатів. Предмети, що зберігаються запакованими у ящиках тривалий час, періодично розкриваються для провітрювання і перевірки стану збереження.

Категорично заборонено робити контрольне відкриття тари, в якій транспортуються експонати, під прямими сонячними променями, лише у затінених місцях або при штучному освітленні. За таких умов предмети залишаються розпакованими протягом декількох діб і потім знову пакуються.

Тканини необхідно розпаковувати не менше трьох разів на рік, навесні

і восени провітрювати і потім перекладати, міняючи місця згинів матеріалу.

Якщо транспортування займає тривалий час (евакуація) при можливості та доцільності з евакуйованих експонатів організувати виставку, за узгодженням з місцевими органами влади та виключно з дозволу Міністерства культури України.

Після узгодження всіх організаційних питань стосовно улаштування виставки та визначення відповідальних осіб, проводиться прийняття музейних предметів стороною, що організує виставку. Приймання предметів після транспортування до визначеного місця евакуації проводиться обов'язково за участю музейних співробітників, відповідальних за транспортування експонатів.

Кожний ящик вантажу приймається окремо. Предмети, що знаходяться в ящиках, ретельно оглядаються. Результати приймання оформляються актом, в якому вказується наявність предметів у кожному ящику, фіксується стан збереження кожного предмету і можливі причини, що призвели до їх пошкодження.

Про всі випадки пошкодження предметів негайно повідомляється всім відповідальним сторонам.

Авторками статті наводиться приклад упаковки творів станкового живопису.

Твори станкового живопису на полотні групуються в ящики за розмірами, відповідно до яких замовляється пакувальний матеріал. Вага ящика з картинами не повинна перевищувати 100 кг [2, 3].

Твори живопису можуть упаковуватись як разом з рамами, так і без них.

У разі транспортування картин у рамах засклені картини перед упаковкою демонтуються, між склом і рамою вкладається лист щільного картону, що за розміром відповідає розмірам картини, після чого картина знову монтується в раму.

Перед пакуванням картин у ящики їх обгортають тканиною (фланеллю або байкою), потім цупким папером. Забороняється заколювати краї паперу кнопками, щоб уникнути пошкодження експонату. Після цього їх поміщають у водонепроникний чохол або конверт, краї якого заклеюються. Для виготовлення чохла або конвертів рекомендується використовувати синтетичні еластичні матеріали. При транспортуванні експонатів водним транспортом їх пакують у подвійні водонепроникні заклеєні пакети.

Картини кладуть в ящики щільними рядами попарно, живописною поверхнею одна до одної. У тих випадках, коли картини з пастозним живописом пакуються складеними попарно без рам, вони укладаються так, щоб кут однієї картини не тиснув на фарбову поверхню іншої. Їх фарбова поверхня заздальгідь захищається мікалентним або цигарковим папером, прокладається фланеллю або байкою. Потім обидві картини щільно обгортаються цупким папером або крафтом.

Кожна пара або окрема картина закріплюється рейками і невеликими брусками [1].

Усі порожнечі в ящику щільно заповнюються згортками з пом'ятого паперу або шматками пінопласту і поролону (якщо картини пакуються в рамах).

Найкращою системою пакування, є укладання картин в ящики, у касетах (рамках з вертушками).

Картини великого розміру (від 1 м. по одній із сторін і більше), як правило, пакуються не більше 5 предметів в ящик. Картини укладаються в горизонтальному положенні попарно фарбовою поверхнею одна до одної. Кожна пара картин закріплюється рейками і невеликими брусками.

Картини невеликих розмірів укладаються в спеціально виготовлені для них дерев'яні рами, що накладаються одна на одну. Внутрішні сторони пакувальної рамки повинні мати паз з тупим кутом, щоб картина своїм полотном не торкалася пакувальної рами.

Кути ліпних або різьблених рам обкладаються поролоновими або ватними подушками. Лицева сторона картини має бути захищена від випадкового пошкодження уламками від ліпнини рами.

Порожнечі між торцями картин і стінками ящика щільно заповнюються поролоном, пінопластом або рулонним гофрованим папером.

Ящики з творами станкового живопису на полотні транспортуються так, щоб упаковані картини, незалежно від способу їх укладання (горизонтально або вертикально), обов'язково знаходилися у вертикальному положенні.

Накатування на вал великих картин дозволяється лише у присутності досвідченого реставратора. При цьому картина кладеться живописною поверхнею на чисту підлогу, застелену полотном або пакувальним матеріалом. Зворотній бік картини покривається пакувальним матеріалом. Над картиною, паралельно її окрайки встановлюється вал з кружалами. Окрайку картини щільно притискають до валу, закріплюють шпалерними цвяхами і прокладають мікалентним папером. Полотно картини повинно заходити на вал на півоберта.

Накатування на вал здійснюється трьома, в крайньому випадку двома особами. При накатуванні потрібно уникати перекосів полотна картини.

На вал можна накатувати до 10 картин, залежно від їх розміру. Крайку кожної наступної картини з'єднують з крайкою попередньої за допомогою стрічки з зворотним клеєм (скотч) або, як виняток, зшивається ниткою.

До кутів крайки останньої картини пришиваються тасьми, які кріпляться за шпалерні цвяхи, вбиті на кінці валу. Після того, як мотузки зав'язані, цвяхи забиваються до кінця.

Краї полотен, накатаних на вал, повинні не доходити до кінця кружал на 5-10 см з кожного боку.

Вал, на який накатані картини, обгортають пакувальним матеріалом, а

потім спіралеподібно водонепроникною синтетичною плівкою або клейонкою і упаковують в ящик.

Вал, на які накатані картини, транспортується в горизонтальному положенні.

Вище описані заходи та прийоми пакування музейних предметів та їх використання на практиці, слугуватимуть ефективному збереженню експонатів під час транспортування. Спрацюють, як запобіжник механічним пошкодженням, швидкому розпакуванню сторонніми особами, порушенню мікроклімату всередині тари.

Список використаних джерел

1. Инструкция по учету и хранению музейных ценностей, находящихся в государственных музеях СССР. – Москва, 1985. – 152 с.
2. Левыкина К.Г. Музееведение. Музеи исторического профиля / К.Г. Левыкина, В. Хербста. – Москва: Высшая школа, 1988. – С. 192-194.
3. Музееведение: учебное пособие [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://window.edu.ru/catalog/pdf2txt/348/77348/58439?p_page=10.
4. Упаковка і транспортування музейних предметів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://um.co.ua/6/6-4/6-49898.html>.
5. Про затвердження Інструкції про порядок перевезення зброї та боєприпасів пасажирськими рейсами авіаційного транспорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0378-05#Text>.

УДК 2-67

М.А. Кулакевич,

аспірант факультету історії, політології та національної безпеки
Волинського національного університету імені Лесі Українки

науковий керівник: **Ю.Г. Борейко,**

доктор філософських наук, доцент кафедри всесвітньої історії та філософії
Волинського національного університету імені Лесі Українки

ЗАКОРДОННИЙ ВПЛИВ ТА ПРОБЛЕМИ ТОЛЕРАНТНОСТІ В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглядається становище українського православ'я після здобуття Україною незалежності. Визначено основні тенденції та особливості православної церкви в Україні. Окрема увага в тексті приділяється Томосу, як інструменту легалізації української православної церкви на міжнародній релігійній арені. Обґрунтовано значущість отримання Томосу про автокефалію через призму міжнародних відносин. Розглядається проблема релігійної толерантності на фоні ворожнечі між прихильниками та противниками української автокефалії. Описано деякі статистичні показники православ'я в Україні, зокрема: кількість зареєстрованих релігійних громад, церков та організацій, кількість священнослужителів. Також у роботі подано результати соціологічних опитування українських громадян стосовно приналежності до християнства

та ставлення до нього. У підсумку роботи подано висновки про взаємозалежність релігії та геополітичного становища держави.

Ключові слова: православ'я, Православна Церква України, Українська Автокефальна Православна Церква, Українська Православна Церква, Томос.

Постановка проблеми. Унаслідок демократизації українського суспільства, втрати старих світоглядних цінностей і часткового виходу духовного життя на політичну арену Україна, як і решта держав колишнього соціалістичного табору, переживає своєрідний релігійний бум. Сьогодні бачимо розвиток демократичних свобод, одним із наслідків якого є плюралізм думок, в тому числі і у сфері віросповідання. На особливу увагу заслуговують процеси пов'язані з інституційними трансформаціями навколо становлення Правословної Церкви в Україні.

Аналіз останніх публікацій. Дослідженням даної теми займалися такі вчені як Шпак Д., Доброєр О., Жук Р., Зеленіна Г., Отрошенко І.В., Ісічено І., Богомолова О.В., Рибачук М.Ф., Уткін О.І., Кирюшко М.І., Колодного А., Кротевич К., *Лиценбергер, О.А., Лотоцький О.* та багато інших дослідників.

Мета статті полягає у комплексному аналізі закордонних впливів та проблем толерантності в контексті становлення православної церкви в Україні.

Виклад основного матеріалу. Більшість громадян України (67%) відносять себе до православ'я. На Заході країни 40% жителів визнали себе греко-католиками. На Півдні і Сході привертають увагу значні групи громадян, які не відносять себе до жодного з віросповідань.

Найбільшою Церквою за кількістю зареєстрованих громад в Україні є *Українська Православна Церква* (для кращого розуміння у відношенні до інших зареєстрованих Церков в Україні часом в дужках вживається аббревіатура «МП» (Московський Патріархат) однак цей додаток не є частиною офіційної назви Церкви). На сьогодні ця конфесія має 12 251 зареєстровану релігійну одиницю (із них 11952 громади). Служіння несе 9 680 священослужителів.

Другою за чисельністю зареєстрованих громад на території України є *Українська Православна Церква Київського Патріархату*. На сьогодні вона налічує 4508 зареєстрованих об'єднань (з них 4 371 громад) та 3021 священослужителів.

Третьою за величиною православною Церквою в Україні є *Українська Автокефальна Православна Церква*, яка нараховує 1227 зареєстрованих релігійних об'єднань (з них 1190 парафій), в яких несуть служіння 699 священників. [5]

Тим не менш, виділяючи окремо Українську Автокефальну Православну Церкву та Українську Православну Церкву (КП) в контексті статистики, ми не беремо до уваги Томос про автокефалію українського православ'я

оскільки хочемо детальніше зупинитися на цьому значимому документі. Також у зв'язку зі складними процесами зміни юрисдикції релігійними громадами, точної кількості общин ПЦУ немає. Експерти називають цифру близько 7000 парафій.

В 2019 році Українська Православна Церква отримала від патріарха Варфоломія I Томос про автокефалію. Дана подія по своїй суті стала фактом легітимізації фундації української Помісної Православної Церкви.

Значущість даної події обумовлюється багатьма факторами. Насамперед говоримо про ПЦУ (Православна Церква України) як про організацію, що сповідує національні принципи духовної та політичної незалежності Української держави. Мусимо зауважити, що Українська Православна Церква (МП) сповідує єдність «братніх слов'янських народів», що є одним з ключових інструментів пропаганди «Руського міра», як ідеології країни-агресора в ролі якого сьогодні є Російська Федерація. Відтак, існування православної церкви Московського патріархату сприяє становленню та зміцненню проросійських настроїв серед українського населення. Тут же, дарування Томосу значно посприяло переходові релігійних громад з юрисдикції УПЦ (МП) в юрисдикцію ПЦУ. Процеси зміни юрисдикції церковними общинами супроводжуються боротьбою за храми та інше майно, судовими позовами та навіть бійками між прихильниками та противниками переходу.

Крім того, дарування Томосу стало, грубим рахунком, вхідним білетом у світову релігійну спільноту; гарантією ролі українського православ'я як повноцінного суб'єкта християнської ари. Тут же, вважаємо, що створення ПЦУ так чи інакше означає переформатування християнського (і релігійного загалом) ландшафту України та посилення міжконфесійних діалогів.

Також створення ПЦУ зіграло роль каталізатора у сприянні деяким процесам Вселенського православ'я. [11] Наприклад, цікавим видається факт занепокоєння Чорногорії, влада якої також почала проявляти зацікавленість у незалежності від сербського православ'я. [2]. Московський патріархат розірвав Євхаристичне спілкування (дипломатичні відносини) зі Вселенським патріархатом. Все більше проявляється розлом між Православ'ям грецької традиції, які схильні до визнання ПЦУ, та слов'янської, неформальним лідером якої є РПЦ, тому вони або зберігають нейтралітет, або категорично відмовляються визнавати автокефалію українського Православ'я. Надавши Томос Українській Церкві Вселенський патріарх Варфоломій отримав союзника у своїй боротьбі з РПЦ за першість на всеправославній арені.

У грудні 2018 р. Центром Разумкова та Фондом «Демократичні ініціативи» було проведене спільне соціологічне дослідження. Його мета полягала у з'ясуванні динаміки ставлення громадян до процесу становлення Української Помісної Православної Церкви. Результати опитування засвідчили, що по мірі наближення до моменту отримання Томосу про

автокефалію кількість її прихильників серед українців поступово зростала. У травні 2018 р. таких нараховувалось 31,3 %, у серпні 2018 р. – 35,4 %, а у грудні 2018 р. – вже 43,1 %. [4]

Згідно з дослідженням, проведеним у січні 2019 року соціологічними компаніями (SOCIS, КМІС, Центр Разумкова), 70,7 % українців назвали себе православними. Серед них більшість (43,9 %) ідентифікувала себе з Православною церквою України. Не зараховували себе до певної юрисдикції 38,4 % православних, а про вірність УПЦ (МП) заявили 15,2 % православних українців. [10]

Станом на травень 2019 року 79 % відсотків українців вважали себе православними, при цьому найбільше (49 % опитаних) вважали себе вірянами Православної церкви України. До УПЦ (МП) зараховували себе 16 % українців, а 14 % православних українців не визначилися з конкретною юрисдикцією. [7]

Згідно з опитуванням Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка (січень 2020 року) парафіянами ПЦУ вважають себе 38,6 % українців, вірянами ж УПЦ (МП) назвалися 20,7 % опитаних. [6]

З 15 по 27 лютого 2020 року Київський міжнародний інститут соціології проводив всеукраїнське опитування громадської думки; згідно з його результатами, до ПЦУ позитивно ставляться 60,6 % українців, негативно — 5,4 %, а до її предстоятеля позитивно ставляться 38,4 %, негативно — 5,7 % [9].

В цьому контексті особливо гостро стоїть питання релігійної толерантності, яка залишається досить високою, хоча наявними є і відносно високі частки тих, хто негативно ставиться до деяких релігій і релігійних течій (зокрема, харизматичних і євангелічних церков, іудаїзму, ісламу). Ідея запровадження державної Церкви в Україні не користується підтримкою переважної більшості громадян (рівень підтримки такої ідеї знизився з 20% у 2000р. до 10% у 2010р. і від того часу не перевищував 13% респондентів).

Попри те, що переважна більшість опитаних вважають, що в Україні існує повна свобода совісті і рівність віросповідань перед законом, оцінка громадянами політики держави у сфері дотримання принципу рівності церков і релігійних організацій погіршується. Виразно погіршується також ставлення громадян до публічної демонстрації державними діячами релігійної поведінки (впродовж 2010-2018рр. число тих, хто позитивно ставиться до такої демонстрації, зменшилося майже вдвічі – з 21% до 11%). [8]

Основними перешкодами, що стоять на заваді становлення релігійної толерантності, є присутність політичного чинника у сфері міжконфесійних взаємовідносин, низький рівень національної свідомості українців, а також притаманний кожному індивіду психологічний фактор розуміння „іншості”. Розглядаючи релігійну толерантність як засіб запобігання виникненню

конфесійних суперечностей і протистоянь, очевидно є необхідність вдосконалення церковно-державних відносин з метою створення умов для налагодження конструктивного діалогу між представниками всіх конфесій та церков, що функціонують в Україні. Необхідно врахувати й ту обставину, що в умовах розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних технологій відкриваються нові можливості для формування толерантності в українському суспільстві в цілому та в релігійному середовищі зокрема. Хоча вважаємо, що коли говоримо про толерантність, то маємо говорити про неї в абсолюті, а не лише в релігійній площині, оскільки будь-яка нетерпимість завжди була і буде наріжним каменем суспільної ворожнечі.

Релігійна толерантність є основою забезпечення внутрішньої стабільності та інтеграції громад, що утримують їх від потрясінь, що присікає розкол націй і держав, і, нарешті, нейтралізує політичні цілі зовнішнього релігійного впливу (місіонерство, поширення сектантських рухів). В умовах відсутності релігійної толерантності релігійно-конфесійне багатоманіття суспільства може призвести до розколу і знесилення його зсередини, спровокувати кровопролитні війни.

Під релігійною толерантністю можна розуміти толерантне ставлення до adeptів інших релігійно-конфесійних спільнот. Кожен сповідує свої релігійні переконання і визнає аналогічне право інших. [1] Тим не менш релігійна толерантність – явище багатоаспектне та змістовне. Тому не випадково це поняття має різні інтерпретації і сприйняття. Не заглиблюючись в різні інтерпретації і сприйняття поняття «релігійна толерантність», відмітимо лише, що їх можна розділити на два види – позитивний та негативний.

- В позитивному сприйнятті релігійна толерантність передбачає знання, прийняття і повагу релігійно-конфесійних цінностей та ідей іновірців.

- В негативному сприйнятті релігійна толерантність передбачає байдужість до релігійно-конфесійних поглядів і системи цінностей іновірців, в результаті чого забезпечується відсутність ворожнечі і сутичок на релігійній основі.

В обох випадках, незалежно від того, на чому заснована релігійна толерантність по відношенню до іновірців – на повазі чи байдужості, вона забезпечує суспільну стабільність та існування різних релігійно-конфесійних груп. Тим не менш, з двох вищезазначених видів релігійної терпимості надаємо перевагу першому – прийняття та повага, оскільки байдужість часто походючи із незнання, рано чи пізно може призвести до проявів нетерпимості.

На основі наведеного можемо зробити висновок про те, що глибоке знання і розуміння релігії є практично найсерйознішою рушійною силою геополітики в руках сучасних стратегів. Релігія піднесена і загадкова, вона глибоко вкорінена в традиціях багатьох народів і держав, і саме це робить її високоефективним засобом провокацій на рівнях особистості і суспільства.

Можна говорити про ряд причин активізації ролі релігії в геополітичних процесах: [3]

1) у зв'язку з ускладненням ситуації в галузі територіального впливу багато країн ведуть пошук нових факторів впливу на геополітику, релігія-один з таких факторів;

2) релігія є основою традиційних культур і ціннісної системи багатьох сучасних суспільств, тому саме через релігію ведеться результативний вплив на елементи сучасних суспільств і держав;

3) приналежність людей до будь-якої релігії, а так само функціонування релігійних організацій та саме існування світових релігій - все це відбувається поза державними кордонами. Для релігії немає меж, і саме це робить її досить значним фактором геополітики;

4) найважливіша умова зростання ролі релігії в геополітиці - це здатність будь-якого вірування об'єднувати частини в ціле, мобілізувати і інтегрувати народи.

Однак, слід зазначити, що в геополітичних планах розвитку світу релігія є засобом дестабілізації різних ситуацій, як на державному рівні, так і на регіональному. З метою розхитування і підриву будь-яких назрівують, щодо релігії виконуються певні процедури:

- усунення релігії з суспільства, з метою зниження рівня його духовності і моральності. Результатом даної процедури є ефективне маніпулювання людьми;

- релігія – це раціональний метод для проведення завоювницьких планів в геополітиці. Релігійні цінності знаходяться глибоко в суспільній свідомості, що дозволяє їм частково контролювати поведінку людини. Відповідно, несучи в свідомість віруючого населення неправдиві релігійні принципи, в подальшому цими людьми, товариствами і навіть країнами нескладно маніпулювати, створюючи вигідні для геополітики конфлікти.

Висновки. Таким чином, в даний час, релігія – це найдієвіший і найважливіший інструмент маніпулювання людьми і країнами в руках найбільших світових держав. Боротьба за території і сфери впливу вже йде не одну сотню років, і це незворотний процес. Освіта релігійних конфліктів з кожним днем тільки зростає, звинувачення стають все серйозніше. Віруючим залишається лише тільки вірити, і намагатися не потрапити в нескінченні геополітичні війни.

Сьогодні ми можемо спостерігати ситуацію, коли релігійний дискурс дедалі частіше витісняє національні, етнічні та інші питання. У випадку України бачимо, що православ'я як релігійний компонент виступає інструментом геополітичної загрози національному та духовному суверенітету з боку Росії. Українське Православ'я опинилося у сфері інтересів двох світових центрів – Вселенського та Московського патріархатів, які ставлять собі за мету лідерство серед Помісних Православних Церков та

борються за вплив на Українську Церкву. Важливу роль у здобутті автокефалії відіграє державна влада. Тут тісна взаємодія православної церкви та держави розуміється як захист від цієї загрози – як політичної, так і релігійної.

Список використаних джерел

1. Абуов А.П., Межконфессиональный диалог как основа социального согласия // Електронний ресурс – [Режим доступу]: <http://www.embkaztm.org/article/142>.
2. Влада Чорногорії домагатиметься незалежності своєї церкви від Сербської православної церкви [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/orthodox_relations/7...
3. Дергачев В.А., Геополитика. Учебник для вузов. М.: ЮНИТИДАНА, 2004. 526 с. // Електронний ресурс – [Режим доступу]: <http://dergachev.ru>
4. Динаміка ставлення громадян України до створення помісної автокефальної православної церкви [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/napriamku/sotsiologichni-doslidzhennia/dynamika-...>
5. Довідник релігій. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://risu.org.ua/ua/index/reference>
6. Інформаційні вибухи січня: реакція громадської думки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://smc.org.ua/news/informatsijni-vybuhy-sichnya-reaktsiya-gromadskoyi-dumky/>
7. Конфесійна структура і створення православної церкви України: травень 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.kiis.com.ua/materials/pr/20192205_tomos/Tomos_may%202019.pdf
8. Особливості релігійного і церковно-релігійного самовизначення українських громадян: тенденції 2010-2018 рр. // Електронний ресурс – [Режим доступу]: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_Religiya.pdf
9. Ставлення до окремих церков України і очікування від діяльності православної церкви України: лютий 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kiis.com.ua/?Lang=ukr&cat=reports&id=921&page=1>
10. Україна напередодні президентських виборів 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://socis.kiev.ua/wp-content/uploads/2019/01/Press_reliz_3_company.pdf
11. Ура, ми тепер розкольники! – протодиякон Андрій Кураєв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/orthodox_relations/7...

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ.
ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

UDC 33

A. Choma,

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Finansów
Doktorantka Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu na Wydziale Nauk Ekonomicznych

D. Kowalczyk,

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Zarządzania Produkcją i Pracą
Doktorant Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu na Wydziale Zarządzania,
Informatyki i Finansów

E. Sielicka,

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Zarządzania Marketingowego
Doktorantka Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu na Wydziale Nauk Ekonomicznych

**OSOBY PRAWNE TYPU KORPORACYJNEGO
I OSOBY PRAWNE TYPU INSTYTUCJONALENGO**

Abstrakt. Osoby prawne to bardzo zróżnicowana kategoria normatywna. W związku z ich złożonością można je usystematyzować według różnych kryteriów. W niniejszym artykule dokonano przeglądu osób prawnych typu korporacyjnego i typu instytucjonalnego według prawodawstwa polskiego.

Słowa kluczowe: osoby prawne, fundacja, stowarzyszenie, korporacja.

W literaturze istnieje wiele definicji pojęcia osoba prawna. Termin ten należy do jednego z podstawowych określeń używanych w prawie zarówno prywatnym, jak i publicznym. Za taką osobę uznaje się jednostkę organizacyjną, która została przez normę prawną wyposażona w zdolność prawną. W związku z tym może ona być podmiotem stosunków cywilnoprawnych. Celem niniejszego artykułu jest dokonanie analizy osób prawnych ze względu na ich typ – korporacyjny lub instytucjonalny. Artykuł bazuje przede wszystkim na przeglądzie aktów prawnych, publikacji, statutów oraz definicji dotyczących omawianego zagadnienia.

Osoby prawne to bardzo zróżnicowana kategoria normatywna. W związku z ich złożonością można je usystematyzować według różnych kryteriów.

Podstawowym kryterium podziału jest stosunek państwa do danej osoby. Wyraża się on w sposobie jej tworzenia oraz ustania, a także charakterze majątku i realizowanych zadaniach. W oparciu o to kryterium można wyróżnić dwa podstawowe typy osób prawnych: publiczne osoby prawne i prywatne osoby prawne. Mianem publicznych są objęte przede wszystkim państwowe oraz komunalne (samorządowe) osoby prawne. Do tych pierwszych zaliczać się będą Skarb Państwa oraz inne państwowe osoby prawne np. szkoły państwowe, przedsiębiorstwa państwowe. Do tej drugiej grupa zaliczyć należy: spółki kapitałowe handlowe, spółdzielnie, stowarzyszenia, kościelne osoby prawne.

Innego podziału, dość tradycyjnego, dokonał Ł. Kaczyński: osoby prawne podzielił na korporacje i fundacje, podział ten można jednak stosować do wszystkich podmiotów niebędących osobami fizycznymi. Substratem korporacji są osoby fizyczne, a fundacji – majątek. Prima facie można by zatem uznać, że w pierwszym przypadku (do którego zalicza się raczej spółki) fundamentem realnym podmiotu prawa (przedmiotu intencjonalnego) są ludzie (zwykła ich grupa) a w drugim - ów majątek. [Kaczyński 2011] Jeżeli jednak zastanowimy się bliżej nad konstrukcją normatywną tych podmiotów, dojdziemy raczej do odmiennego wniosku – można wskazać bowiem przypadki, w których brakuje fundamentu realnego (w powyższym rozumieniu) jakiegokolwiek rodzaju. Po pierwsze przypadek osoby prawnej typu korporacyjnego, w której uczestniczą wyłącznie inne osoby prawne, po drugie: przykład osoby prawnej typu fundacyjnego (np. fundusz inwestycyjny o ustroju pozwalającym na zaliczeniu go do podmiotów tego typu), której majątek wyczerpał się. Jest to podział, który można spotkać najczęściej w literaturze z zakresu prawa czy ekonomii, zgodnie z którym wyróżniamy dwa typy:

1) Korporacja (osoba prawna typu korporacyjnego) – osoba prawna, która powstaje w wyniku zorganizowania się pewnej liczby osób fizycznych, zmierzających do osiągnięcia określonych celów, przy czym osoby te stają się członkami owej organizacji. Zatem osoby prawne typu korporacyjnego znamionuje ta cecha, że w ich strukturze organizacyjnej funkcjonują członkowie, którzy poprzez wniesione udziały lub płacone składki tworzą majątek osoby prawnej, a poprzez swoje uprawnienia organizacyjne decydują o jej działalności. Może tu chodzić o realizację zarówno celów gospodarczych, jak i niegospodarczych. Do tego typu osób prawnych należą więc np. nie tylko stowarzyszenia i partie polityczne ale również spółki handlowe i spółdzielnie.

2) Zakład (osoba prawna typu instytucjonalnego) – osoba prawna, której powstanie, cel, rodzaj i sposób działalności (czasami też likwidację) określa założyciel w statucie, ponadto niezbędnym elementem jest wyodrębnienie i przeznaczenie przez założyciela określonego majątku, stanowiącego podstawę działalności danego zakładu. Zatem w strukturach typu fundacyjnego nie ma instytucji członków pojawia się tutaj instytucja założyciela (fundatora), który wyposaża osobę prawną w jej pierwotny majątek, określa jej strukturę

organizacyjną i cele działania. (np. prywatna szkoła wyższa, fundacje, państwowe osoby prawne).

Między korporacją, a zakładem występują różnice:

1) korporacja jest zbiorowością osób fizycznych; zakłady służą zaspokajaniu potrzeb osób trzecich, korzystających z usług zakładu.

2) skład członków korporacji można dokładnie określić liczbowo, a nawet imiennie; krąg osób korzystających z i mogących korzystać z zakładu nie jest oznaczony.

3) substratem korporacji są ludzie; substratem zakładu jest majątek.

4) członkowie korporacji decydują o jej celach i działalności (walne zgromadzenie); cel, rodzaj i sposób działalności zakładu określa jego założyciel.

Podział osób prawnych na dwa typy nie jest rozłączny, dlatego że mogą istnieć, takie które łączą cechy i korporacji i zakładu.

Stowarzyszenie – przykład osoby prawnej typu korporacyjnego.

Podstawowym aktem prawnym regulującym problematykę stowarzyszeń, ich zakładania i funkcjonowania jest ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach [Dz. U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855].

Stowarzyszenie jest dobrowolnym, samorządnym, trwałym zrzeszeniem o celach niezarobkowych. Stowarzyszenie samodzielnie określa swoje cele, programy działania i struktury organizacyjne oraz uchwała akty wewnętrzne dotyczące jego działalności. Stowarzyszenie opiera swoją działalność na pracy społecznej członków, ale może też zatrudniać pracowników. Innymi słowy stowarzyszenie to grupa osób, która postanawia wspólnie działać społecznie. Osoby zakładające stowarzyszenie mogą wybrać typ stowarzyszenia zarejestrowanego w Krajowym Rejestrze Sądowym i posiadającego osobowość prawną lub tzw. stowarzyszenie zwykłe, które nie wymaga rejestracji w Krajowym Rejestrze Sądowym i nie posiada osobowości prawnej (nie może być podmiotem praw i obowiązków). Procedura rejestracji stowarzyszenia i późniejsze nim zarządzanie jest stosunkowo trudne, ponieważ jego cechą charakterystyczną jest demokratyczne zarządzanie. Stowarzyszenie może założyć grupa co najmniej 15 osób fizycznych.

W Polsce specjalnymi odmianami stowarzyszeń, oddzielnie skodyfikowanymi i mającymi specjalne cele, są: partie polityczne, komitety wyborcze, związki wyznaniowe, organizacje pracodawców, związki zawodowe i cechy rzemieślnicze.

Fundacja – przykład osoby prawnej typu instytucjonalnego.

W Polsce podstawowym aktem prawnym regulującym problematykę fundacji, ich zakładania i funkcjonowania jest ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach [Dz. U. z 1991 r. Nr 46, poz. 203, z późn. zm.].

Fundację definiuje się jako kapitał przeznaczony na określony cel. Cel fundacji musi być społecznie lub gospodarczo użyteczny, taki jak: ochrona zdrowia, rozwój gospodarki i nauki, oświata i wychowanie, kultura i sztuka, opieka i pomoc społeczna, ochrona środowiska oraz opieka nad zabytkami.

Fundacja posiada osobowość prawną. Fundację może założyć osoba fizyczna lub prawna (niezależnie od tego, czy ma cele społeczne czy zarobkowe). Procedura tworzenia i rejestracji fundacji jest stosunkowo prosta i wymaga złożenia przed notariuszem oświadczenia o utworzeniu fundacji, przyjęcia przez fundatorów statutu i złożenia wniosku o rejestrację fundacji do Krajowego Rejestru Sądowego. Przez rejestrację Fundacja zyskuje osobowość prawną.

Fundacja jest zakładem (osobą prawną typu zakładowego), a więc – w odróżnieniu od np. stowarzyszeń, związków zawodowych, partii, samorządów zawodowych i innych korporacji – nie ma członków (jest bezosobowa). Jest przez to bardziej niezależna niż korporacja od osób fizycznych, o celu, majątku, zasadach działania decyduje jej twórca (fundator).

Zgodnie z dotychczasowym orzecznictwem Naczelnego Sądu Administracyjnego – nie zaliczano fundacji do organizacji społecznych, co uzasadniano właśnie tym, że fundacja nie jest korporacją obywateli, ale wyodrębnioną masą majątkową (Postanowienie NSA w Warszawie z dnia 12 stycznia 1993 r.; I SA 1762/92, ONSA 1993/3/75). W związku z tym odmawiano fundacjom np. prawa uczestnictwa w postępowaniach administracyjnych na prawach strony (które to uprawnienie organizacjom społecznym przyznaje art. 31 Kodeksu postępowania administracyjnego), czy też prawa do składania skarg do sądów administracyjnych w sprawach dotyczących innych osób (uprawnienie przyznane organizacjom społecznym na podstawie art. 50 ust. 1 ustawy – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi). Ostatnio jednak pogląd ten został przełamany przez uchwałę siedmiu sędziów NSA, w której stwierdzono, iż także fundacjom przysługuje status organizacji społecznych (Uchwała 7 sędziów NSA z dnia 12 grudnia 2005 r.; II OPS 4/05). Obecnie fundacje są po stowarzyszeniach drugą co do popularności formą prawną wśród organizacji pozarządowych.

Podsumowując, osoby prawne stanowią różnorodną kategorię normatywną i ze względu na ten fakt mogą być systematyzowane według różnych kryteriów. Jednym z podziałów według prawodawstwa polskiego może być podział na osoby prawne typu korporacyjnego i typu instytucjonalnego.

Bibliografia

1. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (UPS), (Dz. U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855).
2. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach (Dz. U. z 1991 r. Nr 46, poz. 203, z późn. zm.).
3. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk. Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, Warszawa 2000, s. 204.
4. M. Goettel, M. Lemonnier. Instytucje prawa cywilnego w konstrukcji prawnej podatków. s. 123.
5. Ł. Karczyński. Opodatkowanie przekształceń spółek. Wolters Kluwer Polska 2011 s. 48
6. Postanowienie NSA w Warszawie z dnia 12 stycznia 1993 r.; I SA 1762/92, ONSA 1993/3/75.
7. Uchwała 7 sędziów NSA z dnia 12 grudnia 2005 r.; II OPS 4/05.

В.І. Губко,

аспірант Міжнародного університету бізнесу і права (м. Херсон)

НЕОБХІДНІСТЬ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

В теперішній час вкрай важливим є розробка та обґрунтування методичного інструментарію оцінки ступеня розвитку підприємств агросфери, який дозволяє виявляти визначні фактори впливу на їх фінансово-економічні результати, визначати стратегічні напрямки розвитку їх діяльності. Для переходу до принципово нових, більш якісних підходів до управління підприємствами агросфери вкрай необхідно розв'язати завдання аналізу та об'єктивного оцінювання їх стану та перспектив розвитку на основі кількісних та якісних показників, що потребує удосконалення теоретико-методичних підходів до такого оцінювання.

Економічною наукою [1] нагромаджено значний досвід розробки та застосування на практиці методичних інструментів здійснення аналізу й оцінки діяльності аграрних підприємств за критеріями: кредитоспроможності, інвестиційної привабливості, фінансової стабільності, конкурентоспроможності, ефективності використання ресурсів, ефективності підприємницької діяльності, результативності державної підтримки розвитку їх матеріально-технічної бази тощо.

Діагностика, на думку науковців, є більше широким поняттям, ніж розглянуті нами «аналіз» й «оцінка». Обмін «діагноз» означає ідентифікацію, визначення стану. Економічна діагностика аграрного підприємства проводиться із метою визначення кількісних та якісних характеристик його стану у певний момент часу чи часовий інтервал, а також прогнозування поведінки підприємства у майбутньому. Отже, діагностика органічно поєднує у собі аналіз й оцінку, але є чимось більшим ніж їх просте поєднання, діагностика є явищем більш високого ієрархічного рівня [2, 3].

Економічну діагностику розглядають з двох точок зору: як комплексне дослідження стану підприємства та як функцію управління. З точки зору менеджменту, діагностика сприяє прийняттю обґрунтованих зважених управлінських рішень та забезпечує контроль стану підприємства та ходу виконання прийнятих рішень, є базисом для прогнозування та коректування ходу розвитку його діяльності.

В умовах динамічного середовища попит на масштабну, якісну, достовірну й оперативну інформацію для прийняття обґрунтованих управлінських рішень у агробізнесі стрімко зростає. Сьогодні інформація є однією з головних детермінант економічного розвитку агросфери. Головною метою застосування нових інформаційних технологій у менеджменті підприємств є підвищення ефективності організаційно-управлінського

механізму на засадах формування сучасної інформаційно-технологічної інфраструктури управління.

Фінансово-економічний моніторинг передбачає здійснення системного комплексного аналізу та оцінки стану та діагностику аграрного підприємства та його оточення. Кожна складова аналітично-діагностичного блоку передбачає застосування певного інструментарію [4]. У процесі аналізу встановлюються детермінанти розвитку об'єкта, внесок окремих складових у загальні фінансово-економічні результати. На етапі оцінки формується обґрунтоване уявлення про рівень розвитку підприємства, визначаються проблемні питання та виявляються можливості розвитку. Діагностика передбачає виявлення чинників та закономірностей розвитку діяльності підприємства, формування прогнозних сценаріїв.

Діагностика аграрних підприємств, окрім аналізу й оцінки, включає прогнозування параметрів його діяльності, що є ключовим фактором ефективності прийнятих управлінських рішень по розвитку бізнесу. Прогнозування дає змогу завчасно повідомити керівництво про прояв різних факторів, настання різноманітних ситуацій, які потребують змін у системі управління підприємством. Це є вкрай необхідним менеджменту підприємства у змінних ринку. Прогнозування є одним з найбільш важливих чинників ефективності прийнятих управлінських рішень в усіх сферах життя.

Процес прогнозування передбачає ідентифікацію та оцінку можливих альтернативних сценаріїв розвитку на ближчий час та у стратегічній перспективі для розробки, обґрунтування й ухвалення найбільш раціонального управлінського рішення.

Отже, фінансово-економічний моніторинг є дієвим інструментом управління розвитком діяльності аграрних підприємств та агросфери в цілому. Фінансово-економічний моніторинг є сукупністю методів і процесів, які дають змогу перетворити вихідні дані у корисну для прийняття управлінських рішень інформацію, Моніторинг дає змогу повною мірою використати інформаційні ресурси для забезпечення ефективного управління розвитком підприємства, підвищення його фінансово-економічної результативності.

Список використаних джерел

1. Іванченкова Л.В. Моніторинг і контроль фінансово-економічних результатів підприємств харчової промисловості: теорія, методологія, практика. Монографія. – Миколаїв. ФОП Швець В.М. 2018. – 293 с. (23,4 друк. арк.).
2. Митяй О.В., Лагодієнко В.В., Сафонов В.В. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств як основний важіль сталого розвитку аграрної сфери. *Економічний часопис* – XXI. 2015, №155(11-12), С. 59–62.
3. Олексів І.Б., Фещур Р.В. Проблеми аналізу та оцінки фінансового стану підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/8496/1/51.pdf>

4. Костирко І.О., Шевчук В.О. Внутрішній контроль фінансово-економічної стійкості підприємства: зміна існуючої парадигми в кризових умовах. Статистика України. – 2009. – № 3. – С. 34–39.

В.В. Лагодієнко,

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу,
підприємництва і торгівлі Одеської національної академії харчових технологій

О.О. Богданов,

аспірант Одеської національної академії харчових технологій

В.В. Лагодієнко,

здобувач вищої освіти першого рівня,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АГРОМАРКЕТИНГОВИХ СИСТЕМ

Особливості аграрного маркетингу зумовлюються специфікою власне всієї системи галузей агросфери та самого аграрного виробництва зокрема:

- взаємозв'язок технічних, соціальних та біологічних підсистем аграрного виробництва;
- стабільність обсягу споживання та низьке еластичність попиту на багато видів продукції;
- високий рівень диверсифікації аграрних підприємств, остійна зміна асортиментів продукції;
- технологічна взаємозалежність аграрного та переробних виробництв;
- обмежені терміни зберігання продукції, висока частка швидкопсувної продукції;
- монопольне положення багатьох переробних підприємств, диспаритет цін на аграрну та переробну продукцію;
- специфіка територіального прив'язування виробників та споживачів, концентрація ринків збуту у великих населених пунктах.

Загалом маркетинг є закономірним етапом і необхідною умовою стратегічного розвитку підприємства. Він дає змогу підприємствам й організаціям більш результативно реалізовувати функції організацій й управління й нарощувати конкурентні позиції.

Оцінка стану та етапів розвитку маркетингової діяльності аграрних підприємств Причорноморського економічного району дає змогу констатувати, що сукупність аграрних підприємств регіону можна умовно розділити на три основні групи:

1. Підприємства, які у своїй діяльності орієнтуються на маркетинговий підхід, але не спроможні поки що повною мірою сформувати дієву агромаркетингову систему через брак коштів чи виробничих ресурсів – це

найбільш численна група – приблизно $\frac{3}{4}$ від всієї кількості.

2. Підприємства, які використовують елементи маркетингу безсистемно та/чи періодично.

3. Підприємства із сформованими та дієвими системами маркетингу, які характеризуються стійкістю функціонування та успішно адаптуються до змін кон'юнктури ринку. Саме ці підприємства є центрами формування регіональних агромаркетингових систем.

Концепція формування системи агромаркетингу повинна бути спрямована на забезпечення ефективної взаємодії між партнерами у ланцюгу виробництва та реалізації продукції, подолання можливих конфліктних ситуацій між ними. Основою концепції агромаркетингу є системний підхід до управління виробництвом і реалізацією аграрної продукції, що передбачає інтеграцію всіх операційних процесів та сфер функціональної взаємодії при формуванні та обслуговуванні товарно-матеріальних потоків, й визначення зв'язків та залежностей між цими сферами й процесами. Централізація функції управління маркетингом дає змогу узгодити цілі окремих ланок товаровиробляючого та збутового ланцюга у відповідності до спільно визначеної мети. Пошук компромісів дає змогу подолати конфлікт цілей та інтересів бізнес-партнерів.

Базовими принципами формування маркетингової програми на рівні аграрного підприємства є такі:

- визначення та обґрунтування цілей маркетингу, вибору ринку та цільового сегменту;
- визначення системи індикаторів оцінки виробництва й реалізації агропродовольчої продукції із використанням критеріїв беззбитковості;
- оптимальне ціноутворення на агропромислову продукцію;
- вибір та планування каналів товароруку й збуту агропродовольчої продукції;
- просування товару на ринок й стимулювання збуту.

Створення окремої служби маркетингу потребує значних фінансових витрат, тому формувати службу маркетингу доцільно у великих аграрних підприємствах, що виробляють та реалізують широкий асортимент продукції, мають власну переробну базу й самостійно здійснюють вихід на ринки. У середніх за масштабом господарюючих суб'єктах аграрного бізнесу доцільно створювати функціональні групи маркетингу, напряду підпорядковані керівництву. Малим суб'єктам господарювання, кооперативам, ОПГ які займаються виключно аграрним виробництвом, доцільно консолідувати свій фінансовий й виробничо-збутовий потенціал для спільного здійснення маркетингової активності.

Список використаних джерел

1. Балановська Т.І., Степаненко О.В. Формування дієвої структури управління маркетингом в сільськогосподарському підприємстві. Вісник Житомирського державного технологічного університету. 2010. № 4. С. 213–214.
2. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент / Ф. Котлер. – СПб : Питер, 2003. – 752 с.
3. Лагодієнко В.В., Басюркіна, Н.Й., Турленко Н.В. Механізми формування та функціонування регіональних агромаркетингових систем. Бізнес-інформ. 2020. № 8. С. 89–98. (індексується в наукометричній базі Index Copernicus).
4. Лагодієнко В.В., Штучка Т.В. Маркетингові технології для розвитку підприємств агропродовольчого сектора. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 15. С. 425–428.
5. Ужва А. М. Ціноутворення як важливий складник механізму розвитку регіонального аграрного бізнесу. Інтелект XXI. 2016. № 5. С. 120–123.
6. Robert E. Brenson, Douglas Norwell. *Agricultural Marketing*. – USA, Jowa University Press, 1991. – 380 p.

О.І. Маніло,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Міжрегіональної Академії управління персоналом
науковий керівник: **М.М. Кривоберець,**
доктор філософії в галузі економіки,
доцент кафедри міжнародних відносин та організації туристичної діяльності
Міжрегіональної Академії управління персоналом

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРАГЕНСЬКОЇ МЕРЕЖІ В УКРАЇНІ

Складна епідемічна, політична та економічна ситуація в Україні стримує розвиток туристичної індустрії. Ситуація невизначеності відлякує потенційних іноземних туристів. А отже, для покращення ситуації потрібно, в першу чергу, вести грамотну інформаційну політику, спрямовану на створення позитивного іміджу країни. Туризм є одним із найперспективніших напрямків соціально-економічного розвитку регіонів [2, с. 9]. Сьогодні стримують розвиток туризму багато факторів, серед яких і недосконалість законодавчої бази, і обмеженість асортименту запропонованих послуг, і відсутність коштів на реконструкцію пам'яток історії та архітектурного мистецтва та повноцінної інформації щодо можливих туристичних маршрутів. Цей перелік можна ще і далі продовжувати. В Україні не розвинений сектор туристичної індустрії як такий. Різноманітним туристичним послуг, можуть похвалитися переважно міста-мільйонери, міста загальноновизнаних зон рекреації та туризму, деякі історичні та культурні центри. В той час коли в більшості міст України можна розвивати промисловий, оздоровчий, екологічний, навіть екстремальний та інші види туризму [1, с. 53]. Аналіз стану вітчизняного туристичного ринку

свідчить про те, що розвиток туризму в Україні перебуває лише на початковій стадії. Задля вирішення поставлених проблем необхідна міцна підтримка держави. Спочатку потрібно створити належні умови для роботи туристичних підприємств, установ та організацій. Потребують розробки й впровадження прогресивні методи і стандарти туристичного обслуговування; потрібно пропонувати вигідні умови для підприємців малого та середнього бізнесу; підвищувати ефективність використання рекреаційних ресурсів та об'єктів культурної спадщини; зміцнити матеріально-технічну базу туризму. Серед важливих напрямків роботи з питань розвитку туризму є потужна інформаційна політика [3]. Раніше було вказано, що вітчизняні туристичні ресурси використовуються далеко не в повному обсязі. Дослідження науковців свідчать про те, що одночасна ємність природних ресурсів України з врахуванням можливого навантаження та екологічних вимог складає близько 50 млн. чоловік, в той час як рівень використання внутрішніх туристично-рекреаційних ресурсів України фактично дорівнює 7–9%. Це викликано відсутністю коштів на проведення ефективної маркетингової політики в сфері туризму; необхідністю отримання візи для в'їзду в Україну, що викликає перше негативне ставлення у потенційних туристів; застарілою інфраструктурою; низьким рівнем сервісу [4, с. 287].

Через пандемію COVID-19 українці дуже обмежені у виборі літнього відпочинку. Так, за даними туроператорів та українського МЗС, наразі охоче впускають українських туристів лише кілька країн, та й ті відкрили свої кордони лише з липня [5]. У ситуації, яка склалася з закордонними поїздками, чимало українців поїхали на місцеві курорти – значно більше, ніж торік, визнають туроператори та експерти цієї галузі. Серед актуальних проблем вітчизняної туристичної галузі: складність ведення туристичного бізнесу; брак позитивної інформації як на внутрішньому, так і на міжнародному інформаційному полі; недостатня розвиненість готельного господарства; занедбаність історико-культурних пам'яток та інші. Задля розвитку туризму основними напрямками державної політики повинні стати: збереження туристичних ресурсів; вдосконалення нормативної бази; створення економічних умов для стимулювання розвитку туризму; надання пільг для організації туристичної роботи; залучення інвестицій в розвиток туристичної індустрії; сприяння розвитку конкуренції; забезпечення безпеки туристів; підтримка науковців; участь у міжнародних програмах розвитку туризму.

Список використаних джерел

1. Бак Г. Впровадження інновацій у сфері туризму / Г. Бак // Наукові записки. – 2010 – №2. – С. 48–56.
2. Бараш Ю. С. Розвиток залізничного туризму в Україні / Ю. С. Бараш // Вісн.

- Дніпропетр. нац. унту залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна. – Д., 2014. – Вип. 8. – С. 7–11.
3. Богуш Д. Міжнародний імідж України: проблеми і перспективи / Д. Богуш // Всеукраїнська Експертна Мережа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.experts.in.ua/inform/news/detail.php?ID=81606>
  4. Данильчук В. Ф. Розвиток ринку туристичних послуг в умовах промислових регіонів України / В. Ф. Данильчук // Вісник ДІТБ. – 2011. – №15. – С. 283–290.
  5. Внутрішній туризм в Україні – на підйомі через COVID-19. Чи надовго? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/vnytrishniy-turyzm-v-ukraini-covid19/30726545.html>

О.І. Протосвіцька,

головний бухгалтер ДП «Дослідне господарство «Новокаховське»
Інституту рису Національної академії аграрних наук України»

**СКЛАДОВІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

Пріоритетними завданнями діяльності аграрних підприємств є зростання ефективності виробництва і якості продукції, забезпечення її конкурентоспроможності, захист усіх форм власності, нейтралізація чинників дестабілізації економіки, здатність до саморозвитку і прогресу. Конкурентоспроможність аграрних підприємств є однією з важливих категорій ринкової економіки і характеризує можливість та ефективність адаптації підприємства до умов конкурентного середовища [5, 8]. Чим вища конкурентоспроможність підприємств, тим вища ефективність їх господарської діяльності.

Сталий розвиток аграрних підприємств неможливий без впровадження та використання інновацій та техніко-технологічних рішень, які сприяють підвищенню продуктивності праці, економії різних видів ресурсів, скороченню витрат та зниженню собівартості сільськогосподарської продукції, нарощуванню обсягів і підвищенню ефективності виробництва, що впливає на залучення інвестицій. Розвиток інноваційної діяльності аграрних підприємств занепадає внаслідок кризи, що спричинена військовими діями, зменшенням ринків збуту продукції, недосконалістю законодавчої бази, недостатності державного стимулювання інноваційної діяльності, обмеженості внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування інновацій та неможливості їх швидкої мобілізації, а, особливо, відсутності інновацій та сучасних технологій виробництва і вирощування сільськогосподарської продукції. Широке застосування новітніх технологій у землеробстві, рослинництві, тваринництві спостерігається у провідних українських підприємств [1, 2]. Досить активно використовуються інновації

обробітку ґрунту для підвищення родючості та збереження мікроелементів, але їх вплив не завжди дає позитивний ефект. Це впливає на ступінь забруднення ґрунтових вод та відбувається знищення поживних мікроорганізмів, що в результаті діє на рослини, тварину і людину. Тому дедалі ширше застосовуються прогресивні сучасні технології мінімального обробітку ґрунту й точного землеробства. Так, технологія обробітку ґрунту «Mini-till» передбачає мінімізацію технологічного впливу на ґрунт під час його обробітку, що підвищує економічну ефективність й екологічність процесу вирощування сільськогосподарських культур за рахунок зниження погодно-кліматичного впливу, суттєвого зменшення рівня витрат палива, добрив, засобів захисту рослин, скорочення використання сільськогосподарської техніки, підвищення врожайності, покращення стану природного середовища.

Одним із пріоритетних завдань при досягненні цілей економічної складової сталого розвитку аграрних підприємств є активізація інвестиційного забезпечення функціонування аграрної сфери [3, 4]. Основним джерелом капітальних інвестицій є власні і залучені сільськогосподарськими підприємствами ресурси, при цьому слід зазначити, що іноземні інвестори поки що не виявили помітної активності. Зростання капітальних інвестицій хоч і є позитивною тенденцією, проте, враховуючи високу частку зношеності основних засобів та виробничої інфраструктури, сільське господарство України потребує в десятки разів більше коштів, ніж інвестується наразі. Специфіка сучасної інвестиційної діяльності аграрних підприємств полягає в зміні механізму її реалізації, заміні централізованого розподілу інвестиційних ресурсів ринковими формами інвестування.

Забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств полягає у створенні умов для зростання загального рівня продуктивності сектору на засадах сталості, при гармонійному поєднанні різних галузей сільського господарства і типів господарств (великих, середніх і малих), коли кожне з них займає найбільш притаманну йому ринкову нішу. Це поєднання відкриє можливості для раціонального використання земельного потенціалу, а також створення умов рівного доступу виробників до техніко-технологічних та організаційних інновацій, фінансів, ринкової інфраструктури, вигід від експорту продукції. В свою чергу, до основних завдань ефективного інвестиційного розвитку належать: обґрунтування нових результативних та економічно доцільних підходів, форм і методів щодо управління інвестиціями на державному, регіональному рівнях; вироблення форм взаємовигідного співробітництва адміністрації, інвесторів і підприємств з метою створення єдиного організаційно економічного механізму управління інвестиціями.

Список використаних джерел

1. Будущее сельского хозяйства за агрохолдингами – иностранный эксперт URL: Latifundist.com/ novosti/23097-budushchoe-selckogo-hozyaystva-za-agroholdingami.
2. Митяй О.В., Лагодієнко В.В., Сафонов В.В. Конкуреноспроможність сільськогосподарських підприємств як основний важіль сталого розвитку аграрної сфери. Економічний часопис – XXI. 2015, №155(11–12), С. 59–62.
3. Ruslan Mudrak, Iryna Nyzhnyk, Volodymyr Lagodiienko, Nataliia Lagodiienko Impact of Seasonal Production on the Dynamics of Prices for Meat and Dairy Products in Ukraine. TEM Journal. Volume 8, Issue 4, Pages 1159–1168, ISSN 2217–8309, DOI: 10.18421/TEM84-08.
4. Uzhva A.M. Competitiveness of Enterprises in a Sustainable Agribusiness Development. Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. 2016. Vol. IV (17). Issue 108. P. 7–11.

Г.О. Саркісян,

кандидат технічних наук, доцент,
декан факультету технології вина та туристичного бізнесу,
Одеська національна академія харчових технологій

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ТУРИСТИЧНИХ КЛАСТЕРІВ

Туристична сфера будь-якої країн в вузькому та широкому сенсі є джерелом інвестиційного, соціального, економічного наповнення регіонів. «Кластер», як категорія є маловідомою для України, але все ж таки характеризується поодинокими проявами. Особливу нішу в кластерному системоутворенні займають «туристичні кластери». Постійне змагання суб'єктів туристичної діяльності в напрямі підвищення конкурентоспроможних позицій приводить їх до застосування «кластерного підходу», який передбачає отримання певних переваг та вигідних позицій не одного підприємства, а системи підприємств, які територіально розмежовані, але об'єднані туристичною діяльністю.

Ефект кластеру важко усвідомити не звертаючись до географічної просторовості суміжних галузей та сфер. Тому американські дослідження М. Енрайт та М. Портер враховуючи географічне положення та масштаби конкуруючого ринку запропонували розглянути регіональний кластер, як географічно-узгоджену кооперацію фірм, які займаються діяльністю в межах однієї або декількох дотичних галузей [1]. Зокрема сам М. Портер характеризує «кластер» як : «концентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, підприємств, які надають послуги, фірм в суміжних галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій (наприклад, університетів, агентств по стандартизації

торгових об'єднань) у певних сферах, які конкурують між собою, але ведуть спільну діяльність [2].

Поява та функціонування туристичного кластеру охоплює тривалий структурний процес, який комплексно поєднує в собі чималу кількість взаємоузгоджених організацій, які беруть участь в кругообігу між фірмами, трудовим потенціалом, капітальними та інформаційними ресурсами [3]. Бюрократичні етапи становлення кластеру включають: формування фокус-групи, дослідження видозмін ринкової кон'юнктури, конкретизацію цілей та місії кластера, затвердження статуту діяльності та реєстраційний облік кластера [4].

З огляду на різносторонність змістовного наповнення «кластеру», визначення «туристичного кластеру» має суттєві відмінності. Загалом, «туристичний кластер» – це комплексне поєднання підприємств на одній географічній території, які застосовують спільні туристичні ресурси, створюючи нові та вдосконалюючи існуючі туристичні послуги. Територіальні межі туристичних кластерів мають динамічність свого розширення приєднуючи все нові підприємницькі одиниці в межах галузевої та міжгалузевої діяльності. Закріпленим призначенням туристичних кластерів є стабільність позицій та охоплення відповідних сегментів внутрішнього ринку туристичних послуг та виходом на міжнародні ринки [4].

Географічна спорідненість туристичних кластерів асоціюється з місцем нагромадження критичної маси ресурсного потенціалу капіталу, праці, навколишнього багатства, науки, інформації, інновацій, інституційного середовища [5].

Інфраструктура туристичних кластерів є доволі розгалуженою: осередки по наданню туристично-рекреаційних послуг, постачальники специфічних ресурсів, сервісне обслуговування, фінансові інститути, організації та постачальники суміжних сфер діяльності, спеціалізовані провайдери інфраструктурного забезпечення, наукові організації, осередки по збору інформації, торгові асоціації.

Формуючи розуміння системності туристичної кластеризації, варто детально дослідити структуру туристичного кластеру регіону, яка побудована комбінації системоутворюючих компонентів.

Позитивні наслідки діяльності європейських країн активно вивчаються та застосовуються українськими вченими та фахівцями з туризму. За рахунок регіональним стратегіям розвитку протягом останніх 10 років кластерні структури значно зросли. Це зрештою обумовило дослідження економічно-соціальних особливостей регіонів на ймовірність формування кластерів. На разі сьогодні започатковано активізацію кластерної взаємодії, як стратегія розвитку регіону. На сьогодні в Україні налічується близько 50 туристичних кластерів розміщених в різних регіонах України та галузей, але однаково

вони відстають від потенціалу Європейських країн. Недофінансування туристичних організацій, розпорошеність та недбалість інфраструктурного забезпечення, військові конфлікти, сезонні пандемії захворювання COVID-19 – це основні риси, які є на заваді досягнення провідних позиції на ринку туристичних послуг та репрезентування туристичних продуктів на міжнародному ринку [6].

Для створення регіонального туристичного кластера слід мати потенціал наступних ресурсів: наукових, освітянських, інтелектуальних, кадрових, інформаційні, фінансові, природні. Важливим є також передумови інституційних, структурних, організаційно-управлінських, інноваційних та політичних. Окрім того для успішного функціонування, слід забезпечити державні та регіональні комфортні умови: прозоре нормативно-правове забезпечення, регіональна підтримка кластерного угруповання, наявність попиту на туристичні продукти, присутність консолідації між учасниками угруповання, інноваційне спрямування, відповідний розвиток туристично-рекреаційної галузі, професійний науковий потенціал, співпраця регіональних органів управління з бізнесом.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення кластерів в Україні» започаткувало створення в Україні та її регіонах моделі інноваційної інфраструктури на 2012-2021 року, яке передбачає «визначення загальних умов створення та розвитку кластерів для забезпечення й диверсифікації економіки» та пріоритетності державної та регіональної політики, яке відображено в регіональних та державних цільових програмах [6].

Висновки та перспективи подальших досліджень.

З огляду на різносторонній екскурс по змістовним, сутнісним та видовим особливостям туристичного кластеру, яскраво доведено, що він є інноваційною формою туристичного співробітництва регіону. Очевидно, що синергетична дія призведе до щільності відносин між туристичними підприємствами, осередками готельно-ресторанних послуг, торговельними структурами, що вплине на привабливість туристично-рекреативних принад не лише конкретного регіону, але й країни загалом.

Однак, не дивлячись на інноваційні форми прояву, кластеризації туризму вносить не лише характер збалансування міжгалузевих відносин, а також потребує значної координації зусиль та спільного бачення вирішення поставлених завдань перед учасниками та місцевими органами влади, що включає низку заходів:

- раціоналізації залучених ресурсів шляхом інноваційних результатів найоптимальнішого їх поєднання для досягнення максимально вигідного ефекту;
- посилене фінансування науково-дослідницької складової освітніх закладів у підготовці фахівців туристичної галузі;

- стимулювання інвестиційних надходжень та фінансово-кредитних засобів на вигідних умовах;

- вдосконалення до потреб ринку нормативно-правових, інформаційних та пропорційних інструментів та заходів по лібералізації туристичного продукту для близьких та віддалених територій.

Список використаних джерел

1. Білорус О.Г. Економічна система глобалізму. Н. КНЕУ, 2003. 357 с.
2. Коваль П.Ф., Агуреева Т.П., Зеленська О.О., Григор'єва Т.В. В'їзний туризм. Навчальний посібник. Ніжин. 2010. 304 с.
3. Охріщенко А.Г. Туристичні кластери як перспективні напрями регіонального розвитку. Університетські наукові замисли. 2013. №1(45). – С. 495–500.
4. Павлов К.В., Павлова О.М. Інноваційно-інвестиційний потенціал транспортної галузі України. Український журнал прикладної економіки. 2020. Том 5. №1. С 17–24.
5. Лагодієнко В.В. Довгаль О. В. Теоретико-методологічні підходи дослідження сільських територій. Економіка і фінанси. № 13. 2018. С. 50–61.
6. Olena Sadchenko, Volodymyr Lagodiienko, Innola Novykova, Olha Feshchenko, Nataliia Ruzhynska, Oleksandr Bogdanov, Marketing Tools in Stimulating Innovative Activity of Enterprises. International Journal of Management, 11 (6), 2020, pp. 241–251.

О.В. Шарлай,

здобувач вищої освіти,

Полтавська державна аграрна академія

Л.В. Шульга,

кандидат економічних наук, професор кафедри маркетингу, доцент,

Полтавська державна аграрна академія

І.О. Терещенко,

кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу, доцент,

Полтавська державна аграрна академія

РОЗРОБКА МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Роль маркетингу в розробці стратегії діяльності підприємства на ринку часто досліджується у науковій літературі. Проблема розробки маркетингових стратегій в управлінні підприємством присвячено праці таких вітчизняних та зарубіжних учених, як: Г. Армстронг, Г. Ассель, Л.В. Балабанова, О.В. Березін, Н.В. Бутенко, С.С. Гаркавенко, О.Л. Канищенко, Ф. Котлер, К. Келлер, М.В. Конишева, Н.К. Мойсеева, А.П. Міщенко, В.А. Пархоменко, В.В. Писаренко, А.О. Старостіна, О.С. Телетов, В.А. Шаповалов, З.Є. Шершньова.

Стратегія являє собою програму, план, генеральний курс суб'єкта господарювання до досягнення ним стратегічних цілей у всіх напрямках діяльності. Вона виступає як інструмент обґрунтування, розробки та

реалізації довгострокових цілей і завдань виробничого, економічного, науково-технічного, організаційного та соціального характеру; як фактор, що регулює діяльність підприємств до досягнення намічених цілей і завдань; як засіб зв'язку підприємства із зовнішнім ринковим середовищем.

Стратегічне планування є необхідним, оскільки дає змогу підприємству оперативно реагувати на мінливі умови ринку. Кожне підприємство повинне знайти свій ринковий сегмент, що якнайкраще враховує специфіку умов, можливостей, цілей і ресурсів. Стратегія – загальний, не деталізований план будь-якої діяльності, що охоплює тривалий період часу, спосіб досягнення складної мети, яка є невизначеною і головною для управлінця на даний момент, яка в подальшому буде коригуватися під зміни умов існування підприємства. Головним завданням при розробці стратегії є ефективно використання наявних ресурсів для досягнення основної мети [1].

Етапи розроблення маркетингової стратегії підприємства показано на рис. 1.

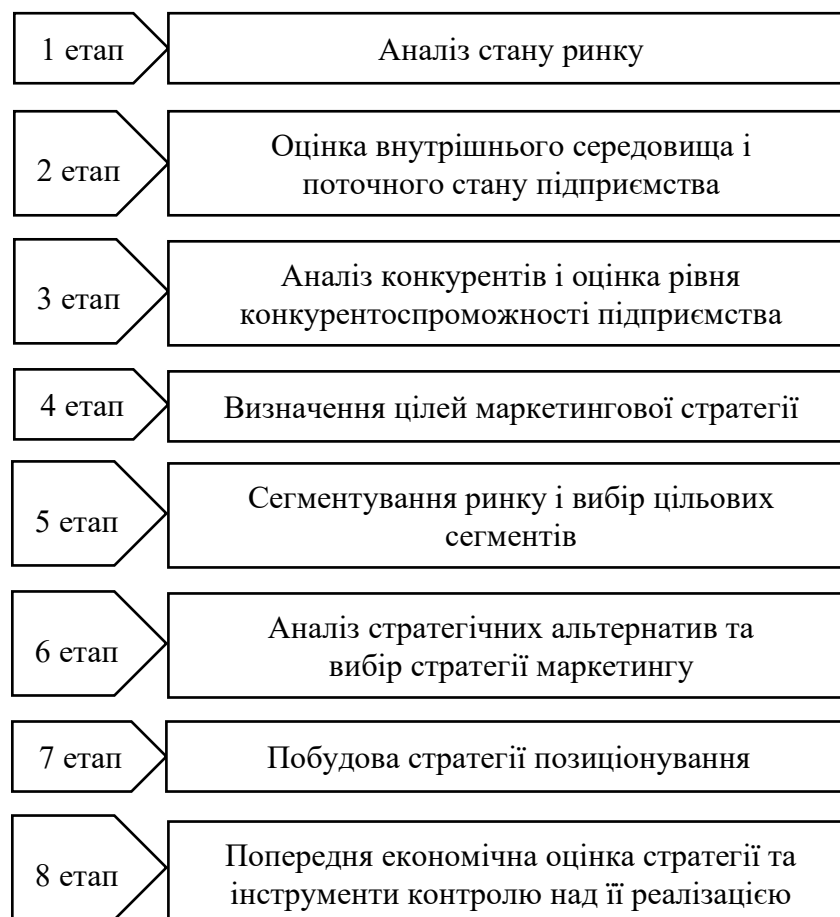

Рис. 1. Етапи розробки маркетингової стратегії підприємства

Джерело: розроблено за даними [2].

Проведення аналізу зовнішнього і внутрішнього середовища та постановка цілей функціонування підприємства на ринку передбачає розділення всіх споживачів на різні категорії (сегменти) відповідно до обраних критеріїв, проведення оцінки рівня їх привабливості і визначення, на яку кількість сегментів необхідно орієнтуватися підприємству та вибір цільових сегментів ринку і розробку маркетингової стратегії.

Цільовий ринковий сегмент – це група споживачів, вибрана підприємством для здійснення маркетингової діяльності, що якнайкраще відповідає можливостям самого підприємства й особливостям розвитку ринку.

Після визначення цільового сегмента ринку підприємство повинно вивчити продукцію конкурентів й оцінити положення свого товару на ринку. Оцінивши позиції конкурентів, підприємство приймає рішення про позиціонування свого товару, тобто про забезпечення конкурентоспроможності товару на ринку [3].

Наступним етапом побудови маркетингової стратегії підприємства є розробка та аналіз стратегічних маркетингових альтернатив. Розроблення альтернативних маркетингових стратегій може бути здійснено у трьох напрямках: стратегії розвитку, «портфельної» або конкурентної стратегії.

Ефективність маркетингової стратегії визначається ступенем задоволення потреб споживача. Якщо споживач задоволений, про що свідчать обсяги продажів, зростання частки ринку, то це означає, що підприємство досягає своїх цілей. Це означає, що кожен працівник підприємства виконує своє завдання, знаходиться на своєму місці і плани керівництва цілком реалістичні і досяжні.

Ефективна організація маркетингової діяльності можлива лише за наявності у системі управління підприємством служби (відділу) маркетингу, що здатна вирішити питання правильної оцінки кон'юнктури й освоєння ринків, визначення обсягів виробництва та реалізації продукції на найближчу перспективу, розроблення стратегії і тактики діяльності підприємства [3].

Оцінка ефективності діяльності служби маркетингу у кожній організації вирішується самостійно. Переважно головним критерієм оцінки роботи служби вважається фактичне надходження грошових коштів на рахунок підприємства у конкретний період. Така оцінка повною мірою відображає цілі і завдання, що стоять перед службою (відділом) маркетингу.

Таким чином, процес розробки маркетингової стратегії підприємства є інструментом, що допомагає у прийнятті управлінських рішень. Його основне завдання – забезпечити нововведення і зміни в організації достатньою мірою відповідно до потреб ринку. Маркетингова стратегія змушує організацію оцінювати свої сильні і слабкі сторони з погляду конкурентів, можливості і загрози у навколишньому середовищі.

Список використаних джерел

1. Котлер Ф. Основи маркетингу (2012). Москва : Вільямс. 751 с.
2. Стратегічний маркетинговий план. Відмінності планів і процедур розробки [Електронний ресурс]. URL : <http://bmanager.ru/articles/strategicheskij-marketingovyj-plan-razlichiya-planov-i-procedur-razrabotki.html>.
3. Томпсон А. А. (2007). Стратегічний менеджмент. Концепції і ситуації для аналізу. Москва : Вільямс. 928 с.

УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

UDC 33

A. Choma,

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Finansów
Doktorantka Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu na Wydziale Nauk Ekonomicznych

D. Kowalczyk,

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Zarządzania Produkcją i Pracą
Doktorant Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu na Wydziale Zarządzania,
Informatyki i Finansów

E. Sielicka,

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Zarządzania Marketingowego
Doktorantka Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu na Wydziale Nauk Ekonomicznych

PRZESŁANKI UZYSKANIA STATUSU ORGANIZACJI POŻYTKU PUBLICZNEGO PRZEZ STOWARZYSZENIA

Abstrakt. Ustawa z dnia 23 kwietnia 2003 roku uregulowała kwestie możliwości uzyskania statusu organizacji pożytku publicznego. Niniejszy artykuł skupia się na przesłankach uzyskania statusu organizacji pożytku publicznego przez stowarzyszenia.

Słowa kluczowe: organizacje pożytku publicznego, stowarzyszenia, fundacje, organizacje pozarządowe.

Organizacjami pożytku publicznego nazywane są organizacje pozarządowe posiadające status pożytku publicznego, który został im nadany na mocy sądowego orzeczenia o wpisie do Krajowego Rejestru Sądowego. W Polsce OPP istnieją od 2003 roku, gdy wprowadzona ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie wykreowała ten typ organizacji realizujących zadania z zakresu pożytku publicznego. [Piechota 2011] Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie przesłanek uzyskania statusu organizacji pożytku publicznego przez stowarzyszenia. Artykuł bazuje przede wszystkim na przeglądzie aktów prawnych, rozporządzeń, ustaw, definicji i statutów.

Kwestia możliwości uzyskania statusu organizacji pożytku publicznego została uregulowana w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie [Dz.U.2010.234.1535 z późn. zm.], w szczególności w Dziale II Działalność pożytku publicznego. Zgodnie z ww. ustawą działalnością

pożytku publicznego jest działalność społecznie użyteczna, prowadzona przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych, które zostały określone w art. 4 tejże ustawy (lista zawiera 33 zadania uznawane za sfery pożytku publicznego). W ustawie tej znajduje się również definicja organizacji pozarządowej. Tak więc zgodnie z art. 3 ust 1 organizacjami pozarządowymi są niebędące jednostkami finansów publicznych i nie działające w celu osiągnięcia zysku, osoby prawne lub jednostki nieposiadające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, w tym fundacje i stowarzyszenia. Należy zaznaczyć, że działalności pożytku publicznego nie może prowadzić partia polityczna, związki zawodowe i organizacje pracodawców, samorządy zawodowe, fundacje założone przez partie polityczne. Tak więc podmioty wykazane w art. 9 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych nie mogą prowadzić działalności pożytku publicznego. Ponadto istnieje projekt ustawy o fundacjach politycznych (nr druku 381), który w art. 53 wprowadzałby zmianę dotyczącą rozszerzenia katalogu podmiotów, które wyłączone są ze stosowania przepisów Działu II ustawy, tj. fundacje polityczne.

Obok organizacji pozarządowych, działalność pożytku publicznego może być prowadzona również przez podmiot wymieniony w art. 3 ust. 3 pkt 1 i 4 ustawy, z zastrzeżeniem art. 21 ustawy tj. osoby prawne i jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego; spółki akcyjne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz kluby sportowe będące spółkami działającymi na podstawie przepisów ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie [Dz. U. Nr 127, poz. 857, z późn. zm.], które nie działają w celu osiągnięcia zysku oraz przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych oraz nie przeznaczają zysku do podziału między swoich udziałowców, akcjonariuszy i pracowników. Ważnym elementem działalności pożytku publicznego jest jej społeczna użyteczność.

Warunki uzyskania statusu organizacji pożytku publicznego:

Zgodnie z art. 20 pkt 1 i 2 ustawy wyłączną działalnością statutową podmiotów ubiegających się o uzyskanie statusu organizacji pożytku publicznego musi być działalność dotycząca realizacji, określonych w art. 4 ustawy sfery zadań publicznych, na rzecz ogółu społeczności lub określonej grupy podmiotów pod warunkiem, że grupa ta jest wyodrębniona ze względu na szczególnie trudną sytuację życiową lub materialną w stosunku do społeczeństwa. Należy podkreślić ustawodawca używa pojęć nie do końca zdefiniowanych, tj. słowa społeczność. Zgodnie z informacjami zawartymi na stronie internetowej www.pozYTEK.gov.pl społecznością, w rozumieniu tego przepisu, jest zbiorowość ludzi mieszkająca na określonym obszarze (kraju, gminy, miasta, powiatu) powiązana więzami społecznymi, wspólnotą warunków życia, tradycjami, kulturą itp. Jeżeli więc

statut danej organizacji ograniczałby się np. wyłącznie do działania na rzecz członków, to organizacja ta nie działałaby na rzecz ogółu społeczności. Najbardziej popularny przykład, który bardzo dobrze obrazuje ww. sytuację to przykład stowarzyszenia Romów, które, aby spełniać warunek określony w art. 20 pkt 1 i 2, nie może działać tylko i wyłącznie na rzecz swoich członków, ale na rzecz wszystkich Romów w Polsce.

Ustawodawca nie wyłącza z możliwości uzyskania statutu OPP podmiotów uprawnionych, które prowadzą również działalność gospodarczą. Jednak co zostało podkreślone w ustawie, ale również w orzecznictwie, podmiot uprawniony może prowadzić działalność gospodarczą wyłącznie jako dodatkową w stosunku do działalności pożytku publicznego.

Kolejną przesłanką uzyskania statutu OPP, która zresztą łączy się z działalnością gospodarczą jest konieczność przeznaczania nadwyżki przychodów nad kosztami na działalność statutową. Oznacza to, że cel zarobkowy nie może górować nad celami statutowymi, których realizacja powinna być dla organizacji podstawową, najistotniejszą aktywnością. Prowadzenie działalności gospodarczej może mieć charakter pomocniczy, tzn. może jedynie służyć pozyskiwaniu środków na realizowanie zadań statutowych. W literaturze przyjęto, że z powodu braku jednoznacznej definicji pojęcia działalności gospodarczej jako "dodatkowej", można przyjąć, że przychody uzyskane z jej tytułu stanowią mniejszą część wszystkich przychodów uzyskanych przez organizację. Co ważne samo spełnienie przez organizację warunków umożliwiających podjęcie działalności gospodarczej nie powoduje, że staje się ona przedsiębiorcą, a ma jedynie prawną możliwość podjęcia działalności gospodarczej. Dopiero faktyczne podjęcie czynności zarobkowych we własnym imieniu, które znajduje odzwierciedlenie w sprawozdaniu finansowym można uznać za prowadzenie działalności gospodarczej przez organizację pozarządową.

Kolejnym warunkiem jaki musi zostać spełniony jest fakt, iż podmiot uprawniony (a więc również stowarzyszenie), posiada statutowy kolegialny organ kontroli lub nadzoru, odrębny od organu zarządzającego i niepodlegający mu w zakresie wykonywania kontroli wewnętrznej lub nadzoru, przy czym członkowie organu kontroli lub nadzoru: nie mogą być członkami organu zarządzającego ani pozostawać z nimi w związku małżeńskim, we wspólnym pożyciu, w stosunku pokrewieństwa, powinowactwa lub podległości służbowej; nie byli skazani prawomocnym wyrokiem za przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego lub przestępstwo skarbowe; mogą otrzymywać z tytułu pełnienia funkcji w takim organie zwrot uzasadnionych kosztów lub wynagrodzenie w wysokości nie wyższej niż przeciętne miesięczne wynagrodzenie w sektorze przedsiębiorstw ogłoszone przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego za rok poprzedni. W odniesieniu do stowarzyszeń warunek ten jest częściowo już spełniony, gdyż członkowie organu nadzoru wewnętrznego (komisji rewizyjnej) nie mogą pobierać wynagrodzenia z tytułu pełnienia funkcji, jako że zgodnie z

ustawą Prawo o stowarzyszeniach członkowie pełnią swoje funkcje społecznie. Biorąc pod uwagę powyżej należy stwierdzić ustawa ustanawia limit wynagrodzenia w odniesieniu do członków organu kontroli nie dotyczy on jednak członków zarządu. Co do wynagradzania członków zarządu, to należy zaznaczyć, że Sąd Apelacyjny w Warszawie w postanowieniu z dnia 7 kwietnia 1992 r., I ACr 130/92, PS 1993, wkładka do Nr 11, poz. 9, stwierdził, że pracownikami stowarzyszeń mogą być również ich członkowie, w tym również członkowie zarządu danego stowarzyszenia. Argumentacja sądu oparła się na stwierdzeniu, że funkcja członka zarządu może się wiązać z koniecznością poświęcenia na sprawy związane z zarządzaniem takiej ilości czasu, że w praktyce może ona odpowiadać całodziennemu zatrudnieniu i przeszkadzać w wykonywaniu innej pracy zarobkowej. Dodatkowo członkowie organu zarządzającego nie mogą być skazani prawomocnym wyrokiem za przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego lub przestępstwo skarbowe.

Bardzo ważnym warunkiem jest, aby statut lub inne akty wewnętrzne organizacji pozarządowych oraz podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 pkt 1 i 4, zabraniały:

1. udzielania pożyczek lub zabezpieczania zobowiązań majątkiem organizacji w stosunku do jej członków, członków organów lub pracowników oraz osób, z którymi członkowie, członkowie organów oraz pracownicy organizacji pozostają w związku małżeńskim, we wspólnym pożyciu albo w stosunku pokrewieństwa lub powinowactwa w linii prostej, pokrewieństwa lub powinowactwa w linii bocznej do drugiego stopnia albo są związani z tytułu przysposobienia, opieki lub kurateli, zwanych dalej "osobami bliskimi",

2. przekazywania ich majątku na rzecz ich członków, członków organów lub pracowników oraz ich osób bliskich, na zasadach innych niż w stosunku do osób trzecich, w szczególności, jeżeli przekazanie to następuje bezpłatnie lub na preferencyjnych warunkach,

3. wykorzystywania majątku na rzecz członków, członków organów lub pracowników oraz ich osób bliskich na zasadach innych niż w stosunku do osób trzecich, chyba że to wykorzystanie bezpośrednio wynika z celu statutowego,

4. zakupu towarów lub usług od podmiotów, w których uczestniczą członkowie organizacji, członkowie jej organów lub pracownicy oraz ich osób bliskich, na zasadach innych niż w stosunku do osób trzecich lub po cenach wyższych niż rynkowe.

Podsumowując, zgodnie z art. 22 ust. 1 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie organizacje pozarządowe, a więc również stowarzyszenia muszą spełnić szereg dodatkowych wymogów, aby uzyskać status OPP jeśli prowadzą działalność pożytku publicznego oraz działalność gospodarczą (jeżeli ich dotyczy) nieprzerwanie przez co najmniej 2 lata. Co ważne dla stowarzyszeń, które wpisane są w KRS, konieczne jest złożenie wniosku o zmianę

даних подmiotu w KRS. Co ważne wpis ten ma charakter konstytutywny i dopiero z chwilą jego dokonania wnioskodawca uzyskuje status OPP.

Bibliografia

1. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie wolontariacie (Dz.U. z 2003 Nr 96 poz. 873 ze zm.).
2. Jolanta Blicharz, „Komentarz. Ustawa o działalności pożytku publicznego i wolontariacie. Ustawa o spółdzielniach socjalnych”, LEX 2012.
3. Marta Żołędowska, „Praktyczny komentarz do ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Stan prawny na listopad 2011 r.”, MPiPS 2011.
4. Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 7 kwietnia 1992 r., I ACr 130/92, PS 1993, wkładka do Nr 11, poz. 9.
5. Poradnik Organizacji Non-Profit 3/2013 z 15.03.2013, s. 44.
6. Grażyna Piechota, Organizacje pożytku publicznego – w drodze do społeczeństwa obywatelskiego? Katowice, 2011.

I.M. Тесленок,

кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту
Національного університету «Запорізька політехніка»

В.О. Мишакова,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Національного університету «Запорізька політехніка»

РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ ПРИ ФОРМУВАННІ ЗОВНІШНЬОГО ІМІДЖУ ВЛАДНОЇ СТРУКТУРИ РЕГІОНАЛЬНОГО РІВНЯ

На владні структури регіонального рівня покладена задача представляти інтереси України та реалізувати державну політику в галузі, заради якої було створено орган державної влади. Тому формування позитивного іміджу є стратегічним питанням в сфері публічного управління, так як від нього залежить готовність населення до діалогу, вірне сприйняття діяльності організації суспільством, а також рівень довіри та підтримки громадян.

Виборна кампанія Президента України в 2019 році підтвердила збільшення впливу комунікаційних та інформаційних потоків на громадян. Тому в державних органах влади необхідна особлива увага до дотримання норм професійності поведінки державними службовцями при діалозі з населенням.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування значення професійної поведінки державного службовця під час виконання своїх службових обов'язків при формуванні зовнішнього іміджу державного органу влади регіонального рівня.

Професійна поведінка означає те, що державний службовець повинен діяти відповідно до високої репутації державної служби і утримуватись від будь-яких дій, висловлювань і вчинків які могли би завдати їй шкоди.

Існують певні вимоги до професійної поведінки державних службовців, які можна класифікувати за трьома різновидами:

- установчі;
- заборонні;
- рекомендаційні.

Установчі вимоги несуть за собою сувору необхідність виконувати посадові обов'язки сумлінно, на високому професійному рівні. Наголошується про розуміння державним службовцем того, що визнання, дотримання і захист прав та свобод людини і громадянина визначають сутність і зміст професійної діяльності та здійснювати її у межах встановленої законодавством України компетенції державного органу.

Заборонні вимоги потребують від службовців дотримуватися обмежень, встановлених законом та не робити вчинків, що ганьблять честь та гідність державного органу влади. Також важливою умовою виконання даних вимог є не допускати конфліктних ситуацій, здатних завдати шкоди персональній репутації або авторитету державного органу.

Рекомендаційні вимоги радять виявляти коректність у взаємодії з громадянами та дотримуватися встановлених правил публічних виступів та надання службової інформації [1].

Питання етичної поведінки в державних органах влади в сучасному українському суспільстві затверджено законодавчо-нормативними актами і носить регулюючий характер.

В Законі України «Про державну службу» [2] говориться, що одним з основним обов'язків державного службовця є дотримання правил етичної поведінки. Тобто, під час виконання своїх посадових обов'язків державні службовці зобов'язані керуватись правилами етичної поведінки згідно до Наказу Національного агентства України з питань державної служби «Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування». Даний наказ визначає, що поведінка державних службовців має забезпечувати довіру суспільства до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування [3].

Для забезпечення повної впевненості громадян України в неприйнятному ставленні до порушень загально прийнятих норм поведінки підстави та порядок притягнення до відповідальності за порушення правил етичної поведінки регламентовано Законом України «Про запобігання корупції».

Також окрім загальнодержавних законодавчих актів, які регулюють питання поведінки державних службовців існують нормативні документи пов'язані зі специфікою роботи в організації (Наказ ДПС України «Про

затвердження Правил етичної поведінки в органах Державної податкової служби» від 02.09.2019 р. №52 [4]).

Вважаємо за доцільним звернути увагу, що основною ціллю створення владної структури регіонального рівня в межах держави є надання адміністративних послуг населенню. Тобто головним елементом оцінки громадян після якості отриманих послуг є поведінка державних службовців при діалозі.

Державний службовець при спілкуванні з громадянами повинен, дотримуватись загальноприйнятих норм моралі та поведінки, поважати гідність людини, компетентно та вчасно виконують службові повноваження та професійні обов'язки.

При значній кількості нормативно-правових актів регулюючих професійну поведінку державних службовців існує низка невирішених питань, зокрема дотримання прийнятого рівня якості комунікацій з громадянами. Перед співробітниками державних органів влади стоїть завдання формувати позитивний імідж через діалог з населенням, тому необхідно на локальному рівні підтримувати розвиток професійної поведінки під час виконання службових обов'язків. Для державних службовців необхідно проводити тренінги із формування комунікативних умінь і навичок, розробити рекомендації щодо дій в кризових ситуаціях та створити внутрішні правила професійної поведінки для співробітників владної структури.

Отже, професійна поведінка відіграє ключову роль при формуванні зовнішнього іміджу владної структури. При виконанні посадових обов'язків представник держави повинен дотримуватись етичних норм незалежно від релігійних, політичних чи ідеологічних переконань, адже державний службовець – це професіонал, взірець добропорядності, вихованості і культури.

Список використаних джерел

1. Атаманчук Г. Про особливості професіоналізму в управлінні. *Право та управління. XXI століття*. № 2. 2012. С. 56–61.
2. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. С. 43.
3. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 № 158. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16> (дата звернення 23.05.2020).
4. Про запобігання проявам корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014, № 49, С. 2056.
5. Про затвердження Правил етичної поведінки в органах Державної податкової служби : Наказ ДПС України від 02.09.2019 р. №52. Режим доступу: <https://tax.gov.ua/diyalnist/zakonodavstvo-pro-diyalnis/nakazi-pro-diyalnist/73616.html> (дата звернення 19.09.2020 р.)

UDC 33

A. Choma,

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Finansów
Doktorantka Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu na Wydziale Nauk Ekonomicznych

D. Kowalczyk,

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Zarządzania Produkcją i Pracą
Doktorant Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu na Wydziale Zarządzania,
Informatyki i Finansów

E. Sielicka,

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Zarządzania Marketingowego
Doktorantka Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu na Wydziale Nauk Ekonomicznych

PODSTAWOWE ZASADY OCHRONY PRZECIWOŻAROWEJ WOBEC ZAGROŻEŃ POŻAROWYCH NA OBSZARACH BUDOWLANYCH

Abstrakt. Budownictwo prawie zawsze było postrzegane jako sektor gospodarczy, charakteryzujący się jednym z najwyższych poziomów ryzyka zawodowego i wciąż niezadowalającym bezpieczeństwem pracy. Jednym z takich zagrożeń jest zagrożenie pożarowe, które może wystąpić na placach budowy. Celem artykułu jest przedstawienie zagrożeń pożarowych i sposobów przeciwdziałania im. Ze względu na praktyczne doświadczenie autorów w tej dziedzinie, artykuł został przygotowany w oparciu o polskie akty prawne.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo i higiena pracy, ochrona przeciwpożarowa, procedury przeciwpożarowe, zagrożenie pożarowe na placach budowy.

Jednym z najważniejszych, jeśli nie najważniejszym, obowiązkiem w zakresie ochrony przeciwpożarowej jest ten, o którym mowa w art. 9 ustawy o ochronie przeciwpożarowej. Brzmi ono następująco: „Kto zauważy pożar, klęskę żywiołową lub inne lokalne zagrożenie, obowiązany jest niezwłocznie zawiadomić osoby znajdujące się w strefie zagrożenia oraz: centralę powiadamiania ratunkowego lub jednostkę ochrony przeciwpożarowej lub Policję, burmistrza lub wójta”. Precyzyjnie określa wszystkie obowiązki spoczywające na nas wszystkich, tj. zawiadamianie (alarmowanie) osób zagrożonych oraz powiadamianie centrum alarmowego, jednostek ochrony przeciwpożarowej czy policji. Czy zatem jesteśmy zobowiązani do podjęcia środków przeciwpożarowych? Celem niniejszego artykułu jest przegląd oraz analiza podstawowych zasad ochrony

przeciwpożarowej wobec zagrożeń pożarowych na obszarach budowlanych. Artykuł bazuje przede wszystkim na analizie aktów prawnych, rozporządzeń oraz literatury dotyczącej tematu ochrony przeciwpożarowej.

Obowiązek przeciwpożarowy nie wynika z przepisów ustawy, ale może wynikać z wewnętrznych regulacji organizacyjnych oraz zakresów obowiązków poszczególnych pracowników zakładu. Nie może to być jednak bezwzględny obowiązek, tj. nie można nakazać pracownikom gaszenia każdego pożaru za pomocą gaśnic i hydrantów, gdyż wiąże się to z ryzykiem utraty zdrowia lub życia w wyniku narażenia pracownika na oddziaływanie termiczne ognia i toksycznego działania produktów spalania. Oprócz powyższego zdarza się, że utrata widoczności prowadzi do zadymienia strefy do braku orientacji w pomieszczeniach, co również stwarza poważne zagrożenie. Niech więc praktycznie przeszkoleni pracownicy podejmą samodzielną decyzję o rozpoczęciu akcji gaśniczej [rozporządzenie 1991].

W dalszej kolejności obowiązki z zakresu ochrony przeciwpożarowej przestrzega Kodeks pracy. Na podstawie art. 209 pracodawca ma obowiązek:

1) zapewnić niezbędne środki do udzielania pierwszej pomocy w nagłych wypadkach, gaszenia pożarów i ewakuacji;

2) powoływać pracowników do:

a) udzielenie pierwszej pomocy,

b) wykonywanie czynności w zakresie gaszenia pożarów i ewakuacji pracowników,

c) zapewnia łączność z zewnętrznymi służbami wyspecjalizowanymi, w szczególności w zakresie udzielania pierwszej pomocy w nagłych wypadkach, ratownictwa medycznego i ochrony przeciwpożarowej.

Powyższe działania powinny być dostosowane do rodzaju i zakresu prowadzonej działalności, liczby pracowników i innych osób przebywających na budowie oraz rodzaju i stopnia występujących zagrożeń [Prawo pracy].

Liczba pracowników wyznaczonych do udzielania pierwszej pomocy i wykonywania czynności w zakresie gaszenia pożarów i ewakuacji pracowników, ich przeszkolenie i wyposażenie powinny uwzględniać rodzaj i stopień występujących zagrożeń. Przykładem może być plac budowy, będący polem działania wielu czynników wpływających na bezpieczeństwo. Rozpoczynając od projektu budowlanego należy wziąć pod uwagę możliwość wystąpienia zagrożenia pożarem, a nawet wybuchem. Należy zwrócić uwagę na odpowiednią ochronę przeciwpożarową - na przykład możliwość służb ratowniczych. Dalszy rozwój placu budowy wymaga ciągłych przeglądów prewencyjnych w zakresie ochrony przeciwpożarowej [Rozporządzenie 2004].

Na budowach ryzyko pożaru jest spowodowane gromadzeniem się dużych ilości materiałów w małych przestrzeniach, co skutkuje dużym obciążeniem ogniowym, jeśli większość z nich to materiały palne. Zagrożenia pożarowe mogą również pochodzić z:

- złego rozkładu materiałów budowlanych,
- nieodpowiedniego rozplanowania baraków i budynków o konstrukcji palnej w zakresie urządzeń stanowiących potencjalne źródło zapłonu,
- nieodpowiedniej instalacji urządzeń grzewczych i energetycznych,
- nieodpowiedniego zachowanie pracowników.

Pożar występuje tylko wtedy, gdy jednocześnie występują trzy czynniki:

- materiał palny (np. drewno, materiały drewnopochodne),
- utleniacz (tlen),
- źródło ciepła (płomień).

Ze względu na wysoką zawartość tlenu (utleniacza) w powietrzu, proces spalania może nastąpić po przekroczeniu temperatury zapłonu materiału (jeśli występuje czynnik inicjujący) lub zapłonu. Warunki „rozprzestrzeniania się ognia” w całym budynku na otwartej przestrzeni zależą w pewnym stopniu od materiału. Nie jest to jednak koncepcja związana wyłącznie z palnością materiału. Oczywiście szybkość powierzchniowego rozprzestrzeniania się płomieni, właściwość właściwa dla danego materiału, wpłynie na szybkość rozprzestrzeniania się ognia. Decydujące znaczenie ma jednak układ i rodzaj elementów konstrukcji budynku stanowiących przegrody przeciwpożarowe budynku. We współczesnym budownictwie istnieje tendencja do tworzenia lekkich konstrukcji, dlatego poszukuje się nowych materiałów. Polskie przepisy (np. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. W sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz. U. Nr 75, poz. 690)) co do zasady nie zezwalają na użycie materiałów łatwopalnych w konstrukcjach budowlanych.

W praktyce jest jednak czasami wręcz przeciwnie. Decydując się na użycie materiału palnego do budowy budynku, pamiętaj, że pożar jest zawsze możliwy. Materiały palne w budownictwie wiążą się z odpowiednim ich składowaniem w budynku lub zbieraniem na zewnątrz (na placu). Rozmieszczenie i konstrukcja elementów dzielących budynek oraz sposób składowania materiałów budowlanych będą determinować możliwości rozprzestrzeniania się ognia [Laurowski 2007].

Materiały niebezpieczne pożarowe, które mogą znajdować się na placu budowy:

- gazy palne,
- ciecze łatwopalne o temperaturze zapłonu poniżej 328,15 K (55 ° C),
- materiały, które w kontakcie z wodą wydzielają gazy palne,
- materiały samorzutnie zapalające się w powietrzu,
- materiały wybuchowe i pirotechnika,
- materiały ulegające samoistnemu rozkładowi lub polimeryzacji,
- materiały są podatne na samozapalenie [Rączkowski 2011].

Najczęstsze źródła zapłonu to:

- otwarte płomienie (np. zapalki, zapalniczki, świece),
- blask papierosa,
- piece,
- żarówki, \płomień palników gazowych,
- rozżarzone cząsteczki metali podczas spawania, cięcia i lutowania,
- łuk elektryczny i piorun,
- ogrzewane powierzchnie zewnętrzne urządzeń grzewczych (np. Kuchenki, kuchenki, grzejniki, patelnie, frytownice),
- uszkodzona lub nieprawidłowo obsługiwana instalacja elektryczna (przeciążenie, zwarcie, nagrzewanie styków urządzeń elektrycznych),
- ciepło wytwarzane przez tarcie (np. Bębny hamulcowe, łożyska),
- iskry mechaniczne, udarowe, statyczne wyładowania elektryczne,
- wybuchowe spalanie materiałów pirotechnicznych.

Jako systemy prewencyjne można zastosować techniczne systemy ochrony przeciwpożarowej, takie jak:

- systemy sygnalizacji pożaru – nie zawsze są na miejscu,
- urządzenia gaśnicze,
- wentylacja pożarowa (klapy dymowe).

Zgodnie z wyżej wymienionym rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 r. W sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych konstrukcji i terenów: wszystkie obiekty muszą być wyposażone w gaśnice spełniające wymagania Polskich Norm dotyczących gaśnic [Rozporządzenie 2010].

Podsumowując, zagrożenie pożarowe stanowi jedno z zagrożeń, które może wystąpić na placach budowy. Zarówno pracodawcy, jak i pracownicy są zobowiązani do zachowania najwyższej staranności i stosowania się do obowiązujących aktów prawnych w tym zakresie.

Bibliografia

1. [Laurowski 2007] Laurowski T .; BHP na budowie; Wydawnictwo KaBe Krosno; 2007; Krosno;
2. [Prawo pracy] https://www.paih.gov.pl/prawo/prawo_pracy#1 [dostęp: 11.09.2020];
3. [Rozporządzenie 1991] Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochrona przeciwpożarowej: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19910810351> [dostęp: 12.09.2020];
4. [Rozporządzenie 2004] Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 27 lipca 2004 r. w sprawie szkolenia i higieny pracy; <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20041801860> [dostęp: 11-09-2020];
5. [Rozporządzenie 2010]: Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów; <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20101090719> [dostęp: 11.09.2020];
6. [Rączkowski 2011] Rączkowski B .; Wypadki przy pracy; oddk.pl; 2011; Gdańsk.

О.Ю. Голіна,

науковий співробітник науково-дослідного сектору
правового забезпечення службово-бойової діяльності Національної гвардії України
Науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Події останніх шістьох років наочно продемонстрували, що військова сила продовжує залишатися одним із важливих інструментів державної політики. Але неготовність силових структур, у т. ч. Збройних Сил України, до оперативних дій, спричинена рядом проблем і слабкою управлінською системою, безвідповідальністю та неготовністю протистояти російському тероризму і власному сепаратизму як одній із нових форм бойових (воєнних) дій призвело до створення Національної гвардії України, що є новітнім військовим формуванням, створеного миттєво у відповідь на анексію півострова Крим та збройну агресію Російської Федерації на сході України і наділено одночасно військовими й правоохоронними функціями.

Нацгвардія сформована на основі підрозділів Внутрішніх військ України та учасників Євромайдану. Формування першим стало на захист територіальної цілісності країни від агресора. Підрозділи Нацгвардії звільняли місцеві органи влади на сході України від проросійських бойовиків та прихильників «русской весны». Нацгвардійці разом з іншими захисниками України зупинили розповсюдження «російської чуми» на інші території нашої держави. Вони забезпечили можливість Збройним силам України провести мобілізацію та набути спроможності протистояти військовій агресії за участю регулярних російських військ.

Підрозділи оперативного призначення Нацгвардії сформовані за структурою підрозділів Сухопутних військ Збройних Сил України. Вони забезпечені необхідною бронетехнікою та озброєнням і можуть легко виконувати завдання у взаємодії з підрозділами Збройних сил України.

Підрозділи з охорони громадського порядку Національної гвардії України готові забезпечити правопорядок та безпеку громадян у будь-якій частині нашої держави з урахуванням передового досвіду аналогічних формувань країн Європи та світу. Вони виконують широке коло завдань як самостійно, так і у взаємодії з колегами із правоохоронних органів України.

За 6 років Національна гвардія України здолала тернистий шлях від нашвидкуруч створеного молодого формування до потужної складової сектору безпеки та оборони України. Підрозділи Нацгвардії готові до виконання службово-бойових завдань в умовах мирного часу, в кризовий період та в умовах запровадження воєнного стану. І головна їх унікальність

полягає в тому, що вони потребують мінімум часу для переходу з одного стану в інший.

Зважаючи на те, що Нацгвардія є відносно новим формуванням, необхідно звернути належну увагу на вивчення існуючої законодавчої бази, нормативно-правових актів, їх удосконалення та доповнення. Відповідно, одним із основоположних напрямків державної політики має бути побудова стійкої системи державного та військового управління, їх органічного поєднання на основі удосконалення нормативно-правової законодавчої бази.

Управління військовим майном сьогодні законодавчо регулюється державою, але існує потреба удосконалення правового регулювання. Дослідження окремих напрямків управління державним майном здійснювали як вітчизняні науковці – О.М. Арзамасцев, В.Б. Авер'янов, С.М. Братусь, В.В. Говоруха, С.О. Іванов, В.Й. Кісель, П.М. Кондик, С.А. Кочеткова, В.Л. Пількевич, так і зарубіжні вчені – М.І. Богдан, А.В. Венідиктов, Д.М. Генкіна, О.В. Карасса та ін.

У вітчизняній науковій літературі зустрічається виділення специфіки такого виду управління, як управління державною власністю. Але вказане питання розглядалося науковцями переважно в пізнавальному контексті.

Дослідження правових основ управління військовим майном і формулювання шляхів удосконалення правового регулювання у цій сфері.

Відповідно до Закону України «Про управління об'єктами державної власності» управління об'єктами державної власності – здійснення Кабінетом Міністрів України й уповноваженими ним органами, іншими суб'єктами, визначеними цим Законом, повноважень щодо реалізації прав держави як власника таких об'єктів, пов'язаних із володінням, користуванням і розпорядженням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення державних і суспільних потреб.

У свою чергу, Законом України «Про оборону України» визначено, що органами військового управління є Міністерство оборони України, інші центральні органи виконавчої влади, що здійснюють керівництво військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, Генеральний штаб Збройних Сил України, інші штаби, командування, управління, постійні чи тимчасово утворені органи у Збройних Сил України та інших військових формуваннях у т.ч. і Національної гвардії України, призначені для виконання функцій з управління, в межах їх компетенції, військами (силами), з'єднаннями, військовими частинами, військовими навчальними закладами, установами й організаціями, які належать до сфери управління центральних органів виконавчої влади, а також військові комісаріати, що забезпечують виконання законодавства з питань військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації.

Відповідно до закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» [3], військове майно – це державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України (далі – військові частини). До військового майна належать будинки, споруди, передавальні пристрої, всі види озброєння, бойова та інша техніка, боєприпаси, пально-мастильні матеріали, продовольство, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне майно, майно зв'язку тощо.

Окрім цього правову основу визначення режиму військового майна в Україні складають закони України «Про Збройні Сили України» [1], «Про оборону України» [2], «Про організацію оборонного планування» [4], «Про державне оборонне замовлення» [5], «Про державну підтримку підприємств, науково-дослідних інститутів і організацій, які розробляють та виготовляють боєприпаси, їх елементи та вироби спецхімії» [6] та інші. Ці закони регламентують такі основні питання правового режиму військового майна: порядок організації планування обсягів матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил України; порядок замовлення та закупівлі військового майна; суб'єкти управління процесом матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил України; порядок обліку, використання та списання військового майна та ін.

Серед нормативно-правових актів, що регулюють питання стосовно майна суто Національної гвардії України, необхідно зазначити наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про речове забезпечення Національної гвардії України» [7], «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів щодо речового забезпечення Національної гвардії України» [8], «Про затвердження Порядку списання військового майна в Національній гвардії України» [9].

Висновок. Отже, нормативно-правова база, що регулює правовий статус майна Національної гвардії України недостатньо сформована, адже посилається на Закон України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України», у якому не йдеться про новостворене формування Національної гвардії України та про його функціональну специфіку. Проте належно називати майно Нацгвардії по праву як військове майно, саме тому зазначений закон необхідно поглибити та розширити або ж створити новий для Національної гвардії України, прикладом чого є Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку списання військового майна в Національній гвардії України». Розробка нового наказу зможе подолати деякі неоднозначності щодо управління майном Національної гвардії України.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 № 1934-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – С. 108.
2. Закон України «Про оборону України» від 06.12.1991 № 1932-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – С. 106.
3. Закон України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» від 21.09.1999 № 1075-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 48. – С. 407.
4. Закон України «Про організацію оборонного планування» від 18.11.2004 № 2198-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 4. – С. 97.
5. Закон України «Про державне оборонне замовлення» від 03.03.1999 № 464-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 17. – С. 111.
6. Закон України «Про державну підтримку підприємств, науково-дослідних інститутів і організацій, які розробляють та виготовляють боєприпаси, їх елементи та вироби спецхімії» від 21.09.2000 № 1991-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 48. – С. 406.
7. Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про речове забезпечення Національної гвардії України» від 07.06.2017 № 475 // Міністерство юстиції України. – 2017 р. за N 797 / 30665.
8. Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів щодо речового забезпечення Національної гвардії України» від 04.09.2019 № 757 // Міністерство юстиції України. – 2019 р. за № 1038 / 34009.
9. Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку списання військового майна в Національній гвардії України» від 17.01.2017 № 25 // Міністерство юстиції України. – 2017 р. за № 214 / 30082.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Eng. Marcin Izdebski,

Siedlce University of Natural Sciences and Humanities
(Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach)

REACT ON THE WORLD TREND OF FRONTEND TECHNOLOGIES

Today, we observe the continuous development of information systems. The task of programmers, apart from writing the best quality programs, is also to create the best tools that will make programming easier, faster and more enjoyable. As a result of this work, numerous programming languages, platforms and libraries are created that facilitate the work of programmers.

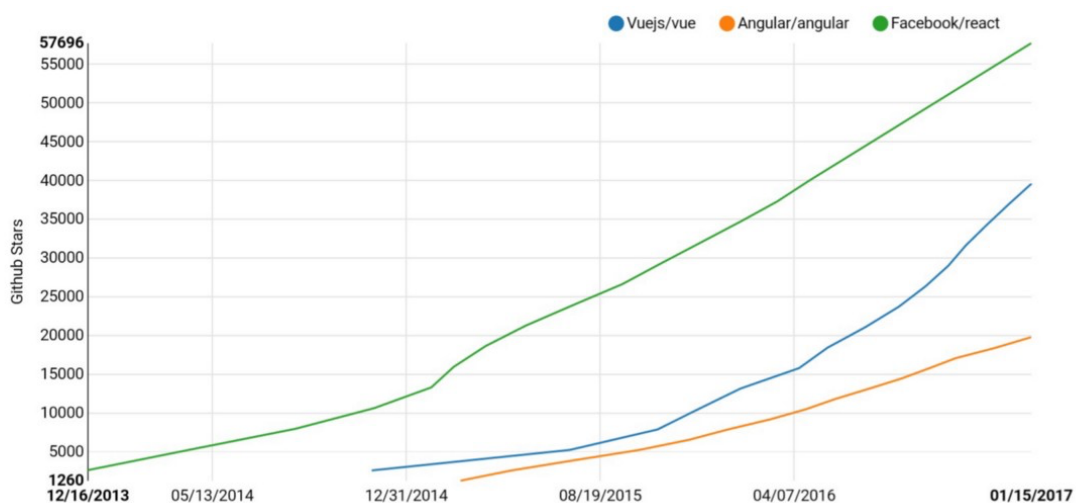
One of the libraries designed to facilitate the work of many developers is React. It is a library used by the JavaScript language. This technology is now so developed that it resembles a separate programming language. The main idea of the library is to divide the code into components that can be used multiple times. Components are divided into functional and class. This approach resembles object-oriented programming, which is a commonly used and at the same time the most popular approach to writing code in backend technologies. The division of the code into smaller, repeatedly used elements is also known in other frames, which are at the forefront in the ranking of the most popular frontend technologies among developers.

Fig. 1. Shows the ranking of frontend technologies with the greatest recognition among programmers. As can be seen in the first place, the React library has a significant advantage. Another important piece of information that can be read from the chart is the significant dominance of the first three technologies, i.e. React.js, Vue.js and Angular.js over the others, the percentage of interest in them is greater than the total sum of the next nine technologies.

Another ranking also shows an interesting relationship. Fig. 2. Illustrates the popularity of the three most commonly used frontend technologies. You can see that the charts show the continuous growth of not only React, but Angular and Vue as well. This proves the increasing popularity of frontend technologies. Thanks to this, we can draw conclusions that the introduction of interactive websites is becoming more and more popular.

Fig. 1. Ranking showing the technologies with the greatest interest among developers.

Fig. 2. A chart showing the popularity of the most commonly used frontend technologies.

Questions may arise: Why is React still so popular? Why do companies choose this technology all the time to create websites? The answer to these questions can be found when we refer to the original purpose of this library.

React was created and is still used by Facebook producers. As a result, companies using this technology can count on the constant support and development of this tool by one of the largest corporations in the world. This allows us to look positively at the future of this technology. Appropriate prognosis is a motivation to use this library when writing a project.

React is undoubtedly a global trend when it comes to front end technologies. Its domination over other technologies is proved by the statistics presented in the

paper. Additionally, there are strong indications that the position of this library in the first place will strengthen even further, due to its continuous development and support by one of the largest giants in the field of IT system development. This makes this innovation, even if it is not the most intuitive technology for many developers, will be constantly used by numerous companies.

References

1. URL: <https://existek.com/blog/top-front-end-frameworks-2020/>
2. URL: <https://fullstackfeed.com/an-objective-comparison-between-react-vue-and-angular/>
3. URL: <https://gist.github.com/tkrotoff/b1caa4c3a185629299ec234d2314e190>
4. URL: <https://en.reactjs.org/docs/getting-started.html>
5. URL: <https://en.reactjs.org/tutorial/tutorial.html>
6. URL: <https://engineering.fb.com/web/relicensing-react-jest-flow-and-immutable-js/>
7. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Qz7swLxNS0Y>

С.П. Печонко,

старший судовий експерт сектору балістичного обліку
відділу криміналістичних видів досліджень

Рівненського Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС

БАЛІСТИЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЙНА СИСТЕМА «BALSCAN» НА ОЗБРОЄННІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ

У XXI столітті різко зросли темпи розвитку і використання інформаційних технологій в різних сферах діяльності людини. Мова йде про перехід до побудови глобальної інформаційної бази з розвиненою системою інформаційних телекомунікацій. В останні роки в нашій країні почалося інтенсивне впровадження перспективних інформаційних технологій в усі сфери оперативно-розшукової діяльності.

Ефективність боротьби зі злочинністю безпосередньо залежить від організації на належному рівні оперативної, слідчої, а також профілактичної роботи, що проводиться органами внутрішніх справ. Досягнення позитивних результатів у сфері боротьби зі злочинністю неможливе без належного інформаційного криміналістичного забезпечення процесу розкриття, розслідування та попередження злочинів.

Довгий час експерти-балісти в Україні потребують вдосконалення матеріально-технічного забезпечення до світового рівня. Передусім це відноситься до вирішення завдань по ідентифікації балістичних об'єктів. Науково-дослідна діяльність та методичні рекомендації в галузі судової балістики в основному прийняли незмінний якісний рівень. Насамперед це зумовлено тим, що балістичні об'єкти, які надходять на судову експертизу

зброї, і надалі досліджуються в межах традиційної практики. В цей же час, для рішення задач по ідентифікації об'єктів, експертом застосовуються різні технічні прилади та засоби для збору і аналізу інформації, при цьому кінцева обробка отриманих даних як і раніше проводиться саме експертами.

Під час виконання ідентифікаційних досліджень, для отримання та опрацювання необхідної інформації застосовується різне обладнання. Однак, не дивлячись на величезну кількість і досконалість технічних приладів, пошук та визначення ідентифікаційних ознак здійснюється безпосередньо самим експертом. Отже, процес ідентифікації та аналізу отриманих розбіжностей чи збігів ідентифікаційних особливостей здійснюються в результаті практичного досвіду самого експерта.

Сучасний стан судово-балістичного ідентифікаційного дослідження визначив потребу переходу на інший рівень, заснований на застосуванні новітніх технічних засобів і методів аналізу. Таку перспективу відкрило масове впровадження і використання цифрової та комп'ютерної техніки в експертно-криміналістичній діяльності.

З метою автоматизації рішення ідентифікаційних завдань у судовій балістиці розроблені та впроваджені в практичну діяльність автоматизовані балістичні ідентифікаційні системи, такі як «BalScan».

Система «BalScan» призначена для дослідження, порівняння та пошуку слідів вогнепальної зброї. Гільзи й кулі досліджуються, порівнюються, скануються в режимах 2D або 3D зображенні, що дає можливість більш детально дослідити поверхні об'єктів, після чого зберігаються в базі даних. Система забезпечує обробку широкого діапазону калібрів стрілецької вогнепальної зброї. Кулі, гільз або їх бічні поверхні скануються з високою роздільною здатністю 3 мкм і з урахуванням формату 3D-зображення. Отримані зображення зберігаються в пам'яті серверу та можуть експортуватися по лініях зв'язку (IP-з'єднання). Система BalScan є надзвичайно корисною при скануванні і порівнянні деформованих куль та їх фрагментів. Головним елементом процесу порівняння є база даних «Oracle». Вона складається з двох окремих частин, бази даних куль та гільз вилучених із місць вчинення кримінальних правопорушень та бази даних куль та гільз, експериментально відстріляних зі зброї зареєстрованої на об'єктах дозвільної системи та яка перебуває у власності громадян.

Зазвичай подібні системи складаються з таких компонентів:

- оптико-електронної скануючої системи;
- блоку управління і обробки сигналів;
- персонального комп'ютера з монітором;
- програмного забезпечення.

Автоматична пошукова система в базі даних заснована на можливості порівняння важливих областей досліджуваного доказового матеріалу, таких

як сліди полів нарізів на поверхні куль та слідів бойка ударника, відбивача та викидача на поверхні гільз (зображення 1–3):

Зображення 1.

Зображення 2.

Зображення 3.

Після сканування, зображення поверхонь об'єктів вводяться в базу даних системи «Balscan» у вигляді цифрових зображень і проходять автоматичне порівняння з зображеннями відповідних об'єктів, які наявні у базі.

Використовуючи сканер «Balscan» спеціалісти володіють конкретною перевагою. Справа в тому, що при деформації оболонки кулі відстань між сусідніми трасами мікрорельєфу слідів каналу ствола, на протязі їх довжини, може змінюватися. Оскільки сканування відбувається поясами, то, природно, однойменні траси на деформованих і недеформованих ділянках, не збігатимуться. Однак, система в процесі сканування поясів, певною мірою коригує ці відмінності, так би мовити «випрямляючи» траси. У підсумку, в базі даних зберігається придатне для роботи скориговане зображення. Оптичний сканер «Balscan» є універсальним і дозволяє працювати як з

кулями, так і з гільзами, а також з фрагментами оболонок і деформованими кулями. Сканери однаково добре працюють з об'єктами, виготовленими з різних матеріалів, оскільки відбиваюча здатність матеріалу враховується при розрахунку освітлення.

Отримана інформація дає можливість синтезу тривимірних моделей і профілів поверхонь.

Аналіз сформованих за результатами автоматичних пошуків рекомендаційних списків із застосуванням реалізованих в «Balscan» інструментів для порівняльних досліджень зображень дозволяє експерту з'ясувати, чи є присутнім у базі даних об'єкт, відстріляним з конкретного екземпляру зброї, що і досліджуваний об'єкт, тобто :

- встановити причетність екземпляра зброї до вчиненого кримінального правопорушення;

- встановити власника екземпляра зброї, з якої була відстріляна куля або стріляна гільза;

- об'єднати злочини, здійснені із застосуванням одного екземпляра зброї.

Отже, впровадження в експертній практиці автоматизованої системи «Balscan», дає можливість пришвидшити та полегшити процес ідентифікації зброї за слідами на кулях та гільзах, що в першу чергу сприятиме розкриттю та розслідуванню злочинів вчинених із застосуванням вогнепальної зброї.

Список використаних джерел

1. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.transfarm.pl/languages/russkiy/sistemabalscan.html>.
2. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://isfic.info/sudbal/gunns24.html>
3. Інструкція «БАЛСКАН».
4. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 10.09.2009 № 390 «Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС».

СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

UDC 33

A. Choma,

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Finansów
Doktorantka Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu na Wydziale Nauk Ekonomicznych

D. Kowalczyk,

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Zarządzania Produkcją i Pracą
Doktorant Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu na Wydziale Zarządzania,
Informatyki i Finansów

E. Sielicka,

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Zarządzania Marketingowego
Doktorantka Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu na Wydziale Nauk Ekonomicznych

ZASADY PROWADZENIA SZKOLEŃ Z ZAKRESY BEZPIECZEŃSTWA I HIGIENY PRACY NA STANOWISKACH ROBOTNICZYCH W BUDOWNICTWIE

Abstrakt. Budownictwo prawie zawsze było postrzegane jako sektor gospodarczy, charakteryzujący się jednym z najwyższych poziomów ryzyka zawodowego i wciąż niezadowalającym bezpieczeństwem pracy. Pomimo malejącej liczby ofiar śmiertelnych w budownictwie, liczba rannych w wypadkach przy pracy stale rośnie. Aby zmniejszyć ogólną liczbę wypadków, pracodawcy i pracownicy muszą przestrzegać przepisów prawa pracy dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy. Jedną z ustawowych wytycznych dla pracodawców są okresowe szkolenia pracowników. Aby jednak zrobić to właściwie, konieczne jest poznanie zasad ich postępowania w budownictwie, które będzie przedmiotem niniejszego artykułu. Ze względu na praktyczne doświadczenie autorów w tej dziedzinie artykuł został przygotowany w oparciu o polskie akty prawne.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo i higiena pracy, szkolenie pracowników w budownictwie.

Istotą bezpieczeństwa i higieny pracy jest ochrona życia i zdrowia pracowników oraz zapobieganie ewentualnym wypadkom przy pracy i chorobom zawodowym. Dlatego przestrzeganie przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy, które mają na celu naszą ochronę, jest podstawowym obowiązkiem zarówno nas samych, jak i naszych bliskich. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie i analiza prowadzenia szkoleń z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy na

stanowiskach robotniczych w budownictwie. Artykuł bazuje przede wszystkim na analizie aktów prawnych oraz literatury dotyczącej tego tematu.

Zgodnie z art. 237 § 1 kodeksu pracy pracodawca nie może dopuścić pracownika do wykonywania pracy, do wykonywania której nie posiada wymaganych kwalifikacji lub niezbędnych umiejętności, a także dostatecznej znajomości przepisów i zasad ochrony zdrowia oraz bezpieczeństwa w pracy. Zgodnie z art. 237 § 21 kodeksu pracy pracodawca musi również przejść szkolenie z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy oraz aktualizować swoją wiedzę w zakresie niezbędnym do wykonywania swoich obowiązków. Szkoleniom podlegają wszyscy pracownicy, niezależnie od rodzaju wykonywanej pracy, w tym osoby zatrudnione na podstawie umów cywilnoprawnych oraz pracownicy do wykonywania określonej pracy, stażyści i praktykanci. Zgodnie z art. 237 § 2 kodeksu pracy pracodawca jest obowiązany przeszkolić pracownika w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy przed dopuszczeniem go do pracy. Szkolenia te odbywają się w czasie pracy i na koszt pracodawcy. Pracodawca jest zobowiązany zapewnić uczestnikom szkolenia (pracownikom) wszelkie ułatwienia metodyczne:

- zapoznanie się z czynnikami środowiskowymi pracy mogącymi zagrażać bezpieczeństwu i zdrowiu pracowników oraz z odpowiednimi środkami i działaniami zapobiegawczymi,

- zapoznanie się z przepisami i zasadami bezpieczeństwa i higieny pracy w zakresie niezbędnym do wykonywania pracy na poszczególnych stanowiskach oraz z zakresem odpowiedzialności w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy,

- nabycie umiejętności działania w nagłych wypadkach, a także niesienia pomocy osobom poszkodowanym [Laurowski 2007].

Organizator szkolenia jest również zobowiązany zapewnić:

- programy poszczególnych rodzajów szkoleń opracowane dla określonych grup stanowisk,

- programy szkoleniowe dla trenerów w zakresie metod nauczania,

- wysoko wykwalifikowani wykładowcy/instruktorzy, adekwatni do realizowanych programów szkoleniowych,

- odpowiednie pomieszczenia do prowadzenia zajęć szkoleniowych,

- sprzęt dydaktyczny niezbędny do prawidłowej realizacji programów szkoleniowych,

- prawidłowy przebieg szkoleń i doskonalenie w zakresie BHP,

- prowadzenie dokumentacji w postaci programów szkoleń, dzienników zajęć, sprawozdań z egzaminów, rejestru wydanych certyfikatów [rozporządzenie 2004].

Z drugiej strony pracownik zobowiązany jest potwierdzić na piśmie, że zapoznał się z przepisami i zasadami bezpieczeństwa i higieny pracy. Regulamin przewiduje dwa rodzaje szkoleń:

- Szkolenie wstępne – organizowane przed dopuszczeniem pracownika do pracy. Ich celem jest przekazanie pracownikowi wiedzy i umiejętności niezbędnych do wykonywania pracy, uwzględnienie przepisów i zasad bezpieczeństwa oraz zapoznanie się z zagrożeniami występującymi na konkretnych stanowiskach pracy,

- Szkolenia okresowe – są powtarzane w okresie zatrudnienia. Mają na celu przypomnienie i utrwalenie wiedzy z zakresu BHP oraz zapoznanie uczestników z nowymi rozwiązaniami technicznymi i organizacyjnymi w tym zakresie. Częstotliwość tego szkolenia zależy od rodzaju i warunków pracy.

Szkolenie wstępne obejmuje szkolenie ogólne i w miejscu pracy. Ogólne instrukcje powinny zapoznać pracownika z przepisami BHP, regulaminem pracy oraz zasadami udzielania pierwszej pomocy. Szkolenie to jest przeprowadzane przed podjęciem pracy przez nowo zatrudnionych pracowników, stażystów, studentów-praktykantów oraz uczniów szkół zawodowych zatrudnionych w celu przygotowania praktycznego do zawodu.

Instruktaż ogólny prowadzi pracownik służby bezpieczeństwa i higieny pracy, osoba wykonująca zadania tej służby u pracodawcy lub pracodawca, który sam je wykonuje. Może go również wykonać wyznaczony przez pracodawcę pracownik, posiadający wiedzę i umiejętności, zapewniający właściwą realizację programu instruktażowego oraz posiadający aktualne zaświadczenie o ukończeniu wymaganego szkolenia z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy. Czas treningu nie może być krótszy niż 90 minut.

Szkolenie w miejscu pracy odbywa się w miejscu pracy, w którym pracownik będzie pracował. Ma na celu zapoznanie pracownika z zagrożeniami na tym stanowisku, metodami ochrony przed zagrożeniami oraz metodami bezpiecznego wykonywania pracy. Powinien zawierać następujące kroki:

- rozmowa wprowadzająca z instruktorem (np. Przełożonym pracownika, mistrzem, brygadziwą) z pracownikiem,
- zademonstrowanie i objaśnienie przez instruktora wszystkich czynności, jakie ma wykonywać pracownik na stanowisku pracy przy zachowaniu bezpiecznych metod pracy,
- próbne wykonanie czynności przez pracownika i ewentualna ich korekta przez instruktora,
- samodzielna praca pracownika pod okiem instruktora.

Szkolenie stanowiskowe powinno kończyć się sprawdzianem wiedzy na temat bezpiecznego wykonywania pracy (np. W formie testu). Pozytywne zdanie takiego testu jest podstawą do dopuszczenia pracownika do pracy na określonym stanowisku. Czas trwania tego szkolenia powinien być uzależniony od przygotowania zawodowego pracownika, jego wcześniejszego doświadczenia zawodowego oraz rodzaju pracy i zagrożeń w miejscu pracy, w którym pracownik ma być zatrudniony. Odbycie przez pracownika szkolenia ogólnego i zawodowego

powinno być przez niego pisemnie potwierdzone w „karcie szkolenia wstępnego” i odnotowane w aktach pracownika [Rączkowski 2011].

Szkolenia okresowe organizowane są dla pracowników zatrudnionych na stanowiskach robotniczych, pracodawców i innych osób zarządzających pracownikami, pracowników służb BHP, pracowników administracyjno-biurowych oraz inżynierów i techników. Pierwsze okresowe szkolenie pracodawcy i innych osób zarządzających pracownikami, w szczególności kierowników, mistrzów i brygadzystów, powinno odbyć się w ciągu sześciu miesięcy od odbycia stażu na tych stanowiskach. Pozostałe grupy pracowników powinny przejść pierwsze szkolenie okresowe w ciągu 12 miesięcy.

Z okresowego szkolenia mogą być zwolnione tylko te osoby, które:

- dostarczyć aktualne zaświadczenie o odbyciu wymaganego szkolenia okresowego u innego pracodawcy w wyżej wymienionym okresie (6 lub 12 miesięcy),

- osoby, które w tym samym czasie ukończyły szkolenie okresowe wymagane dla osób zatrudnionych na stanowiskach należących do innej grupy stanowisk, jeżeli zakres tematyczny programu szkolenia na obecnym stanowisku odpowiada programowi szkolenia obowiązującemu na nowym stanowisku.

Szkolenia okresowe mogą organizować i przeprowadzać pracodawcy lub na ich wniosek jednostki organizacyjne prowadzące działalność szkoleniową w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy. Przez taką jednostkę należy rozumieć:

- ośrodek uczenia się przez całe życie, ośrodek szkolenia praktycznego, centrum szkoleń i rozwoju zawodowego,

- szkoła ponadgimnazjalna,

- jednostka badawczo-rozwojowa, uczelnia lub inna jednostka naukowa,

- stowarzyszenie, którego celem statutowym jest działalność pokrewna z bezpieczeństwem i higieną pracy,

- osoba prawna lub fizyczna prowadząca działalność edukacyjną na podstawie przepisów o swobodzie działalności gospodarczej, jeżeli prowadzi działalność szkoleniową z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy [Prawo pracy 2020].

Programy szkoleń wstępnych i okresowych, określające skomplikowaną tematykę, formy realizacji i czas trwania szkolenia, dla poszczególnych grup zawodowych opracowuje pracodawca lub w porozumieniu z pracodawcą - jednostka organizacyjna prowadząca działalność szkoleniową w zakresie BHP, w oparciu o opracowane programy szkoleniowe. Programy szkoleń okresowych powinny być projektowane w taki sposób, aby maksymalnie zindywidualizować szkolenia dotyczące stanowisk u pracodawcy. Programy szkoleniowe, na podstawie których prowadzone jest szkolenie pracowników, powinny być utrzymywane i w razie potrzeby przedstawiane inspektorowi pracy podczas kontroli.

Szkolenie okresowe może być prowadzone w formie:

- kurs – trwający 8-16 godzin lekcyjnych,
- seminarium – obejmuje nie mniej niż pięć godzin dydaktycznych,
- samokształcenie kierowane – należy przez to rozumieć formę szkolenia umożliwiającą zdobycie, aktualizację lub uzupełnienie wiedzy i umiejętności z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy, na podstawie materiałów dostarczonych przez organizatora szkolenia, w szczególności z wykorzystaniem poczty, Internet, przy zapewnieniu konsultacji z osobami spełniającymi wymagania dla wykładowców.

Szkolenia okresowe dla pracowników na stanowiskach robotniczych w budownictwie powinny być realizowane w formie instrukcji dla poszczególnych stanowisk pracy, z wykorzystaniem elementów wykładu, dyskusji i filmu. Podczas szkolenia konieczne jest omówienie okoliczności i przyczyn wypadków przy pracy (dla pracy wykonywanej przez uczestników szkolenia) oraz podsumowanie omawianych przypadków (zapobieganie prawdopodobnemu wystąpieniu wypadków przy pracy).

Artykuł 2373 § 3 kodeksu pracy stanowi, że szkolenie odbywa się w trakcie pracy i na koszt pracodawcy. Nie ma wyjątków od tej zasady. W konsekwencji pracownik nie ma obowiązku uczestniczenia w szkoleniach organizowanych poza normalnymi godzinami pracy. Jeżeli jednak pracownik uczestniczy w szkoleniu poza normalnymi godzinami pracy, należy to traktować jako nadgodziny. Oprócz szkolenia pracowników, pracodawca musi przekazać pracownikom aktualne instrukcje BHP dotyczące:

- procesy technologiczne stosowane w zakładzie i wykonywanie prac związanych z niebezpieczeństwami wypadkowymi lub zagrożeniami zdrowia pracowników,

- obsługa maszyn i innych urządzeń technicznych,

- obchodzenie się z materiałami szkodliwymi dla zdrowia i niebezpiecznymi.

W zakresie obsługi maszyn i innych urządzeń technicznych pracownik musi zapoznać się z Dokumentacją Techniczno-Rozruchową. Znajomość instrukcji należy potwierdzić podpisem [Rączkowski 2011].

Podsumowując, szkolenia BHP stanowią istotną kwestię przy zatrudnianiu każdego pracownika w nowym miejscu pracy. Obowiązkiem pracodawcy, przełożonego i osoby zatrudnianej jest podejście z należytą starannością do zagadnień BHP. Do zadań przełożonego i pracodawcy należy zapewnienie szkoleń w czasie i miejscu pracy oraz zgodnie z obowiązującymi przepisami i według najlepszej wiedzy, a do obowiązków pracownika należy staranne zapoznanie się z nimi i stosowanie ich w praktyce.

Bibliografia

1. [Laurowski 2007] Laurowski T .; BHP na budowie; Wydawnictwo KaBe Krosno; 2007; Krosno;
2. [Rączkowski 2011] Rączkowski B .; Wypadki przy pracy; oddk.pl; 2011; Gdańsk;
3. [Rozporządzenie 2004] Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 27 lipca 2004 r. w sprawie szkolenia i higieny pracy; <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20041801860> [dostęp: 11-09-2020];
4. [Prawo pracy] https://www.paih.gov.pl/prawo/prawo_pracy#1 [dostęp: 11-09-2020].

М.В. Грабар,

кандидат економічних наук, доцент кафедри туризму,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

А.А. Макалюк,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

СТАН ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ В ГОЛОВНИХ ТУРИСТИЧНО-ЕКСКУРСІЙНИХ ЦЕНТРАХ УКРАЇНИ

Готельний бізнес України є одним з найбільш динамічних галузей економіки, що розвиваються з високим ступенем прибутковості. Особливість цього бізнесу: орієнтація на Європейські стандарти сервісу і стрімкий перехід до них. І як будь-який бізнес – готельний бізнес прагне до збільшення доходу і шукає дієві шляхи для досягнення бажаного фінансового результату.

Розвиток готельної індустрії країни сприяє: відкриття лоукостів, які призвели до збільшення кількості іноземних туристів. Однак, згідно з прогнозами компанії World travel and tourism council, частка туризму в українському ВВП до 2028 року зросте лише до 1,7%, а кількість іноземців, які відвідали Україну за рік, у 2028 збільшиться до 21 млн. з теперішніх 15 (відсоток туристів серед них менше через те, що статистика враховує транзитних мандрівників), що свідчить про невисоку привабливості України як туристичного напрямку [4]. Тому, не зважаючи на зростання в'їзного туристичного потоку, головними гостями українських готелів були й залишаються українці, проте обсяг внутрішнього туризму продовжує швидко рости, особливо на півдні країни.

З початком 2014 року, на ринку готельних послуг в Україні спостерігався різкий спад на що вплинули: нестабільна соціально-економічна ситуація, збройна агресія на Сході держави, анексія Кримського півострова. А також комплекс системних проблем: недосконала та не модернізована туристична інфраструктура як у найбільших містах, так і загалом в країні, недостатня якість надання послуг, високі ціни тощо.

Сукупність зазначених факторів призвела до зменшення кількості іноземців, які приїжджають до України, так і внутрішніх міграцій з метою туризму, рекреації чи роботи, що негативно вплинуло на розвиток готельного бізнесу. Іншим негативним фактором для розвитку готельного підприємництва є суттєве зростання кількості послуг з тимчасового розміщення з боку приватних осіб. Як правило, у такому випадку надається повний спектр усіх необхідних послуг, включаючи розміщення, харчування і транспортування. Проте, даний вид «бізнесу» ніяк не регулюється державою, не сплачує податки до державного бюджету, що дозволяє встановлювати досить помірні ціни на проживання, а також гнучко оперувати залежно від сезону та попиту.

Окрім цього, суттєвий удар по готельній індустрії завдала пандемія Covid-19. Закриті кордони держав, скасування авіасполучення, обмеження пересування як в межах держави, так і до інших країн, а також суцільна ізоляція спровокували комплекс проблем у готельному секторі.

Так, за даними Всесвітньої туристичної організації ООН (UNWTO) число туристів зменшилось на 62 % у першій половині 2020 року, у порівнянні з показниками 2019 року [3].

Сьогодні готельна індустрія розвивається в декількох регіонах, кожен з яких має свою яскраво виражену спеціалізацію. Так, готелі західних і південних областей орієнтовані на рекреаційний туризм, а головні постояльці готелів в містах-мільйонерах – корпоративні туристи. Аналізуючи потоки туристів по окремих областях, зазначимо, що потоки іноземних туристів переважають в Києві, Одеській, Львівській областях. У Закарпатській області кількість іноземних туристів за останні 3 роки зростає вдвічі.

В Україні у 2018 р. функціонувало 1591 колективний засіб розміщення. Найбільше підприємств готельного господарства знаходилося у Київській (226 од.), Одеській (177 од.), Львівській (129 од.), Запорізькій (123 од.) та Херсонській (107 од.) областях. Найменше готельних підприємств розташовано в Луганській області – 9 од. [2, с. 244].

Територіальна локалізація сертифікованих готелів по території України нерівномірна. Лідером за кількістю категорійних готелів є Київська область – 57 од. (23,6 %). Другу та третю позицію займає Одеська та Львівська області – 46 од. (19 %) та 31 од. (12,8 %) відповідно. Найменша кількість сертифікованих готелів у Кіровоградській та Миколаївській областях – по 1 готель (0,4%) [1, с. 42].

На основі аналізу статистичних даних констатуємо, що у 2018 р. найбільша кількість суб'єктів екскурсійної діяльності спостерігалася у Київській та Львівській областях (19 та 12 од. відповідно). Щодо туроператорів та турагентів лідерами є також Київська (901 од.), Львівська (142 од.) та Одеська (135 од.) області. Динаміка кількості обслуговуваних

туристів у 2018 р. демонструє наступний рейтинг: Київська область – 3520044 осіб, Львівська – 114364 осіб, Одеська – 51898 осіб.

Таким чином, на основі вище наведених фактів, можемо підсумувати, що розвиток готельної індустрії тісно взаємопов'язаний із станом туристично-екскурсійної діяльності. Дестинації зі значними туристичними потоками активно розвивають готельну мережу задля забезпечення попиту.

Список використаних джерел

1. Грабар М.В. Категоризація готелів в Україні: регіональний аспект. Економіка. Фінанси. Право. Щомісячний інформаційно-аналітичний журнал. 2018. №4. С. 40–44.
2. Статистичний збірник «Регіони України» Частина I. За редакцією І. Є. Вернера. Державна служба статистики України. Київ. 2019. 309 с.
3. World Tourism Organization. URL: <https://www.unwto.org/>.
4. World Travel & Tourism Council (WTTC). URL: <https://wtcc.org/>.

ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

УДК 354.54+35.74(477)

В.В. Біліченко,

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки, підполковник поліції,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ПОРІВНЯННЯ ЗАКОНІВ УКРАЇНИ ПРО МІЛІЦІЮ ТА ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ПОЛІЦІЮ. ГОЛОВНІ ВІДМІННОСТІ У ПРАВООХОРОННОМУ ОРГАНІ

Анотація. Стаття присвячена порівнянню Законів України «Про міліцію» та «Про Національну поліцію». Висвітлено особливості структури нової поліції, етапи та особливості її формування, добору кадрів, а також принципів діяльності та обсягу повноважень поліцейських. Визначено та детально розкрито зміст кожного із повноважень у контексті відповідності до нинішніх умов.

Ключові слова: поліція, міліція, працівник поліції, правоохоронець, професійна підготовка, права людини, свободи людини, громадянин повноваження, правоохоронний орган, кандидат, підбір кадрів нової поліції, повноваження діяльності поліції.

Постановка проблеми. Протягом останніх трьох років на території України було проведено ряд реформ у різних сферах діяльності державних органів. Навесні 2014 року розпочалося проведення реформ у силовому блоці державних органів з метою викорінення корупції та беззаконня у судовій та правоохоронній системах.

Першим заступником міністра внутрішніх справ було призначено Еку Згуладзе, що відіграло значущу роль у створення та розвитку поліції. Впродовж 2014–2015 років активно розроблявся Закон України «Про Національну поліцію». Замість старої міліції охороняти права і свободи людини, протидіяти злочинності, підтримувати публічний порядок та громадську безпеку розпочала парафія Національної поліції. Дане дослідження важливе для розуміння принципів діяльності поліції, допомагає визначити основні відмінності Національної поліції від міліції, порівняти засади діяльності, повноваження та функції.

Стан дослідження. Діяльність поліції, раніше міліції, правова основа такої діяльності, а також особливості виконання покладених на правоохоронний орган завдань в різні часи була предметом дослідження багатьох відомих учених, а саме: В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Д.М. Бахрах, Ю.П. Битяк, А.С. Васильєва, І.П. Голосніченко, І.В. Додіна, С.В. Ківалов, О.П. Ключніченко, В.К. Колпаков, С.А. Комаров, А.Т. Комзюк, О.І. Остапенко, Р.С. Павловський, В.П. Петков, В.Г. Поліщук, Л.Л. Попов, І.С. Самощенко, Ю.І. Скуратов, Ю.О. Тихоміров, В.А. Юсупов та інші. Проведені дослідження дали змогу більш детально визначити та дослідити правові аспекти діяльності, прослідкувати зміни завдань у відповідності до суспільно-політичної ситуації, виявити обсяг забезпечення прав і свобод людини та громадянина у контексті сучасної ситуації в Україні, а також досліджували діяльність міліції на території України протягом 1991-2014 років. Беручи до уваги відомі дослідження, можна говорити про гостру потребу в подальшому вивченні особливостей діяльності поліції та порівнянні засад її діяльності з її попередницею – міліцією.

Виклад основного матеріалу. Основна відмінність поліції від міліції полягає в тому, що поліція – не репресивний і не каральний орган на відміну від радянської міліції, основною діяльністю Національної поліції є забезпечення публічної безпеки і порядку. У визначенні сказано, що Національна поліція України (поліція) – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [1].

Однією з головних переваг нової поліції є її орієнтація на партнерські відносини з громадськістю, повністю протилежну позицію мала міліція, на яку громадськість мінімально впливала.

Визначення міліції суттєво відрізняється. Таким чином підкреслюючи каральну функцію цього правоохоронного органу. Міліція в Україні – державний озброєний орган виконавчої влади, який захищає життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань [2].

На поліцейського покладається набагато менший обсяг зобов'язань, в першу чергу направлений на допомогу громадянам, а саме неухильно дотримуватися положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського. Іншими словами, правовою основою діяльності поліції є Конституція України, а всі закони України та інші нормативно-правові акти не повинні суперечити Конституції України. Поліцейському заборонено виконувати незаконні та явно злочинні накази.

В розділі 2 Закону «Про національну поліцію» на відміну від ст. 3 Закону України «Про міліцію», міститься розширений перелік з повним визначенням принципів діяльності поліції, до яких належить верховенство права,

дотримання прав і свобод людини, законність, відкритість та прозорість, політична нейтральність, взаємодія з населенням на засадах партнерства, безперервність. Таким чином слід звернути увагу на те, що в новому законі чітко визначені принципи діяльності поліції які відповідають Конституції України. Так принцип верховенства права знаходить своє відображення у ч. 1 ст. 3 Конституції України, а саме людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [3].

Ч. 2 ст. 3 Конституції України відображена у ст. 7 ЗУ «Про Національну поліцію» Дотримання прав і свобод людини.

Принцип законності (ст. 8 ЗУ «Про Національну поліцію»): Поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України [1].

Таким чином при створення та прийнятті Закону України «Про Національну поліцію» Верховна Рада України спиралася на Конституцію України, що відобразилося у змісті прийнятого закону. Завдяки цьому даний закон є демократичним, спрямованим на попередження злочинів, діяльність поліції базується на засадах Конституції України та не суперечить їй.

Також значні відмінності має система Національної поліції, яка складається з центрального органу управління (координує Міністр внутрішніх справ) та територіальних органів, а в міліції існувала система вертикального підпорядкування: Міністерству внутрішніх справ підпорядковувалися Головні управління в областях, а тим – міські й районні. При цьому міністр внутрішніх справ не впливає на роботу служби. Вона підпорядковується лише власному керівництву у містах.

Не можна забути про службу ДАІ, яку часто згадують громадяни та яка у них асоціюється з міліцією. Дана служба несла службу на місці, яке чітко визначене робочою картою, вони рідко змінювали свою локацію. З появою Національної поліції була створена патрульна поліція, яка постійно патрулює вулиці та реагує на різноманітні правопорушення та адміністративні повідомлення, а також виконує інші повноваження покладені законом.

Патрульні поліцейські перші приїжджають на виклики, реагують на скарги і порушення правопорядку. Вони розбираються з хуліганями, мають право, затримати та запросити у відділок для проведення опитування (не слід плутати з допитом). Патрульні можуть оштрафувати водія, який порушує ПДР, перевірити документи у підозрілих осіб, конфіскувати підозрілу річ. Викликати патрульного нової поліції можна так само, як і раніше звичайного міліціонера.

Нині серед нових патрульних, які пройшли жорсткий відбір у нову поліцію, вимальовуються неформальні лідери, з якими проводять окремі тренінги і яких готують до керівних посад. Вони підпорядковуватимуться Департаменту поліції.

Нині у разі виникнення масових заворушень та протестів до охорони порядку залучається Національна гвардія, а також з 2019 року на них покладено повноваження допомагати працівникам поліції патрулювати вулиці міст, реагувати на правопорушення. Раніше ж у таких випадках залучався спецпідрозділ «Беркут», який був створений спеціально для придушення масових заворушень та протестів, інші повноваження на них не покладалися.

Також слід звернути увагу, що в новому законі чітко прописані всі поліцейські заходи, які уповноважені застосовувати поліцейські відповідно до покладених на них обов'язків. Чітко зазначений порядок застосування визначених в законі поліцейських заходів (превентивних та примусових), зазначені умови застосування фізичної сили та спеціальних засобів, прописано умови застосування та використання вогнепальної зброї. Раніше це все визначалося в інструкціях, якими керувалася міліція у своїй діяльності.

Зміни відбулися і у складі правоохоронного органу. Так раніше існувала: кримінальна міліція, міліція громадської безпеки, державна автомобільна інспекція, міліція охорони, судова міліція, внутрішньої безпеки, міліція особливого призначення, а також у визначених законом випадках Міністерством внутрішніх справ України могли створюватись спеціальні підрозділи міліції [2].

Згідно з законом у нову поліцію входить низка підрозділів: кримінальна поліція (оперативні підрозділи); патрульна поліція; органи досудового розслідування; поліція охорони; спеціальна поліція (виконання завдань на закритих режимних об'єктах); поліція особливого призначення (спецпідрозділ).

Окрім службових собак, які передбачалися в ЗУ «Про міліцію» у поліції передбачено використання і службових коней.

Новим законом передбачено і те, що крім вогнепальної зброї, поліцейський може мати ще й травматичну або іншу зброю несмертельної дії.

Не можна не звернути увагу, що окрім службового посвідчення, поліцейський має ще й жетон із спеціальним ідентифікаційним номером. Поліцейському заборонено заважати громадянам фіксувати цей номер. Цей номер є унікальним і кожна людина буде знати, на кого конкретно скаржитися. Також ці номери зазначаються на формі всіх спецпідрозділів чи на шолом, які також можуть бути зафіксовані. В законі визначено носіння цих жетонів на однострої поліцейського та якщо поліцейський виконує завдання у цивільному одязі.

У поліції вперше з'явився такий пункт, як «репутація», оцінка діяльності працівників. Нові молоді люди зацікавлені, насамперед, повернути довіру громадян до правоохоронних органів.

Вперше в ЗУ «Про Національну поліцію» введено поняття «превентивні поліцейські заходи», а також чітко визначено їх перелік та умови застосування.

Частиною 2 статті 31 Закону України «Про національну поліцію» також визначено, що під час проведення превентивних поліцейських заходів поліція зобов'язана повідомити особі про причини застосування до неї превентивних заходів, а також довести до її відома нормативно-правові акти, на підставі яких застосовуються такі заходи [1].

Одна з головних переваг нової поліції – орієнтація на партнерські відносини з громадськістю, у той час, як на міліцію громадськість мала мінімальний вплив.

ЗУ «Про Національну поліцію» містить розширений перелік з повним визначенням принципів діяльності поліції, до яких належить верховенство права, дотримання прав і свобод людини, законність, відкритість та прозорість, політична нейтральність, взаємодія з населенням на засадах партнерства, безперервність [1].

В міліції всі намагалися уникати ініціативи, відповідальності, нововведень, прагнули зберегти стабільність. Система не дбала про персонал, не заохочувала його. В новій поліції особовий склад може висловлювати свої думки щодо вдосконалення органу, пропонувати, змінювати, впливати. Також в Дисциплінарному статуті Національної поліції України чітко прописана система заохочень та стягнень, які застосовуються до поліцейських.

В Дисциплінарному статуті Національної поліції України визначено поняття службової дисципліни - дотримання поліцейським Конституції і законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України, наказів Національної поліції України, нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України, Присяги поліцейського, наказів керівників [4].

Відбір поліцейських повністю відрізняється від прийняття на службу до міліції. В законі «Про поліцію» передбачено конкурс для майбутніх поліцейських, яких відбиратимуть поліцейські комісії із представників Міністерства внутрішніх справ керівників поліції.

Висновки. Отже, при детальному вивченні Національної поліції існує безліч рис які відрізняють її від радянської та пострадянської міліції. Основними з них є відмінність у понятті, функціях, повноваженнях та засадах діяльності, правовій основі, також зміни відбули і у самій структурі поліції, правилах прийому до поліції. Таким чином можна говорити про значні зміни які відбулися протягом досить короткого часу та відбуваються і нині. Національна поліція новий правоохоронний орган основним завданням якого є забезпечення публічної безпеки і порядку.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 [Електронний ресурс: Офіційний сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
2. Закон України «Про міліцію» від 20.12.1990 [Електронний ресурс: Офіційний сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-12>
3. Конституція України прийнята 28.06.1996 [Електронний ресурс: Офіційний сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
4. Дисциплінарний статут Національної поліції України від 15.03.2018 [Електронний ресурс: Офіційний сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19>

V.V. Bilichenko,

Comparison of the laws of Ukraine “On Police” and “On National Police”. Main differences in the law enforcement agency.

Summary. The article deals with the comparison of the Laws of Ukraine “On Police” and “On National Police”. The peculiarities of the structure of the new police, the stages and peculiarities of its formation, the selection of personnel, as well as the principles of activity and scope of powers of police officers are highlighted. The contents of each of the powers in the context of compliance with the current conditions have been identified and detailed.

Keywords: police, National police, police officer, law enforcement officer, vocational training, human rights, human freedoms, citizen of authority, law enforcement agency, candidate, recruitment of new police, powers of police activity.

Д.В. Кухарець,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії будівництва
та оперативного застосування Національної гвардії України
Науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України
Національної академії Національної гвардії України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ПІДПОРЯДКУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ПІД ЧАС ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

26 листопада 2018 році вперше в історії незалежної України було введено правовий режим воєнного стану. Причиною його введення стала збройна агресія з боку Російської Федерації, що відбулася 25 листопада 2018 року у районі Керченської протоки проти кораблів Військово-Морських Сил Збройних Сил України. «Те, що відбулося 25 листопада – це надзвичайна подія вперше за 4,5 роки російської агресії. Офіційно, без будь-якого зривання шевронів, без «зелених чоловічків» російські військові кораблі у величезній кількості атакували кораблі ВМС ЗСУ» – зазначив Петро Порошенко [1, с. 1]. Указом Президента України від 26.11.2018 року в 10 областях України (Вінницька, Луганська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Харківська, Чернігівська, а також Донецька, Запорізька, Херсонська області та внутрішні води України Азово-Керченської акваторії) на 30 днів було введено воєнний стан [2, с. 1].

Статтею 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» **воєнний стан** визначається, як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [3, с. 1].

Національна гвардія України (НГУ) є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України (МВСУ) і призначена для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної

безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій [4, с. 1]. За своєю специфікою діяльності НГУ входить до сил безпеки та сил оборони. Однією з функцій НГУ – участь у здійсненні заходів правового режиму воєнного стану.

У разі введення в Україні, або в окремих її місцевостях воєнного стану військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) будуть здійснювати заходи, які передбачені статті 8 Закону «Про правовий режим воєнного стану» [3, с. 3]. Постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2015 року № 544 «Про затвердження типового плану запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях» розподіляє сили та засоби держави для здійснення вище зазначених заходів, з яких НГУ братиме участь у частині заходів, а саме:

- встановлення посиленої охорони важливих об'єктів національної економіки та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, і введення особливого режиму їх роботи;

- примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, майна державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видача про це відповідних документів встановленого зразка;

- запровадження комендантської години, а також встановлення спеціального режиму світломаскування;

- встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів;

- перевірка документів в осіб, а в разі потреби проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України;

- заборона проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів;

- вилучення у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян телекомунікаційного обладнання, телевізійної, відео- і аудіоапаратури, комп'ютерів, а також у разі потреби інших технічних засобів зв'язку у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану;

- вилучення у підприємств, установ і організацій навчальної та бойової техніки, вибухових, радіоактивних речовин і матеріалів, сильнодіючих хімічних та отруйних речовин;

- заборона громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку у Міноборони, СБУ чи Службі зовнішньої розвідки, змінювати місце проживання (місце перебування) без дозволу військового комісара або керівника відповідного органу СБУ чи Служби зовнішньої розвідки; обмеження проходження альтернативної (невійськової) служби;

- встановлення для фізичних і юридичних осіб військово-квартирної повинності з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ;

- вжиття додаткових заходів до посилення охорони державної таємниці;

- здійснення обов'язкової евакуації затриманих осіб, що перебувають в ізоляторах тимчасового тримання; підозрюваних, обвинувачених осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід - тримання під вартою, що перебувають в слідчих ізоляторах; етапування засуджених осіб, які відбувають такі покарання, як арешт, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк та довічне ув'язнення, з установ виконання покарань, розташованих у місцевостях, наближених до районів, де ведуться бойові дії, до відповідних установ, які розташовані в безпечній місцевості [5, с. 2–4].

Як ми бачимо, спектр виконання завдань НГУ під час введення воєнного стану досить широкий. Важливим є те, що відповідно до статті 6¹ Закону України «Про Національну гвардію України» вона буде підпорядкована Міністерству оборони України, крім військових частин (підрозділів), які здійснюють конвоювання та охорону дипломатичних представництв [4, с. 3]. Мета передачі НГУ – виконання завдань оборони держави. Виходячи з мети передачі стає зрозумілим, що сили НГУ, практично повністю перейдуть до сил оборони, тим самим, знизять рівень боєздатності сил безпеки.

Таке підпорядкування створить певні труднощі як Міністерству оборони України (МОУ) так і МВСУ. МОУ буде прагнути застосовувати підрозділи та частини НГУ для виконання завдань, які їм не притаманні. Наприклад підрозділи та частини НГУ, окрім підрозділів оперативного призначення, не мають важкого озброєння та техніки, яка притаманна ЗСУ. Відповідно до цього не мають і кваліфікованих спеціалістів для її застосування у разі передачі від ЗСУ до НГУ. Виникає питання щодо підпорядкування змішаних частин НГУ, до складу яких входять підрозділи з конвоювання та охорони дипломатичних представництв. Хто буде керувати підрозділами? Як розподіляться сили та засоби змішаних частин НГУ, після підпорядкування такої частини ЗСУ? Особливу увагу треба звернути на частини з охорони атомних електростанцій, а саме доцільність їх передачі. Таких проблемних питань виникає велика кількість, що не

можна сказати про відповіді.

МВСУ після підпорядкування Нацгвардії до Міністерства оборони втратить значну частину сил та засобів для вирішення завдань в секторі безпеки під час забезпечення правового режиму воєнного стану.

Досвід введення правового режиму воєнного стану в Україні 2018 року показав що підпорядкування НГУ від МВСУ до МОУ не було [2, с. 2]. Що вказує на високу складність процесу переходу НГУ до іншого відомства.

Роблячи підсумки викладеного матеріалу, хотілося б зазначити, що процес підпорядкування НГУ від МВСУ до МОУ – є досить складним та потребує додаткової уваги зі сторони керівництва сектору безпеки та оборони.

З метою розв'язання вище зазначених проблемних питань пропоную:

по перше, визначитися які саме підрозділи та частини НГУ потрібно підпорядкувати МОУ для виконання заходів воєнного стану, а які залишати в складі МВСУ (наприклад до МОУ передати підрозділи оперативного призначення та окремі загони спеціального призначення, решту залишити в МВСУ);

по друге, розробити керівні документи (накази, положення, інструкції, алгоритми та інше), де буде визначено процес перепідпорядкування НГУ (окремих її підрозділів та частин) від МВСУ до МОУ;

по третє, провести командно-штабні навчання щодо підпорядкування підрозділів та частин НГУ (окремих її підрозділів та частин) від МВСУ до МОУ в масштабах оперативно-територіального об'єднання.

Список використаних джерел

1. Воєнний стан в Україні. Воєнний стан 2018 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki/Воєнний_стан_в_Україні.
2. Указ Президента України від 26.11.2018 року № 393/2018 «Про введення воєнного стану в Україні».
3. Закону України від 12.05.2015 № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану».
4. Закон України від 13.03.2014 року № 876-VII «Про Національну гвардію України».
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2015 року № 544 «Про затвердження типового плану запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях».

О.П. Розмазнін,
кандидат психологічних наук, викладач кафедри розвідки
Військової академії (м. Одеса)
Д.Ю. Шаршаткін,
старший викладач кафедри
бойового застосування технічних засобів розвідки
Військової академії (м. Одеса)

ГІБРИДНІ ВІЙНИ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Однією з характерних особливостей останніх років є активне використання цілого спектру викликів і загроз міжнародній безпеці, що має принципово нову якість і об'єднується поняттям «гібридні загрози». Обговорення проблеми гібридних війн пов'язані з тим, що поряд із використанням звичайного комплексу загроз національній безпеці зростає роль невійськових загроз.

Поняття «гібридні війни» — це широкий діапазон дій, що здійснюється противником з використанням військових і нерегулярних формувань, з одночасним залученням цивільних компонентів» [3].

Одним з основоположників теорії гібридної війни є найбільший американський фахівець в області військово-політичної стратегії, співробітник міністерства оборони США Ф.Г. Хоффманн. У своїх роботах він доводить, що міждержавні конфлікти ХХІ ст. мають і будуть носити різноманітний характер і являють собою гібридне поєднання тактик, що ґрунтується на різноманітних простих і складних технологіях [2, с. 12]. Так, наприклад, у директиві міністерства оборони США № 3000.05 від 16 вересня 2009 року «Операції стабільності» стверджується, що міністерство оборони США має бути готове проводити операції з досягнення стабільності на всіх етапах конфлікту в різних діапазонах як в умовах бойових дій, так і не бойових, використовуючи для досягнення поставлених цілей різні важелі економічного, соціального, політичного і військового тиску [1, с. 28].

Говорячи про таке нове явище, як гібридні війни, звернемося до питання, як і чим регулюється це нове явище. Виявляється, цей аспект досить проблематичний і абсолютно не досліджений на сучасному етапі міжнародних відносин.

З недавнього часу у західній експертній спільноті почалося активне дослідження саме міжнародно-правових аспектів «гібридної війни».

Автори відмічають повню відсутність міжнародної нормативно-правової база, яка визначає відповідно гібридну війну й гібридні загрози як вид агресії. У документах НАТО альянс розглядає гібридні погрози як комбінацію військових і невійськових засобів агресії, поєднання прихованих і відкритих операцій [4].

На сьогодні міжнародна спільнота має тільки визначення агресії, що затверджене резолюцією 3314 Генасамблеї ООН від 14 грудня 1974 року. Як ми бачимо, поняття «агресія» формально не застосовується до інших способів насильства, крім збройної сили. Спробуємо виділити низку умов, що сприяють появі нових або посилюють небезпеку наявних загроз, у тому числі:

- односторонні силові підходи в міжнародних відносинах і, унаслідок цього, негативний вплив на стабільність міжнародної ситуації;
- загострення протиріч між США з Росією, Китаєм, Іраном, ЄС, а також у відносинах Росія-НАТО;
- накладання економічних санкцій США проти Росії, Китаю, Ірану, деяких країн Латинської Америки;
- посилюється загроза розповсюдження зброї масового знищення;
- посилення глобального інформаційного протистояння, поява нових форм протиправної діяльності у кіберсфері;
- дії, що спрямовані на підтримку розвитку сепаратизму і екстремізму, у тому числі під гаслами релігійного радикалізму (все ті приклади, що ми бачимо в сучасних конфліктах);
- загострення боротьби за ресурси.

Автори виділяють три групи причин появи феномена «гібридна війна», умовно називаючи їх як «юридичні», «військові» й «технічні».

Перша група причин «юридичні», на думку авторів, пов'язана із забороною на застосування збройної агресії для вирішення міждержавних конфліктів, закріпленого в ст. 2 Статуту ООН (1945). Є думка, що саме в результаті ведення даного принципу почався активний пошук несилових методів реалізації зовнішньополітичних цілей окремих держав.

Друга група причин появи гібридних війн «військова» пов'язана з тим, що військово-силове протистояння стає все менш актуальним через фактично військову неефективність, з огляду, насамперед, у тому числі, використання величезних армій. Для порівняння: втрати в «інформаційній війні» не можна порівнювати з відкритим військово-силовим протистоянням, а результат не менш ефективний.

Третю групу причин назвемо як «технічну», оскільки вона безпосередньо пов'язана зі зростаючими технічними можливостями сучасних держав. Глобалізація інформаційного простору й поява нових технологій у сфері масових комунікацій в останні два десятиліття призвела до того, що для не силового протистояння з'явилося більше порівняно недорогі і ефективні засоби, ніж для класичного військово-силового протистояння, вельми витратного й технічно складного.

Тепер уточнимо такий аспект, як сфера дії гібридних війн. Гібридна війна, поряд зі «звичайної» традиційної війною, може проводитися в різних просторах:

- інформаційному (засоби масової інформації, інтернет-простір);
- кіберпросторі (застосування технічно складних комп'ютерних програм, призначення яких — нанесення збитку стратегічно важливих об'єктів, а також використання спеціальних програм-шпигунів проти конкретних об'єктів в цілях отримання інформації про закриті розробки);
- дипломатичному;
- внутрішньополітичному (використання будь-яких наявних проблем у суспільстві противника — від релігійних і міжетнічних конфліктів до зіткнень між спортивними вболівальниками);
- економічному (застосування економічних та фінансових санкцій та ослаблення супротивника в ключових секторах економіки).

В умовах недостатнього регулюючого впливу ООН глобальні держави прагнуть закріпити за собою домінуючу роль у системі міжнародних відносин, створити умови для просування своїх національних інтересів завдяки інтересам середніх і малих держав. Як інструмент такого роду дій, окремі держави і їхні коаліції застосовують стратегію гібридної війни, що ґрунтується на використанні коротко- і середньострокових загроз, які мають національний або субрегіональний масштаб. Внутрішні загрози пов'язані з неадекватною соціально економічною політикою влади та із проблемами ефективності й легітимності державного управління. Поява й розвиток нових чинників породило концепцію гібридної війни як стратегії протистояння в період, який не можна в чистому вигляді віднести ні до війни, ні до миру.

Отже, гібридна війна являє собою одну з найбільш актуальних загроз міжнародній та національній держав.

Виникає питання щодо протистояння гібридним загрозам. На думку авторів це можна досягти наступними діями.

У військовій сфері: забезпечення збалансованого розвитку всіх видів і родів військ (сил), освоєння високоточної зброї та сучасних засобів зв'язку, розвідки; підвищення мобільності сил і засобів для здійснення перегрупувань військ; швидке й рішуче реагування на конфлікти.

У невійськовій сфері: забезпечення кібербезпеки інфраструктури; ведення безперервної розвідки і її тісної взаємодія зі структурами політичного і військового управління; наявність якісного кадрового ресурсу; формування державної системи протидії операціями гібридної війни; створення в структурі сил спеціальних операцій і спецслужб підрозділів для проведення інформаційних та психологічних операцій; розробка законодавства, спрямованого на протидію технологіям гібридної війни; здійснення постійного моніторингу соціальних мереж із метою блокування негативної інформації, націленої на сприяння екстремізму й тероризму; активізація інформаційного обміну й міжнародного співробітництва.

У будь-якому випадку держави не повинні обмежуватися простим парированням загроз, що виникають у гібридних війнах. Одні лише оборонні

дії і реагування на кроки супротивника не будуть ефективні й не дадуть бажаного результату. Для перемоги в гібридній війні, на думку авторів, насамперед, необхідно розробити відповідний великий проект, а також пророблений механізм його реалізації.

Список використаних джерел

1. Stability Operations. U.S. Department of Defense Instruction # 3000. 05. September 16, 2009. P.
2. Hoffmann F.G. Hybrid vs. Compound War: The Janus Choice of Modern War: Defining Today's Multifaceted Conflict // Armed Forces Journal, October 2009.
3. Бартош А.А. Гібридні війни у стратегії США та НАТО. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://catu.su/analytics/874-gibridnye-vojny-vstrategiissha-i-nato>.
4. Бартош А.А., Гібридні загрози та особливості війни нового типу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nvo.ng.ru/nvo/2018-08-10/1_1008_hybrid.html.

Д.Ю. Шаршаткін,

старший викладач кафедри бойового застосування технічних засобів розвідки
Військової академії (м. Одеса)

ЗНАЧУЩІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЯВИЩА

В епоху інформаційної революції і переходу на інформатизацію практично у всіх сферах життєдіяльності людини інформація все більш і більш набуває чільну роль в інформаційному суспільстві. Інформаційна безпека є однією з проблем, яка тривалий буквально ігнорувалася. Водночас зростала кількість реальних і потенційних загроз в інформаційній сфері суспільства. Тому в сучасному суспільстві з'явилася необхідність розв'язання проблем забезпечення інформаційної безпеки.

Інформаційна безпека тісно пов'язана з компонентами інформаційного простору суспільства, такими як інформаційними ресурсами, інформаційно-телекомунікаційною інфраструктурою, системою масової інформації, ринком інформаційних технологій, засобів зв'язку, інформатизації та телекомунікацій, інформаційних продуктів і послуг, поєднанням зі світовими відкритими мережами й системою інформаційного законодавства [1, с. 45].

Інформаційна безпека як соціально-психологічне явище направлено на захист інформаційного середовища суспільства, що забезпечує її формування та розвиток в інтересах громадян, організацій і держави. У більш широкому розумінні інформаційна безпека — це здатність держави, суспільства, особистості забезпечити необхідними інформаційними ресурсами своє стійке функціонування в будь-яких умовах життєдіяльності [1, с. 12].

Інформаційна безпека в суспільстві здійснюється на різних рівнях (особистісному, організаційному, державному) і в різних сферах соціального життя (економіці, соціальній сфері, політиці, обороні). Тому в залежності на якому рівні здійснюється інформаційна безпека (особистісному, організаційному, державному) розрізняються завдання організації і здійснення безпеки [2, с. 59].

На державному рівні інформаційна безпека спрямована на забезпечення, насамперед, національних інтересів. На рівні організації, особливо в умовах жорсткої конкурентної середовища вирішуються більш приватні завдання, наприклад формування, або підтримку репутації організації, боротьба з конкурентами в різних економічних сегментах ринку тощо. На особистісному рівні забезпечення безпеки направлено на формування психологічних захистів від зовнішніх загроз тощо [1, с. 32].

Однак останнім часом вчені стали акцентувати увагу на дослідженні значення інформаційної безпеки, насамперед у зв'язку з поширенням психологічного насильства (телефонний тероризм, масовим вербуванням в терористичній діяльності тощо).

Тому в даний час гостро стоїть питання перед суспільством про необхідність розробки різних способів забезпечення інформаційної безпеки на різних рівнях.

Крім цього в даний момент гостро стоїть ще така соціальна проблема секретності, як захист власної інформації, особливо у зв'язку з переходом на електронний документообіг у всіх соціальних сферах життєдіяльності суспільства. У даному випадку мова йде про захист прав людини (охорона особистого й сімейного таємниці, інститутів професійних таємниць тощо) [1, с. 67].

У зв'язку з такою проблемою актуальним є розробка методів забезпечення інформаційної безпеки, які поділяються на правові (нормативні правові акти), організаційно-технічні (моніторинг інформаційної безпеки, методи контролю та засобів захисту інформаційної безпеки, вдосконалення системи забезпечення інформаційної безпеки) й економічні (створення системи страхування інформаційних ризиків і програм забезпечення інформаційної безпеки) [1, с. 145].

Отже, значущість інформаційної безпеки як соціально-психологічного явища і способів захисту в умовах соціально-економічної й політичної нестабільності суспільства особливо актуальна як у теоретичному, так і в прикладному аспекті.

Список використаних джерел

1. Михайлова Е.Е. Технології та ризики інформаційного суспільства: навчальний посібник / Е.Е. Михайлова, О.Ф. Гефеле. Харків: 2018. 88 с.
2. Сухов А.Н. Соціальна психологія безпеки: навчальний посібник / А.Н. Сухов. К.: Academia, 2014. 512 с.

Д.Ю. Шаршаткін,

старший викладач кафедри бойового застосування технічних засобів розвідки
Військової академії (м. Одеса)

В.В. Маляганов,

викладач кафедри розвідки
Військової академії (м. Одеса)

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА – ЧАСТИНА СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Широке поширення обчислювальної техніки, як засобу обробки інформації та активна автоматизація виробничих процесів, призвели до інформатизації суспільства й появи інформаційних технологій. Це, так само, сприяло тому, що провідну роль у розвитку сучасної держави відіграє інформація, спотворення, псування, знищення якої негативно позначиться на добробут нації та окремих її представників. Тому сьогодні інформаційна сфера включена в число об'єктів, що особливо потребують захисту щодо збереження цілісності суспільства й держави.

Концепція національної безпеки України визначає, що національні інтереси України в інформаційній сфері полягають у дотриманні конституційних прав і свобод громадян в області отримання інформації й користування нею, у розвитку сучасних телекомунікаційних технологій, у захисті державних інформаційних ресурсів від несанкціонованого доступу [1].

Документом, що розвиває основні положення Концепції національної безпеки України в інформаційній сфері, є Доктрина інформаційної безпеки України від 25 лютого 2017 року № 47/2017 [2]. Відповідно до цієї доктрини інформаційна безпека України — це стан захищеності її національних інтересів в інформаційній сфері, що визначаються сукупністю збалансованих інтересів особистості, суспільства й держави.

Інтереси особистості в інформаційній сфері пов'язані з реалізацією конституційних прав людини на доступ до інформації та на її використання для здійснення не захищеної законом діяльності, фізичного, духовного та інтелектуального розвитку.

Є безліч джерел загроз інформаційної безпеки України, що ставлять під сумнів можливість реалізації перерахованих вище інтересів нашої держави в інформаційній сфері повною мірою. Дані джерела поділяються на зовнішні і внутрішні.

До зовнішніх джерел належать:

- діяльність іноземних політичних, економічних, військових, розвідувальних та інформаційних структур, спрямована проти інтересів України в інформаційній сфері;
- прагнення низки країн до домінування й ущемлення інтересів України у світовому інформаційному просторі, витіснення її з зовнішнього і внутрішнього інформаційних ринків;
- загострення міжнародної конкуренції за володіння інформаційними технологіями й ресурсами;
- діяльність міжнародних терористичних організацій;
- збільшення технологічного відриву провідних держав світу й нарощування їхніх можливостей щодо протидії створенню конкурентоспроможних українських інформаційних технологій.

До внутрішніх джерел належать:

- критичний стан вітчизняних галузей промисловості;
- несприятлива кримінальна ситуація, що супроводжується тенденціями отримання кримінальними структурами доступу до конфіденційної інформації, посилення впливу організованої злочинності на життя суспільства, зниження ступеня захищеності законних інтересів громадян, суспільства й держави в інформаційній сфері;
- недостатня координація діяльності органів державної влади з формування і реалізації єдиної державної політики в галузі забезпечення інформаційної безпеки України.

У зв'язку з існуванням такої великої кількості джерел загрози інтересам України в інформаційній сфері, а також їх різноманіттям, виникає гостра необхідність у створенні та реалізації заходів, що максимально нівелюють негативний вплив цих загроз.

У якості основних засобів інформаційно-психологічного впливу на людини виділяються такі:

- засоби масової комунікації (в тому числі інформаційні системи, наприклад Інтернет тощо);
- література (художня, науково-технічна, суспільно-політична, спеціальна тощо);
- мистецтво (наприклад, різні напрями так званої масової культури тощо);
- освіта (державні й недержавні системи дошкільної і середньої загальної освіти, початкової, середньої та вищої професійної освіти);

- виховання (різноманітні форми виховання в сім'ї, освітніх установах, громадських організаціях — формальних і неформальних, система соціальної роботи тощо);

- особисте спілкування.

Другий напрям забезпечення інформаційної безпеки пов'язане з функціонуванням і розвитком інформаційної інфраструктури держави, радіоелектронної промисловості та сфери високих технологій. Цей напрям може бути названо інформаційно-технічним, і головними об'єктами захисту тут стають системи зв'язку й телекомунікацій, радіоелектронні засоби тощо.

Загальні методи забезпечення інформаційної безпеки, як правило, поділяються на правові, організаційні та технічні. До правових методів слід віднести розробку норм, що встановлюють відповідальність за злочини в інформаційній сфері, вдосконалення кримінального та цивільного законодавства, а також судочинства. Правові методи включають також ратифікацію міжнародних договорів про обмеження доступу до інформації, здатної вплинути на військові, економічні та соціальні аспекти життя країн, що укладають угоду.

Організаційними методами вважають: заходи з охорони об'єктів інформаційної безпеки; підбір надійного персоналу; виключення ситуацій, коли особливо важливі роботи веде тільки одна людина; створення планів відновлення працездатності підрозділів, що займаються обробкою і зберіганням інформації, на випадок виходу з ладу; організацію обслуговування інформаційних систем; розробку універсальних засобів захисту інформаційних систем тощо [3, с. 87].

До технічних методів можна віднести: захист від несанкціонованого доступу до системі за допомогою паролів; резервування особливо важливих комп'ютерних підсистем; забезпечення можливості перерозподілу ресурсів у випадках, коли порушується працездатність окремих ланок обчислювальних мереж; установку обладнання для виявлення й ліквідації пожежі; конструктивні заходи захисту від розкрадань, саботажу, диверсій, вибухів; створення резервних систем електроживлення; оснащення приміщень замками; установку сигналізації тощо.

Однак скільки б не було замків, рано чи пізно хтось зможе підібрати потрібний ключ, тому необхідно постійно вдосконалювати способи забезпечення інформаційної безпеки нашої країни, щоби бути завжди на крок попереду ворога й не давати йому можливість підібрати ключ, усе в наших руках, все в наших ідеях.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про національну безпеку України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
2. Указ Президента України «Про Доктрину інформаційної безпеки України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#Text>
3. Почепцов Г. Інформація & дезінформація. СПб: Ніка-Центр, 2001. С. 108.

УДК 534.2

С.М. Морхова,

викладач Бахмутського коледжу транспортної інфраструктури
(м. Бахмут, Україна)

МЕТОДИ ЗМЕНШЕННЯ ШУМОВОГО ЗАБРУДНЕННЯ НА ЗАЛІЗНИЦІ

Шумове забруднення в місцях практично завжди має локальний характер і викликається засобами транспорту. Вже зараз на головних магістралях великих міст рівні шумів перевищують 90 дБ і мають тенденцію до посилення щорічно до 0,5 дБ, що є найбільшою небезпекою для навколишнього середовища в районах транспортних магістралей [1].

Зокрема, шум від поїздів викликає негативні наслідки, що виражаються насамперед у порушенні сну, відчутті хворобливого стану, у зміні поведінки, збільшенні вживання лікарських препаратів, перешкоджає сприйняттю усної мови. Шум може стати причиною стресового стану, що характеризується підвищенням активності центральної і вегетативної нервової систем. Шум від поїздів, що рухаються зі швидкістю до 250 км/год складається в основному, з шуму кочення (система «колесо - рейка») і шуму двигуна, а також допоміжних систем поїзда. У високошвидкісних поїздів (швидкість більше 250 км/ч) домінує аеродинамічний шум, який включає в себе шум турбулентних потоків повітря та шструмоприймача. Крім того, джерелами шуму є: міжвагонний простір, вентиляційні решітки, виступи (дверні ручки, щаблі й т. д.), попереджувальні сигнали від поїздів і стаціонарних установок та шуми викликані різними обладнання для обслуговування колій. При роботі тепловозів найбільший шум відзначається із випускної труби двигуна, де рівні звукового тиску досягають 100–110 дБА. Навіть на відстані 50 м шум тепловоза становить близько 90 дБА. При русі поїзда зі швидкістю 70–80 км/год по рейках, укладених на дерев'яних шпалах, звуковий тиск у коліс становить 125–130 дБ, а по рейках, які лежать на залізобетонних шпалах, на 1–2 дБ більше. При збільшенні швидкості руху на 1 км/год шум зростає в

середньому для пасажирських поїздів на 0,37 дБ, для вантажних на 0,3 дБ і для локомотивів на 0,23 дБ.

Для запобігання скреготу на рухомому складі можна використовуватися колеса, що обертаються на осі; класичні колісні пари з радіальною установкою коліс; колісні шумопоглиначі (абсорбери); змащування гребеня бандажа або поверхні кочення колеса. Можуть вживатися також відповідні заходи для колії, наприклад: змащування внутрішньої грані або поверхні кочення рейки, її шумоізоляція, вдосконалення систем рейкових скріплень та застосування рейок різного профілю для внутрішньої й зовнішньої рейок у кривих.

Також шум створюється рухом колеса потяга по залізничній колії. Для боротьби з таким шумом існує декілька методів. Перший з них – це зниження шуму самих колес. Другий з них – це зниження шуму в колії за допомогою залізничних амортизаторів та прокладок, які зображені на рисунку 2 та рисунку 3 відповідно. Зниження рівня шуму за допомогою амортизаторів сягає 3 – 7 дБА, а завдяки використанню прокладок 3 – 4 дБА. Отже цей метод допомагає знизити рівень шуму на 10 дБА.

Одним із методів спрямованих на зниження розповсюдження шуму є встановлення шумозахисних екранів [2]. Ці бар'єрні системи поділяються на високі та низькі. Низький екран має перевагу перед високим, тому що не закриває пасажирам вид з вікна поїзда, проте він ефективний тільки в поєднанні з шумозахисними фартухами на рухомому складі. Матеріали для виготовлення усіх елементів конструкцій екрана повинні бути довговічними, стійкими до атмосферних і інших впливів навколишнього середовища, а також стійкими до механічних засобів очищення. Окремі панелі екрана повинні щільно прилягати один до одного і до несучих елементів так, щоб екран був акустично непрозорим. Високі шумозахисні бар'єри можуть більше поглинати шум але вони є громіздкими, і у випадку різних надзвичайних ситуацій, можуть складати перешкоду для відповідних спецслужб. Вони встановлюються на дуже проблемних ділянках залізничної дороги.

Іншим способом зниження шуму рухомого складу є використання зелених насаджень [3]. Для отримання істотного ефекту смуга зелених насаджень вздовж джерела шуму не повинна мати отворів, а саме крони дерев повинні бути зімкнутими, а простір під кронами – заповнений щільними кущами. Найкращі результати дають хвойні породи дерев. На діаграмі видно, що найбільш інтенсивно згасають рівні шуму в межах перших 30 м від залізничної магістралі. У міру збільшення цієї відстані додаткове загасання рівня шуму незначне. За допомогою смуги зелених насаджень шириною близько 60 м можна забезпечити додаткове зниження шуму рухомого складу на величину близько 12 дБА.

Реалізація заходів з метою зниження негативного впливу залізничного транспорту на навколишнє середовище, з налагодженням ефективної

природоохоронної діяльності на інших видах транспорту, може значно поліпшити екологічну ситуацію в Україні.

Список використаних джерел

1. О. І. Запорожець, С. В. Бойченко, О. Л. Матвеева, С. Й. Шаманський, Т. І. Дмитруха, С. М. Маджд. Транспортна екологія. Навчальний посібник. Київ, 2017. С. 261–266.
2. Заєць В.П. Зменшення шуму залізничного транспорту за допомогою шумозахисних екранів.// Системи обробки інформації, 2015, випуск 10 (135), С. 279–283.
3. Павлішина О. М. Шумопоглинальна ефективність захисних шумових насаджень залізниць. Науковий вісник. 2011. №164. С. 202–209.

Ю.В. Осадча,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Національного транспортного університету
науковий керівник: **Я.Я. Назаренко,**
кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту
Національного транспортного університету

ВПЛИВ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТУ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ

На сьогоднішній день для соціально-економічного стану України досить важливим є розвиток транспортної системи, яка забезпечує стабільне функціонування держави, її розвиток, можливість підтримки зовнішньоекономічних зв'язків, а також безпосередньо забезпечує життєдіяльність населення. Транспорт є однією з найважливіших та найпотужніших галузей України. Надання транспортних послуг відбувається у поєднанні ступеню забезпеченості інфраструктурою та її використанням у різних режимах. Забезпечення ефективного та якісного надання послуг транспортними підприємствами можливе лише за умови злагодженого функціонування усіх елементів транспортної системи: автомобільних доріг, залізничних колій, аеропортів, портів, транспортних засобів, системи управління транспортної інфраструктури та законодавчого регулювання. Тобто транспортна система – це не просто поєднання транспортної мережі та транспортних засобів, а й системи що забезпечують налаштування, координацію та роботу елементів з метою надання транспортних послуг (рис. 1).

В даний час виділяють два підходи до формування та розвитку транспортного комплексу:

- галузевий підхід – розвиток транспорту відбувається за рахунок підвищення ефективності економіки.

- соціально-економічний підхід – розвиток і створення транспортного комплексу розглядається як важливі складові забезпечення стійкого розвитку регіонів і країни в цілому [8].

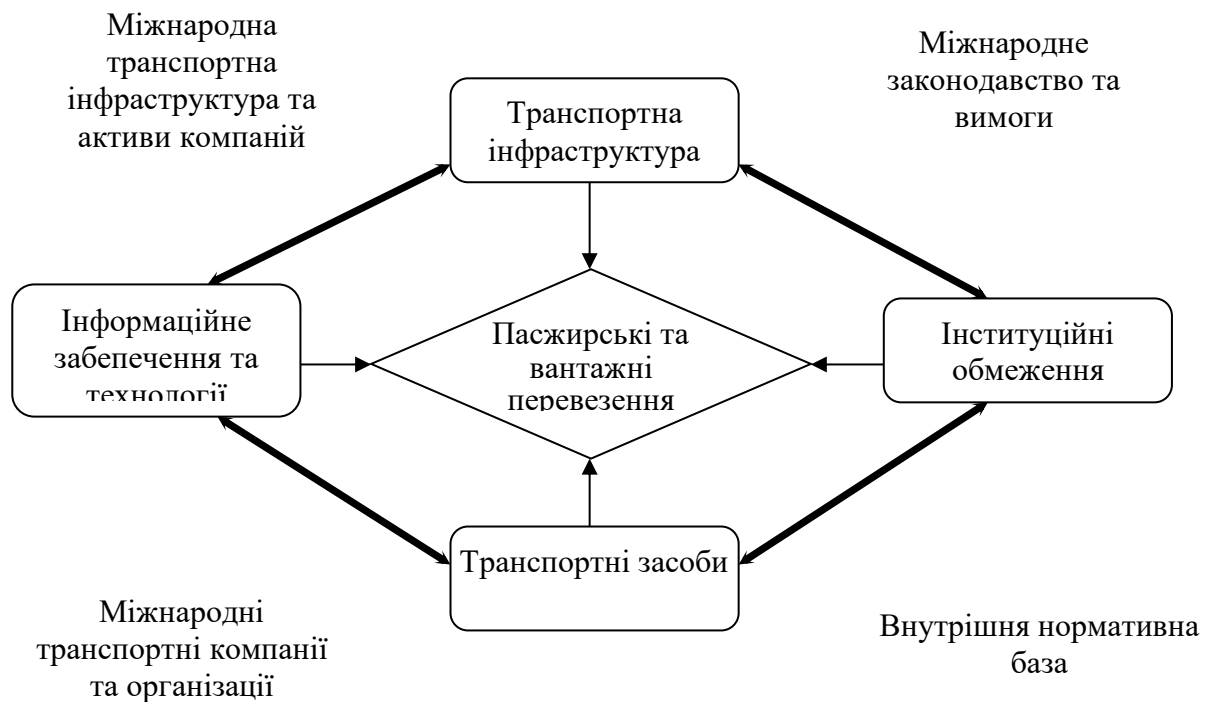

Рис. 1. Взаємодія елементів транспортної системи [7].

Транспорт є своєрідною проміжною ланкою між процесом виробництва і реалізацією продукції, оскільки неможливо реалізувати виготовлену продукцію, якщо не доставити її споживачеві. Таким чином, не зважаючи на те, що транспорт не бере безпосередньо участь у процесі виробництва, він виконує виробничу функцію і відіграє одну з найважливіших ролей в процесі реалізації внутрішньогосподарських та міжгосподарських зв'язків.

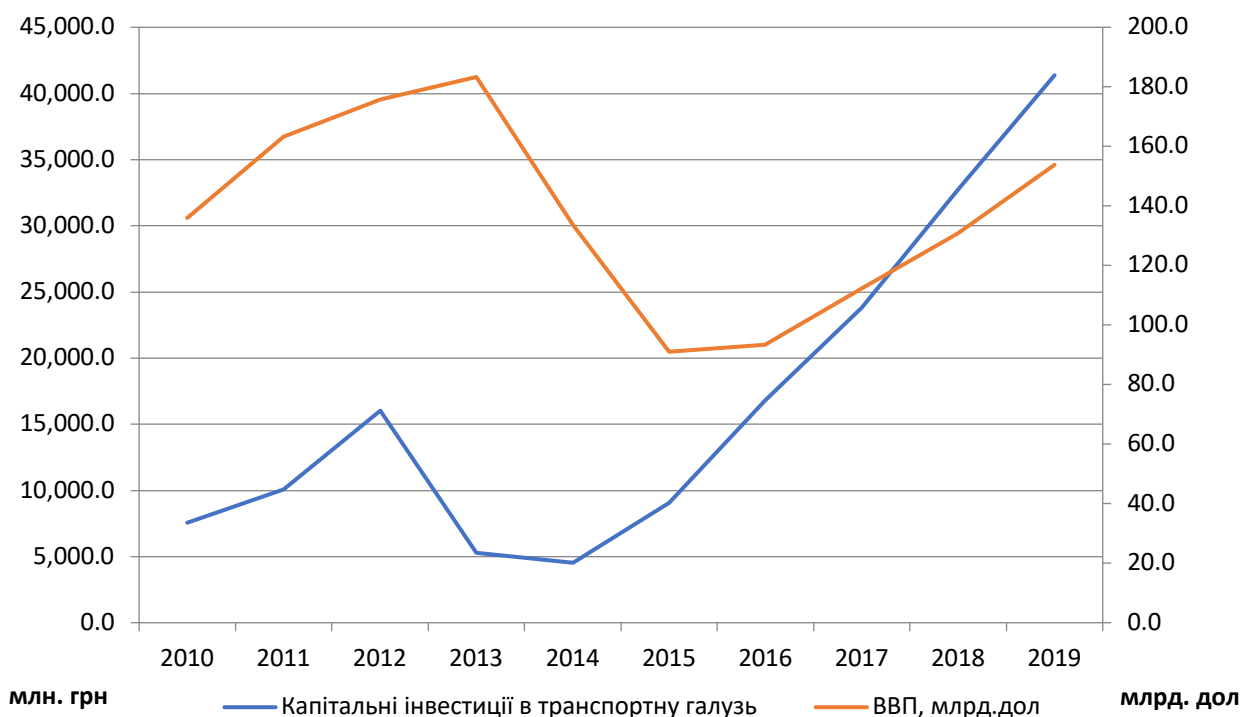
Як показує досвід, результат розвитку транспортної галузі може проявлятися в:

- покращенні якісних характеристик у зв'язку з вкладенням коштів у будівництво високошвидкісних автомобільних доріг, аеропортів, сучасних залізничних доріг для швидкісних потягів, у ремонт і підтримку на високому рівні інфраструктури;
- просуванні ефективного використання існуючих потужностей;
- оптимізації транспортного процесу з використанням інтелектуальних систем.

Зміни такого типу мають вагомий вплив на загальний рівень транспортних послуг, що в результаті позитивно відображається на економічному зростанні країни.

Показником, який узагальнює результати економічної діяльності, яка

відбувається в країні є ВВП. Саме його складові відображають процеси виробництва й утворення первинних доходів та напрямків їх кінцевого використання. Протягом 2010–2019 років на транспорт припадало 6,4% – 8% ВВП країни та були задіяні близько 6,1% загальної кількості зайнятого населення. Найбільш залежними від транспорту галузями є сільське господарство, металургійне виробництво, вугільна промисловість, гірничо-металургійний комплекс, хімічна та харчова промисловість, будівництво, роздрібна торгівля, зв'язок і поштові послуги та оборона. Протягом 2010 – 2019 років ми спостерігаємо зростання показника ВВП у гривневому еквіваленті. Однак, слід зазначити, що через кризові явища та знецінення гривні у 2014 – 2015 роках показник ВВП у доларовому еквіваленті (рис. 2) за ці роки скоротився на 6,6% і 9,8% виходячи з розрахункових даних НБУ, Міністерства фінансів України та Державної служби статистики України [13, 14]. Незважаючи на позитивні тенденції в зміні показника рівень ВВП у доларовому еквіваленті у 2019 році так і не досягнув свого докризового рівня. Як видно з кривої, що відображає інвестиційні надходження в транспортну галузь, саме в період 2013 – 2014 років спостерігається стрімке скорочення фінансових ресурсів в галузь, а з 2015 року можемо спостерігати відновлення інвестиційних надходжень у транспортну галузь. Тобто спад в капітальних інвестиціях в транспорт може бути індикатором негативних процесів, що відбуваються в економіці і можуть призвести до зниження ВВП.

Рис. 2. Капітальні інвестиції в транспортну галузь та ВВП України за 2010–2019 роки [14].

Транспорт посідає важливе місце в економіці і породжує численні зв'язки і в середині системи, генерує нові процеси, оскільки саме транспортна галузь є рушійною силою зростання багатьох галузей економіки, створення робочих місць як в самій галузі, так і в суміжних галузях; фактором підвищення якості життя населення як в регіонах, так і в країні в цілому. Як елемент економічної системи країни транспорт виступає потужним каталізатором, оскільки як безпосередньо так і опосередковано підвищує рівень ділової активності та мобільності в усіх сферах життєдіяльності суспільства, дає можливість підвищити якісні та кількісні параметри виробництва, освоювати нові сфери життя та території, а також включати в обіг нові ресурси, зв'язує між собою об'єкти соціально-побутової та виробничої інфраструктури.

Отже, транспорт одна з найбільших системоутворюючих галузей, яка має тісний зв'язок з усіма структурними елементами соціальної і економічної сфери. Стабільне функціонування транспортної системи забезпечує необхідні умови обороноздатності, цілісності держави, підвищення рівня життя населення. По мірі поступового розвитку транспорту, його роль, як системо утворюючого фактора стрімко зростає, що призводить до розвитку всіх сфер країни, зростання об'ємів виробництва, розширення транспортно-економічних зв'язків і підвищення рівня життя населення. Якщо ж транспортна галузь знаходиться на належному рівні, то існує повне забезпечення умов економічного і соціального зростання держави.

Список використаних джерел

1. Мохова Ю.Л. Значення транспортної галузі в системі національної економіки України [Електронний ресурс] / Мохова Ю.Л. Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzhm_2015_1_16.pdf
2. Гоцуляк М., Лагоденко П. Транспортна галузь в системі національної економіки України [Електронний ресурс] / М.Гоцуляк, П. Лагоденко //XVIII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція. Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1879>
3. Савчук О.В. Стратегічні напрямки розвитку потенціалу національної транспортної системи України / О.В. Савчук, О.В. Захарова / Національна та регіональна економіка // Вісник Маріупольського державного університету. – 2011. – вип.2. (Серія «Економіка»). – С. 42–52.
4. Корнійко Я.Р. Сучасний розвиток транспортної системи України [Електронний ресурс] / Я.Р. Корнійко // Наукові журнали Національного Авіаційного Університету. Режим доступу: <http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/viewFile/3092/3046>
5. Клепікова О. Соціально-економічна роль транспорту як теоретична передумова визначення транспортної системи і транспортної діяльності [Електронний ресурс] / О. Клепікова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2013. – Вип. 3. – С. 48–54. – Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2013_3_10

6. Щербанин Ю.А. Транспорт и экономический рост: взаимосвязь и влияние: монография / Ю.А. Щербанин // Евразийская экономическая интеграция, №3 – 2011 – С. 65–78. O’Fallon C. Linkages between transport infrastructure and economic growth [Электронный ресурс] / С. O’Fallon // Available at: <http://www.pinnaclearsearch.co.nz/research/SLTC2004.pdf>.
7. Кондратьев В. Инфраструктура как фактор экономического роста [Электронный ресурс] / В. Кондратьев. – Режим доступа : http://www.perspektivy.info/table/infrastruktura_kak_faktor_ekonomicheskogo_rosta_2010-11-10.htm
8. Васильев О.В. Методологія і практика інфраструктурного забезпечення функціонування і розвитку регіонів України : монографія / О.В. Васильєв. – Харків : Вид-во ХНАМГ, 2007. – 341 с.
9. Боровицька Л.О. Проблеми та сучасний стан транспортної системи України [Електронний ресурс] / Л.О. Боровицька, А.В. Круць / Регіональна економіка / Економічні науки // Publishing house Education and Science. Режим доступу: <http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Economics/68206.doc.htm>.
10. Мітеллаєва К.О. Регіональна транспортна система та її місце в соціально-економічному розвитку регіону/ К.О. Мітеллаєва// Проблеми матеріальної культури – ЕКОНОМІЧЕСКІЕ НАУКИ – 2016 – С. 77–80.
11. Міністерство інфраструктури України [Електронний ресурс] / Галузі // Міністерство інфраструктури України. Режим доступу: <https://mtu.gov.ua/content/dokument.html>.
12. Державна служба статистики [Електронний ресурс] / Статистична інформація// Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
13. Міністерство фінансів України / Архівна інформація // Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/exchange/archive/nbu/curr>

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

О.В. Банчук-Петросова,

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри державного управління і права
Київський національний університет культури, м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0001-8426-1475

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ КАРАНТИНУ ТА COVID-19

Поширення епідемії COVID-19 справило значний вплив не лише на економіку кожної з країн, а й на відносини між країнами. По-перше, пріоритетним питанням багатьох міжнародних зустрічей віднині є питання взаємодопомоги стосовно запобігання подальшому поширенню пандемії та подолання її наслідків. По-друге, дещо змінюються формати таких зустрічей. По-третє, різні види міжнародної співпраці набувають певних особливостей в умовах карантинних обмежень.

Зокрема, по мірі поширення пандемії весь світ став співпрацювати в аспекті боротьби з цим вірусом. Наприклад, коли епіцентр знаходився в Китаї, він отримував засоби індивідуального захисту і медикаменти зі Сполучених Штатів, свого безпосереднього торговельного та енергетичного конкурента. У той же час, коли ситуація почала погіршуватися в Сполучених Штатах, Росія, її давній ворог, відправила літак, повний медикаментів, щоб допомогти їм відповісти на вірус [4].

Крім обміну медичним обладнанням, існували численні потоки грошової допомоги між країнами, організаціями і навіть окремі внески, спрямовані на регіони і країни, які були уражені хворобою. Наприклад, Куба виявила неймовірну щедрість, направивши медичний персонал в різні місця, такі як Італія, Південна Африка та інші 12 країн, які відчули нестачу персоналу у своїх лікарнях [8].

У той же час, незважаючи на широко поширену солідарність, коли пандемія почала ставати серйозною майже у всіх частинах світу-зі збільшенням числа підтверджених випадків захворювання і смертей в

геометричній прогресії, країни почали закривати свої кордони і вводити жорсткі заходи [4]. Першою на злам шенгенських правил пішла Австрія, яка закрила кордон для тих італійців чи подорожуючих з Італії, хто не має довідки про відсутність коронавірусу в організмі. Другою стала Словенія, яка повністю закрила кордон з Італією для пасажирського руху [3].

Одним із перших на жорсткі кроки зважився й уряд Мальти: він оголосив про повну заборону на поїздки до п'яти шенгенських країн: Італії, Швейцарії, Німеччини, Франції та Іспанії. Того ж дня, зупинила дію Шенгену на своєму кордоні з Австрією та Словенією, Угорщина. Окрім того, угорська влада повністю зупинила автобусне сполучення та рух пасажирських потягів до цих двох країн [3].

Водночас найбільші країни ЄС критично ставляться до обмежень руху в Шенгені. Президент Франції Еммануель Макрон назвав рішення Словенії та Австрії про закриття кордонів з Італією «поганими» і додав, що вважає більш ефективною боротьбу з коронавірусом в уражених регіонах. Розкритикувала Австрію і Словенію та закликала не ізольовуватися німецька канцлерка Ангела Меркель [3].

Проте зауважимо, що припинення поширення пандемії не є єдиною метою закриття кордонів. Для прикладу, у Сполучених Штатах президент Дональд Трамп, заборонив імміграцію в Сполучені Штати [4], щоб захистити американців від конкуренції за доступні робочі місця [6]. Адже запровадження карантину обумовило скорочення робочих місць.

Крім того, одним з каменів спотикання продовжує залишатися брак медикаментів [9]. Якщо на початку дефіцит медикаментів був обумовлений скороченням виробничої діяльності, особливо в Китаї, після того як він ввів загальнодержавний заборону і обмежив будь-які форми діяльності, за винятком поставок основних товарів, то, пізніше, країни зіткнулися з безпрецедентною проблемою в ланцюжку поставок, оскільки поїздки через і всередині більшості країн були припинені або заборонені [4].

Крім того, скорочення виробництва у зв'язку із обмеженнями на вихід на роботу спричинило зниження експортних поставок. Особливо сильно страждають споживчі товари тривалого користування. Наприклад, виробники автомобілів практично припинили виробництво в Китаї та Європі [7, с. 225].

Криза обумовлена COVID-19 наочно продемонструвала залежність продовольчої безпеки від закордонних поставок, що у подальшому цілком можливо призведе до збільшення закликів до більшої самодостатності та зменшення міжнародної участі [7, с. 228] у цій сфері.

Закриття кордонів у зв'язку з введенням карантинних заходів неабияк загострило відносини між країнами. При форс-мажорних ситуаціях держави-члени Євросоюзу мають право вводити різні заходи прикордонного контролю. Це робилося і в роки пікової міграції, зроблено і зараз [5, с. 75].

Все відбувається в рамках затверджених норм і законів. Але те, як це робилося, викликало багато запитань. Країни не попереджали один одного, вводячи ці заходи, на кордонах накопичувалось величезні черги з машин, людей. Це, звичайно, внесло сум'яття в уявлення про солідарність в ЄС, завдало по ній черговий удар [5, с. 75].

Однак вище вказані проблеми є далеко не єдиним викликом COVID-19. Під впливом поширення епідемії та посилення карантинних заходів зазнав змін формат міжнародних зустрічей. Пандемія показала, що вирішення більшості питань міжнародного рівня можна легко перевести в «цифровий» формат. В середині березня лідери Великої сімки вперше провели онлайн-засідання. При чому канадський прем'єр обговорював спільні дії по боротьбі з коронавірусом, сидячи в кабінеті власного будинку, де він перебував на самоізоляції через підозри у зараженні тим-таки вірусом. Міжнародні організації – ООН, Рада Європи, ОБСЄ, Європейський Союз масово переходять на дистанційний режим роботи.

Ефективність таких трансформацій, зокрема, довів успішний досвід «віртуальних» самітів G7, ЄС та інших багатосторонніх майданчиків. У той же час, необхідно зазначити, що онлайн формати міжнародних зустрічей мають як низку переваг, так і низку недоліків. Серед безумовних переваг значна економія часових та фінансових ресурсів, а також більша відкритість і прозорість процесу прийняття рішень. Однак на відстані значно зростає ризик виникнення непорозумінь між учасниками таких переговорів, адже в онлайн-форматі втрачається значна частина невербального спілкування – інтонації, жести або навіть погляди. Більш того, спілкування через екран комп'ютера значно ускладнює досягнення компромісу. Крім того, важливим аспектом залишається безпека даних. Недавні скандали з найбільшими сервісами онлайн-відеоконференцв'язку показали, що в сьгоднішніх умовах не вистачає безпечних каналів зв'язку [1]. Для прикладу, на початку квітня видання The Washington Post повідомило, що декілька тисяч записів відеодзвінків популярного нині сервісу Zoom потрапили у відкритий доступ. Причому, за даними видання, серед записів, були як приватні розмови користувачів, так і робочі наради різних організацій. Керівництво компанії пояснило цей прикрий інцидент неготовністю додатку до різкого зростання кількості користувачів та обіцяло виправити технічні хиби [2]. Однак чи будуть вжиті відповідні заходи покаже час.

Усе це свідчить про те, що нині простежується значний вплив епідемії COVID-19 та обумовлених нею карантинних обмежень та розвиток міжнародних відносин. При цьому можна виокремити як позитивні, так і негативні його аспекти.

Насамкінець, слід зауважити, що питання особливостей розвитку міжнародних відносин в умовах епідемії COVID-19 та обумовлених нею карантинних обмежень потребує подальшого наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Габер Є. Поствірусна дипломатія: як сучасні технології та карантин змінюють міжнародні відносини. *Європейська правда*. Квітень 2020 року. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/04/23/7109048/> (дата звернення: 05.08.2020)
2. Габер Є. Ризики та переваги міжнародної політики в смартфоні. URL: https://zn.ua/ukr/international/zoom-diplomatiya-344325_.html (дата звернення: 05.08.2020)
3. Сидоренко С., Кравчук П. Шенген і безвіз в умовах пандемії: як коронавірус змінює правила перетину кордонів. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/03/12/7107404/> (дата звернення: 05.08.2020)
4. Allam, Z. Oil, Health Equipment, and Trade: Revisiting Political Economy and International Relations During the COVID-19 Pandemic. *Surveying the Covid-19 Pandemic and Its Implications*. 2020. P.119-127.
5. Gromyko, A. The Consequences of COVID-19 for International Relations. *USA & Canada: Economics – Politics – Cultur*. 2020. (5). P.71-76.
6. Jones C. Jobless Claims Climb to 30 Million in Six Weeks as COVID-19 Layoffs Continue to Rise. 2020. URL: <https://www.usatoday.com/story/money/2020/04/30/unemployment-benefits-3-8-million-file-jobless-claims-amid-pandemic/3046759001/> (дата звернення: 05.08.2020)
7. Kerr, W. A. The COVID-19 pandemic and agriculture: Short- and long-run implications for international trade relations. *Canadian Journal of Agricultural Economics/Revue Canadienne D'agroeconomie*. 2020. №68. P.225-229.
8. Petkova M. Cuba Has a History of Sending Medical Teams to Nations in Crisis. 2020. URL: <https://www.aljazeera.com/indepth/features/cuba-history-sending-medical-teams-nations-crisis-200331112744040.html> (дата звернення: 05.08.2020)
9. WHO. Shortage of Personal Protective Equipment Endangering Health Workers Worldwide. 2020. URL: <https://www.who.int/news-room/detail/03-03-2020-shortage-of-personal-protective-equipment-endangering-health-workers-worldwide>. (дата звернення: 05.08.2020)

В.В. Мироненко,
кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
Центр воєнно-стратегічних досліджень,
Національний університет оборони України імені І. Черняхівського
ORCID ID: 0000-0003-0236-4134

ЗАРУБІЖНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ РАКЕТНО-ЯДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ

Політичні аспекти ракетно-ядерних програм становлять самостійний напрям сучасних досліджень міжнародної безпеки, у межах якого ядерний потенціал держав розглядається не лише як військово-технічний ресурс, а як інструмент політичного впливу, стратегічного стримування, дипломатичного тиску та формування конфігурації світового порядку [2; 5]. У сучасному безпековому контексті особливого значення набуває аналіз тих підходів, у яких ракетно-ядерні програми інтерпретуються як елемент системи міжнародних відносин, що впливає на баланс сил, характер міждержавної взаємодії та зміст міжнародно-правових зобов'язань [1; 2; 3].

З позицій системного аналізу ракетно-ядерні програми доцільно розглядати у трьох взаємопов'язаних площинах: по-перше, на рівні суб'єктів міжнародної політики, серед яких провідне місце посідають держави, що володіють ядерним потенціалом; по-друге, на рівні внутрішньої структури міжнародної системи, яка відображає співвідношення сил, характер союзницьких зобов'язань, конфронтаційних і кооперативних зв'язків; по-третє, на рівні зовнішнього середовища, у якому ракетно-ядерні програми взаємодіють із воєнними, політичними, правовими, економічними, ідеологічними та технологічними чинниками. У такому вимірі нерівномірність впливу окремих держав на світову політику зумовлює трансформацію міжнародних норм, режимів контролю над озброєннями та механізмів стратегічної стабільності [2; 3; 6].

На відміну від апологетичних підходів, у яких ядерне стримування трактується переважно як стабілізувальний чинник міжнародної безпеки, у сучасних зарубіжних дослідженнях дедалі більше уваги приділяється його суперечливій природі, зокрема поєднанню стабілізувального потенціалу з ризиками ескалації, політичного тиску та кризової нестабільності [1; 2; 5].

У межах сучасного аналізу ядерного стримування доцільно розмежовувати його стабілізувальний і примусовий виміри. Стабілізувальний вимір пов'язаний із запобіганням прямому воєнному зіткненню між ядерними державами через ризик неприйнятних втрат, тоді як примусовий вимір виявляється у використанні ядерних погроз, демонстративних заяв і маніпулювання ризиком ескалації як засобів політичного впливу [2; 5].

У сучасній зарубіжній політичній науці осмислення значення ракетно-ядерних програм відбувається в контексті трансформації міжнародного безпекового середовища, конкуренції великих держав, кризи режимів контролю над озброєннями, розвитку новітніх ракетних технологій і зростання ролі стратегічної стабільності у відносинах між ядерними державами [1; 3; 4; 6]. Зокрема, С. Brustlein розглядає зниження стратегічних ризиків між державами, що володіють ядерною зброєю, як одну з ключових умов підтримання міжнародної безпеки [1]. L. Freedman і J. Michaels аналізують еволюцію ядерної стратегії від періоду холодної війни до сучасного етапу міжнародної політики [2]. J. Gower акцентує увагу на проблемах стратегічної стабільності та контролю над озброєннями у XXI ст. [3]. U. Kühn і A. Péczeli досліджують вплив кризи Договору про ліквідацію ракет середньої і меншої дальності на відносини між Росією та НАТО [4]. У колективному виданні за редакцією А. В. Lowther ядерне стримування розглянуто в контексті конкуренції великих держав [5], тоді як Н. Williams аналізує можливості асиметричного контролю над озброєннями щодо гіперзвукових планерувальних апаратів і їхнього впливу на стратегічну стабільність [6].

Загалом сучасні зарубіжні наукові дослідження з цієї проблематики можна умовно поділити на кілька взаємопов'язаних напрямів. Перший охоплює аналіз ядерної стратегії, ядерного стримування та використання ядерного потенціалу як інструменту політичного впливу в умовах конкуренції великих держав [2; 5]. Другий пов'язаний із дослідженням стратегічної стабільності, зниження ядерних ризиків і механізмів запобігання ескалації між державами, що володіють ядерною зброєю [1; 3]. Третій напрям стосується контролю над озброєннями, кризи договірних режимів, проблеми ракет середньої та меншої дальності, а також нових викликів, пов'язаних із гіперзвуковими технологіями [4; 6]. Така диференціація дає змогу розглядати ракетно-ядерну проблематику не лише як елемент військово-стратегічного балансу, а і як комплексну політико-безпекову категорію, що поєднує питання міжнародної стабільності, стратегічного стримування, контролю над озброєннями та технологічної трансформації сучасної безпеки [2; 3; 5].

Окрім національних наукових підходів, основний масив політологічних досліджень проблем ракетно-ядерних програм у політиці провідних держав світу представлений у науковому доробку західних учених. Зарубіжні дослідники здійснюють системний концептуальний аналіз цієї проблематики крізь призму еволюції ядерної стратегії, конкуренції великих держав, стратегічної стабільності, контролю над озброєннями та новітніх технологічних викликів у сфері міжнародної безпеки [1; 4; 5; 6].

Список використаних джерел

1. Brustlein C. Strategic Risk Reduction between Nuclear-Weapons Possessors. Paris: IFRI, 2021. URL: https://www.ifri.org/sites/default/files/migrated_files/documents/atoms/files/brustlein_risk_reduction_nuclear_weapons_possessors_2021.pdf
2. Freedman L., Michaels J. The Evolution of Nuclear Strategy. 4th ed. London: Palgrave Macmillan, 2019. 786 p.
3. Gower J. Nuclear Strategic Stability and Arms Control in the 21st Century. Washington, DC: Council on Strategic Risks, 2019. URL: <https://councilonstrategicrisks.org/2019/01/14/nuclear-strategic-stability-the-arms-control-in-the-21st-century/>
4. Kühn U., Péczeli A. Russia, NATO, and the INF Treaty. Strategic Studies Quarterly. 2019. Vol. 13, no. 2. P. 66–99.
5. Lowther A. B., ed. Guide to Nuclear Deterrence in the Age of Great-Power Competition. Louisiana : Louisiana Tech Research Institute, 2020. 454 p. URL: <https://ltri.org/wp-content/uploads/2020/12/Guide-to-Nuclear-Deterrence-in-the-Age-of-Great-Power-Competition.pdf>
6. Williams H. Asymmetric Arms Control and Strategic Stability: Scenarios for Limiting Hypersonic Glide Vehicles. London : King's College London, 2019. URL: <https://www.kcl.ac.uk/csss/assets/asymmetric-arms-control-and-strategic-stability.pdf>

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

<i>С.М. Базиль, В.С. Толмачов,</i> ВИКОРИСТАННЯ ОФІСНИХ ПРОГРАМ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ	3
<i>В.В. Воронецька, В.А. Фрицюк,</i> ОВОЛОДІННЯ ШКОЛЯРАМИ ДОСВІДОМ САМОСТІЙНОЇ КРЕАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ЇХНЬОГО ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ	5
<i>A. Chota, D. Kowalczyk, E. Sielicka,</i> WYMAGANIA DOTYCZĄCE PROCEDURY OKRESOWEGO SZKOLENIA PRACOWNIKÓW	8
<i>Г.М. Лучик,</i> НЕТРАДИЦІЙНІ СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ І КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ	13
<i>Т.В. Орлова,</i> УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ СУЧАСНОСТІ.....	17
<i>С.О. Федоренко,</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ СИНТЕЗУ В ХУДОЖНІЙ ТВОРЧОСТІ.....	19
<i>А.О. Філатов, О.С. Волярська,</i> ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «КОРПОРАТИВНА ОСВІТА»	22
<i>Т.Г. Якутіна,</i> ВІДЕОМАТЕРІАЛИ НА ОНЛАЙН-ЗАНЯТТЯХ ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ АУДІЮВАННЮ З ФАХОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН.....	24

Розділ 2 КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

<i>В.В. Голомеева, І.С. Коваль,</i> ВПЛИВ АНТИЧНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ВИДОВИЩНОЇ ЗАЧІСКИ.....	29
<i>О.О. Ференс,</i> СИМВОЛ КОЛА В СЕРЕДОВИЩІ МІСТА	33

Розділ 3
ГУМАНІТАРНІ НАУКИ
РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ.
ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

<i>М.О. Вирвихвост,</i> ЗАПОЗИЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ	36
<i>А.А. Гойденко, І.Є Бойцун,</i> КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ	38
<i>О.Д. Дмитрієва, І.Б. Савчук,</i> ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИХОВАННЯ КОМПОЗИТОРА В НАУКОВІЙ АНАЛІТИЦІ	44
<i>А.В. Задорожня, Г.М. Наконечна,</i> ОСОБЛИВОСТІ ПАКУВАННЯ ТА ТРАНСПОРТУВАННЯ МУЗЕЙНИХ ПРЕДМЕТІВ	46
<i>М.А. Кулакевич, Ю.Г. Борейко,</i> ЗАКОРДОННИЙ ВПЛИВ ТА ПРОБЛЕМИ ТОЛЕРАНТНОСТІ В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ.....	51

Розділ 4
СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ
ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

<i>А. Chota, D. Kowalczyk, E. Sielicka,</i> OSOBY PRAWNE TYPU KORPORACYJNEGO I OSOBY PRAWNE TYPU INSTYTUCJONALNEGO	58
<i>В.І. Губко,</i> НЕОБХІДНІСТЬ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	62
<i>В.В. Лагодієнко, О.О. Богданов, В.В. Лагодієнко,</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АГРОМАРКЕТИНГОВИХ СИСТЕМ	64
<i>О.І. Маніло, М.М. Кривоберець,</i> ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРАГЕНСЬКОЇ МЕРЕЖІ В УКРАЇНІ	66
<i>О.І. Протосвіцька,</i> СКЛАДОВІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	68
<i>Г.О. Саркісян,</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ТУРИСТИЧНИХ КЛАСТЕРІВ.....	70

<i>О.В. Шарлай, Л.В. Шульга, І.О. Терещенко,</i> РОЗРОБКА МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА	73
---	----

Розділ 5 УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

<i>A. Chota, D. Kowalczyk, E. Sielicka,</i> PRZESŁANKI UZYSKANIA STATUSU ORGANIZACJI POŻYTKU PUBLICZNEGO PRZEZ STOWARZYSZENIA	77
---	----

<i>І.М. Тесленок, В.О. Мишакова,</i> РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ ПРИ ФОРМУВАННІ ЗОВНІШНЬОГО ІМІДЖУ ВЛАДНОЇ СТРУКТУРИ РЕГІОНАЛЬНОГО РІВНЯ.....	81
--	----

Розділ 6 ПРАВО

<i>A. Chota, D. Kowalczyk, E. Sielicka,</i> PODSTAWOWE ZASADY OCHRONY PRZECIWPÓŻAROWEJ WOBEC ZAGROŻEŃ POŻAROWYCH NA OBSZARACH BUDOWLANYCH	84
---	----

<i>О.Ю. Голіна,</i> ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ	88
--	----

Розділ 7 ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

<i>Eng. Marcin Izdebski,</i> REACT ON THE WORLD TREND OF FRONTEND TECHNOLOGIES.....	92
--	----

<i>С.П. Печонко,</i> БАЛІСТИЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЙНА СИСТЕМА «BALSCAN» НА ОЗБРОЄННІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ.....	94
---	----

Розділ 8 СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

<i>A. Chota, D. Kowalczyk, E. Sielicka,</i> ZASADY PROWADZENIA SZKOLEŃ Z ZAKRESY BEZPIECZEŃSTWA I HIGIENY PRACY NA STANOWISKACH ROBOTNICZYCH W BUDOWNICTWIE	98
--	----

<i>М.В. Грабар, А.А. Макалюк,</i> СТАН ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ В ГОЛОВНИХ ТУРИСТИЧНО-ЕКСКУРСІЙНИХ ЦЕНТРАХ УКРАЇНИ.....	103
---	-----

Розділ 9
ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА,
БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

<i>В.В. Біліченко,</i> ПОРІВНЯННЯ ЗАКОНІВ УКРАЇНИ ПРО МІЛІЦІЮ ТА ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ПОЛІЦІЮ. ГОЛОВНІ ВІДМІННОСТІ У ПРАВООХОРОННОМУ ОРГАНІ.....	106
--	-----

<i>Д.В. Кухарець,</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ПІДПОРЯДКУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ПІД ЧАС ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	112
--	-----

<i>О.П. Розмазнін, Д.Ю. Шаршаткін,</i> ГІБРИДНІ ВІЙНИ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	116
---	-----

<i>Д.Ю. Шаршаткін,</i> ЗНАЧУЩІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЯВИЩА.....	119
--	-----

<i>Д.Ю. Шаршаткін, В.В. Маляганов,</i> ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА – ЧАСТИНА СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	121
--	-----

Розділ 10
ТРАНСПОРТ

<i>С.М. Морхова,</i> МЕТОДИ ЗМЕНШЕННЯ ШУМОВОГО ЗАБРУДНЕННЯ НА ЗАЛІЗНИЦІ.....	125
---	-----

<i>Ю.В. Осадча, Я.Я. Назаренко,</i> ВПЛИВ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТУ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ	127
---	-----

Розділ 11
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ
МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ.
МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

О.В. Банчук-Петросова, ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ КАРАНТИНУ ТА COVID-19.....	132
В.В. Мироненко, ЗАРУБІЖНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ РАКЕТНО-ЯДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ	136

Підписано до друку 30.09.2020. Формат 60x84/16. Папір офсетний білий.
Гарнітура «Charter». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 8,37. 2-е вид., випр. і доп.
Зам. № 3009/20-12. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., англ., пол.

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.
м. Запоріжжя, просп. Соборний, 109.

Інститут інноваційної освіти. Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України
e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40**